

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMBROGIO CONTARINI SEYAHATNAMESİNİN TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Berk YILDIZ

Tarih Anabilim Dalı

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AMBROGIO CONTARINI SEYAHATNAMESİNİN
TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berk YILDIZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞRU
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

ETİK KURULLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “Ambrogio Contarini Seyahatnamesinin Tahlili” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
GİRİŞ.....	1
1. Osmanlı- Akkoyunlu İlişkileri.....	1
1.1. Osmanlı Venedik İlişkileri.....	2
1.1.1. Venedik ile Sıcak Temas.....	3
1.2. Venedikli Seyyahların Döneme Etkisi.....	7
1.2.1. Ambrogio Contarini.....	8
2. Contarini'nin Yol Güzergahı.....	10
2.1. Frankfurt – Nürnberg – Messeriza – Kefe.....	10
2.2. Kefe – Poti – Megrali – Gürcistan- Kütayis.....	11
2.3. Ermenistan—Ağrı - Tebriz – Sultaniye – Kum - Isfahan.....	12
2.4. Gürcistan- Megrilya- Poti- Hazar- Tiflis.....	16
2.5. Tiflis- Derbend- Astarhan.....	18
2.6. Astarhan- Moskova.....	21
2.7. Litvanya-Polonya-Almanya-İtalya-Padua.....	27
3. Contarini'nin Uzun Hasan ve Akkoyunlular ile İlgili Tespitleri.....	30
4. Contarini'nin Gözlemlerinin Bilimsel Değeri.....	31
5. Contarini'nin Metninin Avrupa Dillerindeki Çevirilerinin Eleştirisi.....	32
6. Contarini'nin Seyahatnamesinin İtalyan- Osmanlı Tarih Yazımına Tesiri.....	33
SONUÇ.....	33
7. İTALYANCA'DAN ÇEVİRİ.....	34
BİBLİYOGRAFYA.....	82
TEŞEKKÜR.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	86

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türk tarihi için mühim bir yere sahip olan Ambrogio Contarini'nin seyahatnamesinin İtalyanca aslından Türkçeye çevirisini hedeflemektedir. Tezimizin yazım süreci öncesinde de bu metin üzerine çalışmalar yapılmış olup, mevcut literatürdeki çeviriler genellikle Farsça versiyonlara dayanmaktadır. Tufan Gündüz'ün "Doğu'da Venedik Elçileri" adlı eseri ve Sema Sertkaya'nın 2019 yılında hazırladığı "15. Yüzyıl İtalyan Seyyahlarının Gözüyle İran" başlıklı Yüksek Lisans Tezi, bu metni Türkçeye kazandırmıştır; ancak her iki çalışma da yer isimleri ve tarihsel terimler açısından eksiklikler içermektedir.

Contarini'nin eseri, İtalyanca yanında Venedik diyalekti ve Latince unsurlar barındırdığı için, eski yıllarda yapılan İngilizce çeviriler dahi zaman zaman yetersiz kalmaktadır. "*I viaggi in Persia degli Ambasciatori Veneti Barbaro e Contarini Il Nuovo Ramusio; raccolta di viaggi, testi e documenti relativi al rapporti fra L'Europa e l'Oriente*" adlı orijinal eserin, Laurence Lockhart, Raimondo Morozzo della Rocca ve Maria Francesca Tiepolo gibi önemli tarihçiler tarafından notlandırıldığı 1973 Roma baskısının çevirisi ve notlandırılması, tarih literatürümüze katkı sağlayacak önemli bir adımdır.

Tez sürecim, bahsi geçen Latince ve Venedik Diyalekti unsurları nedeniyle zorlu bir araştırma ve çeviri süreci olmuştur. 2022 yılında Milano'da bulunduğum süre zarfında, konuyla ilgili uzman hocalardan danışmanlık alarak, yoğun bir araştırma ve notlandırma çalışması yürüttüm. Bu sayede, tezimi tamamlayabildim. Bu zorlu sürecin ardından, elde ettiğim bilgi ve deneyimlerin, Ambrogio Contarini'nin seyahatnamesinin daha iyi anlaşılmasına ve tarihsel bağlamın daha derinlemesine incelenmesine katkı sağlayacağını umuyorum. Bu çalışma, sadece akademik bir yeterlilik gösterisi değil, aynı zamanda geçmişle gelecek arasında bir köprü kurma çabasıdır. Umarım bu tez, benzer konular üzerine çalışacak olan araştırmacılara bir rehber olur ve bu alandaki bilgi birikimine değerli bir katkı sağlar.

Berk YILDIZ

Haziran 2024, İzmir

ÖZET

15. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethederek büyük bir yükselişe geçtiği ve hedeflerini İtalya'ya kadar genişlettiği; Avrupa'nın ise karmaşık durumlarla karşı karşıya kaldığı tarihi bir dönüm noktasıdır. Çalışmamızın odak noktalarından biri olan İtalya'da, veba salgını, ekonomik ve toplumsal değişimler nedeniyle çalkantılı zamanlar yaşanmıştır. Cenova ve Venedik gibi yüzyıllardır İtalya'nın önde gelen şehir devletlerinin yanı sıra, aristokrasiyi sonlandırma yolunda ilerleyen ve kendi zenginlerini yaratan Floransa ve Milano gibi yeni güç merkezleri de ortaya çıkmıştır. Venedik, İtalyan topraklarında yükselen yeni rakipleriyle mücadele ederken, özellikle Akdeniz'deki egemenliğini korumak adına denge politikaları, barış antlaşmaları ve hatta savaş gibi çeşitli yolları denemiştir. Bu stratejik hamlelerin bir parçası olarak hem Karadeniz hem de Akdeniz üzerinden birçok elçi göndermiştir. Çalışmamızın merkezinde yer alan Ambrogio Contarini, Venedik tarafından gönderilen elçilerden sadece biridir. Contarini'nin kişiliği, eseri ve Venedik bürokrasisindeki ailesinin uzun süreli etkisi, detaylı bir şekilde incelenmeli ve Türk tarih literatürüne doğru ve eksiksiz bir biçimde entegre edilmelidir. Bu çalışma, 15. yüzyıl Osmanlı-Venedik ilişkilerine İtalyanca, İngilizce ve Türkçe kaynaklar aracılığıyla üç boyutlu bir bakış açısı sunmayı ve literatürdeki eksik tanımları tamamlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ambrogio Contarini, Osmanlılar, Venedik, 15. Yüzyıl

ABSTRACT

The fifteenth century was a historical turning point in which the Ottoman Empire rose to great heights with the conquest of Constantinople and expanded its ambitions to Italy, while Europe faced complex situations. Italy, one of the focal points of our study, experienced turbulent times due to the plague and economic and social changes. In addition to Italy's leading city-states for centuries, such as Genoa and Venice, new centers of power emerged, such as Florence and Milan, which were on their way to ending the aristocracy and creating their own wealth. As Venice struggled against the new rivals rising on Italian soil, it tried various means, such as balance policies, peace treaties, and even war, to preserve its dominance, especially in the Mediterranean. As part of these strategic moves, Venice sent many envoys through both the Black Sea and the Mediterranean. Ambrogio Contarini, who is at the center of our study, is just one of the ambassadors sent by Venice. Contarini's personality, his work and the long-lasting influence of his family in the Venetian bureaucracy should be studied in detail and integrated into the Turkish historical literature in an accurate and complete manner. This study aims to provide a three-dimensional perspective on fifteenth-century Ottoman-Venetian relations through Italian, English and Turkish sources and to fill in the gaps in the literature.

Keywords: Ambrogio Contarini, Ottomans, Venice, 15th Century

GİRİŞ

Akademik bir yolculuğun başlangıcında, önceki çalışmaların ışığında yeni bir çeviri yapmanın gerekliliği ve değeri üzerinde durmak elzemdir. Bu bağlamda, Tufan Gündüz'ün değerli çalışması "Doğu'da Venedik Elçileri", Ambrogio Contarini'nin seyahatnamesinin Farsça edisyonundan Türkçeye kazandırılmasıyla önemli bir akademik katkı sunmuştur. Ancak, her çeviri kendi içinde bir yorumdur ve orijinal metnin sunduğu derinlikleri tam olarak yansıtamayabilir. Tarihin derinliklerine ışık tutan eserler, özgün dillerinden farklı bir dile aktarıldığında, her çeviri yeni bir yorum katmakta ve eserin anlam katmanlarını zenginleştirmektedir. Bu tez, orijinal İtalyanca metinden yapılan doğrudan bir çeviriyle, Contarini'nin eserinin daha önce gözden kaçan yönlerini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Saygıdeğer Gündüz'ün çalışmasının öncülüğünü kabul ederken, bu tez, orijinal metnin inceliklerini ve zenginliklerini Türkçe 'ye aktarma çabasını daha ileri bir noktaya taşıma iddiasındadır. Farsça edisyonunun gözden kaçırdığı bazı önemli ayrıntıları ve nüansları gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir.

Rönesans döneminin siyasi manzarasında Saksonya ve Brandenburg'un yönetimi, Ernest ve Brandenburg Markizleri tarafından ortaklaşa yürütülüyordu. Bu dönemin önemli figürlerinden biri olan Albert, 1464 yılında tahta çıkan Frederick II'nin oğluydu. Ancak Türkçe edisyonda bu tarihi bağlamın eksikliği dikkat çekmektedir. Poznan'ın adının geçmemesi ve Lancyzca şehrinin yanlış yazımı da benzer şekilde gözden kaçmıştır. Kiev'in "Chio" olarak ifade edildiği orijinal İtalyanca metindeki doğruluğu, Gündüz'ün Türkçe çevirisinde yanlışlıkla kaybolmuştur. Çerkası şehrinin yanlış ifade edilmesi de bu tür hatalara bir örnektir.

Contarini'nin eserinde, Arapların İspanya'da giydikleri ve daha sonra Avrupa'ya yayılan damask kıyafetlerinden bahsedilir. Bu giysinin Polonyalılar tarafından benimsendiğini anlıyoruz, ancak Gündüz'ün Türkçe çevirisinde bu detay "hilat" olarak geçmektedir. Lublin bölgesi ve Dinyeper ırmağı gibi coğrafi unsurların Türkçe metinde yer almaması, orijinal metnin zenginliğinin tam olarak yansıtılmadığını göstermektedir.

Fasso ve Mengarlia gibi yer adlarının Rusya'nın Karadeniz kıyılarından Ordu ilimize kadar uzanan bir bölgeyi kapsadığı tespit edilmiştir. Mingrelya'nın, birçok İtalyan seyyahın metinlerinde geçen ve Polonya'nın batısında, Rusya'nın kuzeyinde yer alan bir

bölge olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Gürcistan'ın batısında kalan eski bir devlet olarak da tanımlanmaktadır. İtalyanların Tatar olarak adlandırdığı kişilerin doğudan sürdüğü bir topluluk bu bölgede yaşamaktadır.

Tekhuri Nehri'nin "Mazo" olarak geçtiği orijinal metindeki belirsizliği, Kolhis bölgesinin Türkçe çeviride "Catochis" olarak yanlış adlandırılması ve Zorzania'nın Marco Polo'nun notlarından tespit edilmesi gibi konular, çeviri çalışmasının derinlemesine bir analizini gerektirmektedir. Gori şehrinin "Gorides" olarak yanlış aktarılması, Lori şehrinin "Redo" olarak adlandırılması ve "Tauri" kelimesinin Toros dağları veya Tebriz ile karıştırılması ihtimali, Gündüz'ün Türkçe çevirisinin doğruluğu konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Berthonio Liompardo'nun Kefe'de Uzun Hasan için mektup taşıma görevinde bulunması ve Türkler tarafından engellenmesi, "Kadı-ı Leşker" teriminin "Qadı-yı Lashkar" olarak doğru ifade edilmesi, Antakya Patriği "Lorenzo Zanni"nin tespiti ve "Casis" kelimesinin rahip olarak düzeltilmesi, çevirideki eksiklikleri ve yanlış anlamaları ortaya koymaktadır.

İngilizce ve Türkçe versiyonda ıskalanan "Tulubanti" kelimesi "Tülbent" kelimesine benzetilebilir zira tespit yapıldığında ince bir kumaş anlamına gelmektedir. "Braccio" kelimesinin ölçü birimi olduğu, Eserin bütün versiyonlarında aynı şekilde geçen Kral Bendian'ın "Shamadavle Dediani" olarak tespiti, "Talamano" kelimesinin düşük kaliteli ipek kumaş olarak açıklanması, "Comerchieri" unvanının tespiti ve "ermellino" kelimesinin para birimi olarak tespiti ve doğru kullanımı, "Lordo" kelimesinin Han olarak anlaşılması gerektiği ve yanlış kullanımının düzeltilmesi, Kolomna'nın doğru tespiti, Venedik-Rusya ilişkileri açısından oldukça büyük önem taşıyan Zuanne Baptista Trevisan ve Despina (Sophia Paleologa) hakkındaki detaylı açıklamalar, "Smolencho" kelimesinin Smolensk şehri olarak tespiti, Contarini ve ailesi hakkındaki bilgiler, "Azami" kelimesinin "Acem" olarak anlaşılması gerektiği, Barbaro ile ilgili Venedik'in Contarini'ye koyduğu yasak ve bu yasağın nedenleri, Venedikli elçilerin bölgelerde nasıl, ne şekilde engellendiği ile ilgili detaylı bilgiler, "Pangrati" adının Gürcü kralı VI. Bagrat'ı işaret ettiği, "Ruischasan" teriminin "Mihmandar" olarak anlaşılması gerektiği, Mengrelia kralı II. Vameq'in tespiti, "Grosso" kelimesinin "Haddinden fazla, aşırı" anlamına geldiği, Rioni Nehri'nin tespiti, "Calcican" adının

Samtshe Atabeyliğı'ni, "Avogosa" adının "Abkhazia"yı ve "Media" kelimesinin Şirvan'ı işaret ettiği, Şirvan'ın verimliliği ve güzellikleri, "Talamano" kelimesinin talani ya da talina ipeğini anımsattığı ve Gorgoro'nun Samtshe Atabeyliğı'nin bir bölgesi olduğu gibi bulgular, Türkçe edisyonda gözden kaçırılmış unsurlardan yalnızca birkaçıdır ve orijinal metnin ve çevirinin titiz bir şekilde incelenmesi sonucunda tarafımda tespit edilmiş ve tezde detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

Metinde "Alermi" adı ile geçen ve aydınlatması gerçekten de külfetli olan kelime ile ilgili olarak İtalyan araştırmacılar şu sonuca varmışlardır. *"British Museum'dan Sayın John Walker'a bu terim sorulduğunda nazikçe şu cevabı vermiştir: "Bu esrarengiz kelime, neredeyse hiç şüphesiz "Ermellino" veya "Armellino" anlamına gelmektedir. 1465'ten itibaren Napoli ve Sicilya Kralı Aragonlu Ferdinand (1458-94) tarafından bastırılan, o zamanki İngiliz sikkesi (groat) büyüklüğünde gümüş bir sikkedir. İsmi, arka yüzündeki ermin figüründen gelmektedir.¹ Türkçe versiyonda olduğu gibi aktarılmıştır. "Comerchier" kelimesi ise ticaret vergilerinin toplanmasından sorumlu memur anlamına gelmektedir.*

Ambrogio Contarini'nin seyahatnamesinde, kendisinin ve yol arkadaşlarının Rusya'ya giriş yaptıkları ifade edilse de aslında onlar o dönemde bağımsız bir entite olan Ryazan Knezliğı'nin sınırları içine adım atmışlardı. Contarini'nin metninde "Resan" olarak bahsedilen yer, Tatar akınlarından büyük zarar görmüş olan Ryazan şehridir. O dönemde Ryazan henüz başkent olmamış, bu unvan Kolomna'ya aitti; ancak zamanla Ryazan bu rolü üstlenecekti. Farsça edisyondan yapılan Türkçe çeviride bu tarihi ve coğrafi ayrıntılara yer verilmemiş, sadece genel bir ifadeyle Rusya'dan bahsedilmiştir.

Ryazan Knezliğı'ne giriş yapan Contarini ve beraberindekiler, ilk temaslarından bekledikleri verimi alamamışlardır. Contarini'nin metninde belirttiği üzere, bu ilk görüşmelerde önemli bir ilerleme kaydedilmemiş olabilir; fakat kendi araştırmalarım ve çağdaş kaynaklardan edindiğim bilgilere göre, Dük'ün Contarini'ye şikayetçi olduğu kişi, Zuanne Baptista Trivisan'dır. Trivisan, Venedik Cumhuriyeti'nin Rusya ile ittifak kurma çabaları kapsamında bu topraklara gönderdiği elçilerden biriydi. Ancak Trivisan'ın bu misyonu, Rusya'da beklenen sıcak karşılamayı bulmamış ve Tatarlar ile ittifak yapmakla itham edilmiştir. Farsça edisyondan yapılan Türkçe çeviride Trivisan'ın adı geçse de bu önemli bağlam ve iddialar göz ardı edilmiştir.

Fieravanti ailesinden Aristotile ve birçok İtalyan zanaatkar Ivan döneminde İtalya'dan Rusya'ya gelmişler ve Kremlin'de dahil olmak üzere birçok yerde önemli çalışmalar

¹ Note Di Viaggio, not: 134, s. 318.

yapmışlardır. Türkçe versiyonda Aristotile'nin sadece adı geçmektedir. 34. sayfada kendisi ile ilgili detaylı bilgiler bulunabilir.

Ambrogio Contarini'nin gözlemleri, Kremlin de dahil olmak üzere Moskova'nın tamamının ahşap malzemeden inşa edildiğini belirtir. Ancak, bu çalışmada karşılaştırmalı bir perspektif sunan başka bir seyyah, Sigismund von Herberstein, Kremlin ve Knez'in sarayının tuğladan yapıldığını ifade eder. Bu, Contarini'nin Rusya'dan ayrılmasından yaklaşık kırk yıl sonra Herberstein'in şehri ziyaret etmesi arasındaki dönemde, bahsedilen ahşap yapıların yıkılıp tuğla ile yeniden inşa edilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Farsça edisyondan yapılan Türkçe çeviride bu tarihsel değişim ve mimari evrim, ne yazık ki yer almamaktadır.

Ambrogio Contarini'nin seyahatnamesinde geçen “Sanili” kelimesi, çağdaş İtalyanca'da “Slitta” olarak karşılık bulur ve bu, kar kızıağı anlamına gelir. Contarini, Rusların yemeklerini bu kızaklara yükleyip atlarla taşıdıklarını detaylandırır. Ancak Türkçe çeviride bu durum, “sanilerimize bindik” ifadesiyle basite indirgenmiştir. “Vyazma” şehrinin adı, Farsça edisyondan yapılan Türkçe çeviride “Viesemo” olarak yanlış aktarılmıştır. Polonya kralı IV. Kazimierz'in adı, Türkçe çeviride tamamen göz ardı edilmiştir. “Trakai” ve “Lomza” şehirlerinin adları sırasıyla “Trochi” ve “İonici” olarak çarpıtılmış, “Jena” şehri ise “İan” olarak yanlış yazılmıştır. “Miedzyrzecz” ise “Messeriga” şeklinde yanlışlıkla zikredilmiştir.

Contarini'nin Moskova'dan ayrılabilmesi için Moskova Dükü'ne ödeme yapması gerektiği bilinmektedir. Bu amaçla Venedik'e gönderdiği Stephano ile bu topraklarda karşılaşmıştır. Dönemin kaynaklarına göre, Venedik senatosu Contarini'ye 700 duka ödenmesine karar vermiş, ancak Contarini zaten Moskova Knezi'nin inisiyatifiyle serbest bırakılmıştır. Bu finansmanın, dönemin önemli bankalarından “Banco di Pietro Soranzo e Fratelli” tarafından sağlandığı belirlenmiştir. Ne yazık ki, bu önemli finansal detay Türkçe çeviride yer almamaktadır.

Venedik'in kültürel ve dini takviminde mühim bir yere sahip olan “Annunazione” günü, Farsça edisyondan yapılan Türkçe çeviride yalnızca “bayram” olarak geçmektedir. Bu, 25 Mart'ın Venedik tarihindeki derin anlamını ve önemini göz ardı etmektedir. Tezimde, bugünün Venedik için taşıdığı özel değeri ve tarihsel bağlamını detaylarıyla ele aldım. Aynı şekilde, Prens-Psikoposluk makamının sadece başrahip olarak geçtiği Türkçe çeviri, bu önemli dini ve idari unvanın zenginliğini

yansıtmamaktadır. Tezimde bu makamın işlevini ve önemini ayrıntılı bir şekilde açıkladım.

“Mucize” anlamına gelen “Miraculo” kelimesi, Türkçe çeviride yeterli açıklama olmaksızın kullanılmıştır. Oysaki “Simon Of Trent” olayının karmaşık ve tartışmalı tarihi, tezimde ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. İtalyanların “Scala” dediği kaleye ilişkin detaylar, Türkçe çeviride basitçe “kale” olarak geçirilmiştirken, tezimde bu yapının tarihi ve mimari özelliklerine dair kapsamlı bilgiler sunulmuştur.

Santa Maria di Monte Ortone manastırının, Türkçe çeviride sadece bir kilise olarak anılması, Venedik’in dini hayatındaki yerini ve tarihsel önemini yeterince vurgulamamaktadır. Tezimde, bu manastırın Venedik için taşıdığı özel anlam ve tarihi bağlam üzerinde durdum. “La Padua Al Portello kapısı” gibi, orijinal İtalyanca metinde yer alan ancak Türkçe çeviride atlanan önemli detaylar da tezimde ele alınmıştır.

Pregai Konsili, yani senato toplantısının Contarini’nin sunumunu içeren detaylı anlatımı, Türkçe çeviride bulunmamaktadır. Tezimde, bu toplantının ne zaman yapıldığına ve Contarini’nin burada nasıl bir performans sergilediğine dair ayrıntılı bilgiler verdim, böylece okuyuculara Venedik senatosunun işleyişi hakkında derinlemesine bir bakış sunmuş oldum.

“Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri”, “Contarini’nin Yol Güzergahı”, “Contarini’nin Gözlemlerinin Bilimsel Değeri” gibi bölümlerle, bu tez, 15. yüzyıl Avrupa’sının Osmanlı ve Akkoyunlu devletleri ile olan ilişkilerine dair kapsamlı bir analiz sunmaktadır. “Contarini’nin Metninin Avrupa Dillerindeki Çevirilerinin Eleştirisi” ve “Contarini’nin Seyahatnamesinin İtalyan-Osmanlı Tarih Yazımına Tesiri” bölümleri, eserin Avrupa’daki yankılarını ve tarihsel etkilerini değerlendirmektedir. “İtalyanca’dan Çeviri” bölümü ise, çeviri süreçlerindeki zorlukları ve bu zorlukların üstesinden gelme yöntemlerini, Contarini’nin gözlemlerini ve notlarını ilk elden aktararak ortaya koymaktadır. Sonuç bölümünde ise, bu çalışmanın tarihsel ve dilbilimsel açıdan İtalyan ve Osmanlı tarih yazımına katkılarını ve Contarini’nin seyahatnamesinin bilimsel değerini yeniden değerlendirme amacını özetlemekteyiz.

Bu tez hem tarihi hem de dilbilimsel perspektiften, Contarini’nin seyahatnamesinin bilimsel değerini yeniden değerlendirme amacını gütmekte ve İtalyan-

Osmanlı tarih yazımına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Böylece, geçmişin izlerini sürerken, geleceğe ışık tutacak bilgiler sunmayı amaçlamaktadır.

1. Osmanlı- Akkoyunlu İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecinde coğrafi faktörlerin rolü kesinlikle göz ardı edilemez. Özellikle, Osmanlı'nın doğuşundan önce, Moğol ardıllarının doğuda gerçekleştirdiği eylemler ve yarattığı yıkım, halkı ve potansiyel liderleri derin bir yorgunluğa sürüklemiştir. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde, giderek zayıflayan Bizans İmparatorluğu'na komşu oluşu ve Moğol istilalarından nispeten uzak konumu, ona stratejik bir avantaj sağlamıştır.² Bununla birlikte, Osmanlı'nın fetihlerinin engelsiz ilerlediği anlamına gelmez. Aksine, bu çalışmanın da odak noktasını oluşturan 15. yüzyılda, doğuda büyük mücadeleler yaşanmış ve bu çatışmalar sona ermeden batıya yönelik hedefler ertelenmiştir.

Akkoyunlu Devleti, Moğol istilalarının yol açtığı kaos ortamından sıyrılarak, Diyarbakır'ın Ergani bölgesinde kurulmuş bir devlettir. Göç ettikleri bu yeni yurtları, onları Trabzon Rum İmparatorluğu ile sürekli etkileşim içinde tutmuştur.³ Karayülük Osman Bey'in liderliğindeki Akkoyunlu Devleti, 15. yüzyılın ortalarına dek Harput'tan doğu sınırlarına kadar topraklarını genişletmiş ve önce Karakoyunlular, sonra da Memluk ve Osmanlı Devletleri ile rekabet ederek bölgede önemli bir güç haline gelmiştir.⁴ Nitekim, Akkoyunlular, Timur'un ardından Osmanlı Devleti için doğudan gelen en ciddi tehdidi oluşturmuştur.⁵

Çalışmamızın önemli öznelerinden olan Uzun Hasan ise abisi Cihangir'in birçok cephede ayrı ayrı savaşmasından faydalanarak abisiyle yolunu ayırıp ilk olarak Erzurum'u ele geçirdi. Doğan birçok boşluğu dolduran Uzun Hasan, kısa sürede birçok bölgede hakimiyet kurdu. Kardeşi Cihangir Karakoyunlu hükümdarından yardım talep etse de gelen kuvvetleri de yenen Uzun Hasan neredeyse bütün aile üyelerini kendi yanına kattı. Uzun Hasan'ın hızlı fütuhatı, Karakoyunlu Devleti ve Bağdat'ı da sınırlarına katması ve Fatih'in yönünü Karamanlılara çevirmesi kendisini Osmanlı ile karşı karşıya getirdi. Bu aşamada ittifak arayan Uzun Hasan, batıda özellikle Venedik'in birçok devletten önce farkına vardığı Fatih'in Avrupa hedefinden dolayı Venedik ile ittifak yaptı.

² Mehmed Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018, s.32.

³ Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *DİA İslam Ansiklopedisi*, II, 1989, s. 270-274

⁴ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 57

⁵ Bekir Sıtkı Baykal "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kati Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması". *Belleten*, C. 21, S. 82, 1957, s. 261-84.

Otlukbeli Savaşı öncesinde, birçok devletle ittifak kurarak Osmanlı'ya karşı cephe alan Uzun Hasan, stratejik bir hamle olarak ilk evliliğini Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan Despina Hatun ile yapmış ve bu sayede bölgeyi kontrol altına almıştır. Ancak, Fatih Sultan Mehmet'in 1461'deki Trabzon seferi, Uzun Hasan'ın planlarını altüst etmiştir. Öte yandan, Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu ile bir dizi ortak çıkar ve ilişki geliştirmiş olmasına rağmen, Osmanlı'nın genişleme politikasının sonunda kendi sınırlarını tehdit edeceğini öngörmüştür. Bu sebeple, Venedik, Uzun Hasan'a, bu çalışmanın da konusu olan Contarini'nin de içinde bulunduğu bir dizi diplomatik temsilci göndermiştir.

1473 yılında gerçekleşen Otlukbeli Savaşı'nda, 100 bin askerlik ordusuyla Uzun Hasan'ı mağlup eden Fatih Sultan Mehmet, Toros Dağları'ndaki fethi Gedik Ahmet Paşa'ya emanet etmiş ve böylece Balkanlar ile İtalya'ya yönelik seferlerinin arka cephesini güvence altına almıştır. Venedik Cumhuriyeti'nin 1460 yılından itibaren müttefik arayışı ve Akkoyunluların Osmanlı Devleti için coğrafi olarak en büyük rakiplerden biri olması, bu iki devleti stratejik bir iş birliğine yönlendirmiştir. 1461 ile 1471 yılları arasında, Akkoyunlu sorunu Osmanlı için giderek artan bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Anadolu'nun tamamını kontrol etmeyi hedefleyen Uzun Hasan ile Venedik arasındaki anlaşma, Venedik'in Eğriboz gibi kaybettiği stratejik mevkiein önemini daha da artırmıştır.⁶

Fatih amacını o denli kademeli planlamıştı ki, bu engeller olmasa dahi Anadolu'da stratejik fethedilmeden İtalya'ya olan hedefine ulaşamayacağını farkındaydı. Bu yüzden bu bölgelerle uzun süre ilgilenmiş, İtalya'daki toprak fethi düşüncesi bir nebze gecikmiştir. Otlukbeli'nden hemen sonra yönünü balkanlara, ardından da İtalya'ya çevirdi.

1.1. Osmanlı Venedik İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinden itibaren, özellikle askeri teşkilatlanma ve savaşçı olma gibi unsurların ağırlık kazandığı bilinmektedir. Bu durum, imparatorluğun topraklarında, Rumeli bölgesindeki ticaret hayatının büyük ölçüde kendi doğal akışına bırakılmasına yol açmıştır. Bizans İmparatorluğu ile olan yakın ilişkiler ve

⁶ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s, 33.

tarihsel ticari liderlik rolü nedeniyle, Venedikli tüccarların bu bölgelerdeki ticaret üzerinde uzun süredir etkin bir hakimiyet kurduğu gözlemlenmiştir.⁷

1.1.1. Venedik ile Sıcak Temas

Serenissima yani Venedik'in Osmanlı ile ilk teması 1350 yılındadır. İlk resmi temas ise tahmin edebileceğimiz gibi ticaret anlaşması vasıtasıyla 1390 yılında gerçekleşmiştir.⁸

Osmanlı – Venedik ilişkilerinin kendine has bir dinamiği vardır. Zaman zaman çatışma dahi yapılsa her zaman birbirlerinden istifade etmişlerdir. Buna en büyük örnek Ceneviz'in ortak düşmanları olmasıdır. Ceneviz bu dönemde özellikle Karadeniz'de yoğun ticaret faaliyetleri yürüttüğü için hem Osmanlı'nın hem Venedik'in çıkarlarıyla sık sık çatışmıştır. Özellikle 1416'ya kadar genellikle karşılıklı elçilerin gidip gelmesiyle önemli ilişkiler gerçekleştirilmiştir. Bu ilişkiler ilerleyen dönemde o kadar gelişecektir ki; Venedikli Hasan Paşa (Andrea Celeste) isimli birçok Venedik doğumlu kişiler mühtedi olup Osmanlı'da çok önemli görevlere gelmişlerdir.

Venedik ile olan ilişkiler Osmanlı'nın bizzat muhatap olmasıyla da sınırlı kalmamıştır. Venedik, dönem dönem farklı politikalar izlemiş, Niğbolu Savaşı'nda tedbir amaçlı donanmasını hazırda bekletmiştir. 1416 yılında ise ilk sıcak çatışma yaşanmıştır. Osmanlı bu dönemde fetretten yeni yeni çıkarken Venedik bu zor durumu fark etmiş, Bizans ve Eflak ile birlikte saldırmışlardır. Bir deniz devleti olan Venedik, özellikle Gelibolu'da Osmanlı'ya ağır kayıplar verdirmiştir. Bu savaş aynı zamanda Osmanlı'nın ilk deniz savaşı olması açısından da önem taşır.

İstanbul'un fethi, Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkileri temelden değiştirmiştir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un yeniden canlandırılması ve ticaretin hareketliliğinin sürdürülmesinin önemini biliyordu. Osmanlı toplumunda Türklerin uzun süre ticaretten uzak tutulmuş olması, Venedik gibi bir ticaret gücünün bu şehirdeki ticari faaliyetler için zaruri kılınmasına neden olmuştur. Türklerin ticaretten uzaklaştırılmasının ülkeye uzun vadede yarattığı sorunlar bu çalışmanın kapsamı dışında olması sebebiyle Venedik'in dönemdeki etkinlikleri üzerinde durulacaktır. İstanbul'un fethinden hemen sonra, 1454 İstanbul Antlaşması imzalanmış ve Venediklilere Osmanlı

⁷ Franz Babinger, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", (Çev. B. S. Baykal), *Belleten*, XVII/ 65, 1953, s. 41-82.

⁸ Maria Pia Pedani, "Venedik" *DİA İslam Ansiklopedisi*, 43, 2013, İstanbul, s. 44-47.

toprakları üzerinden yapılan ticarete önemli avantajlar sağlanmıştır. Antlaşma, Venediklilerin İstanbul'da sürekli bir elçi bulundurma hakkını da içermektedir.⁹ Bu antlaşmanın temelleri, Fatih'in İstanbul'un ticari canlılığını sürdürme gereksinimi ve Bizans'ın yok oluşuyla stratejik bir müttefikini kaybeden Venedik'in Osmanlı ile anlaşma arzusu üzerine kurulmuştur. Bartolomeo Marcello'nun İstanbul'a gönderilmesi ve 1454 tarihli antlaşmanın imzalanması, bu ihtiyaçların bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Venedik ile ilişkilerin 1462'de gerilmeye başlaması ise oldukça dikkatli incelenmesi gereken bir süreçtir. Zira yoğun bir kaynak taraması yapıldığında genel olarak şöyle bir sonuç çıkmaktadır ki bu bahsedeceğimiz sonuç aslında yanlış olmamakla birlikte bazı gerçeklerden yoksundur; Fatih Anadolu'nun fethini büyük ölçüde tamamlayıp ilk olarak Arnavutluk'a ardından ise İtalya topraklarına girmek istiyordu. Bu tespit doğru olmasına karşın süreç bu kadar düz zeminde ilerlememiştir. İtalyanca ve İngilizce kaynaklar incelendiğinde şu detay göze çarpmaktadır ki, Venedik Osmanlı Devleti'ne karşı bir yalnızlaştırma siyaseti izlemektedir.¹⁰ Zira hem diplomaside hem de ticarete Venedik Cumhuriyeti'nin İtalya topraklarında çok ciddi rakipleri vardır ki bunlara finans sektöründe Floransa'yı örnek gösterirken, İtalya topraklarının hakimliği konusunda ise Napoli'yi gösterebiliriz. Özellikle 1463'te Venedik'in Mora'ya saldırışı ile Fatih denge siyaseti izlemeye başlamış, 1453'te özellikle Venediklilere büyük ayrıcalıklar verdiği ticari hayatta Floransa'nın yerini arttırmış, bu sayede hem günlük ticari hayatın sekteye uğrama ihtimali azaltmış hem de denge siyaseti izlemiştir.

Savaşın başlamasında iki tarafın da katkısı büyüktür. Özellikle Ege Denizi'nde Venedik'in yaptığı ticaret uzun yıllardır sürmekteydi ve buradaki faaliyetlerini kaybetmek istemiyordu, zira birçok ihtiyacını karşılayabiliyordu. Fatih ise bu akınlardan rahatsız olmuş, donanmasını güçlendirmiştir.¹¹ Adalarda devam eden savaş Eğriboz'un fethi bambaşka bir aşamaya sürüklemiştir zira Kral Ferdinand dahi bu savaşın ehemmiyetini kavramış, Osmanlı'ya karşı birçok devlet doğrudan ya da dolaylı şekilde Venedik'i desteklemiştir.

⁹ Özgür Oral, *Osmanlı- Venedik Ticari İlişkileri (1763-1794)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

¹⁰ Stefan Stantchev, "Devedo: The Venetian Response to Sultan Mehmed II In The Venetian-Ottoman Conflict Of 1462–79." *2 Mediterranean Studies*, Vol. 19, 2010, s. 43-664. Penn State University Press1. Jstor, <http://www.jstor.com/stable/411670273>, Accessed 1 January 2024.

¹¹ Nejat Tarakçı, *Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

1463'te başlayan ve 16 yıl süren savaşın tam anlamıyla başlangıç noktası ise Osmanlı'nın özellikle Sırbistan ve Mora'nın fethi ile komşu olmasından doğmuştur. Artık bu iki müttefik devlet birbirlerine ciddi rakip ve sınır komşusu durumuna gelmişlerdir.

Osmanlı'nın genişleme politikası her geçen gün devam ederken Venedik kendine müttefik aramaktaydı ve ilk tercihi Macarlar oldu. Osmanlı'nın özellikle Bosna'yı fethine karşılık veren Macarlar ile anlaşma yapan Venedik'e aynı zamanda Anadolu'da ve balkanlarda bir müttefik gerekiyordu. Bu esnada ortaya İskender Bey çıkmıştı. Arnavutluk için oldukça önemli bir figür olan İskender Bey aslına bakılırsa bir devşirme idi ancak Osmanlı valisi iken Arnavutluk'un tekrardan hâkimi olabilmek için Venedik ile iş birliği yapmış olsa da kısa sürede hem Papalıktan hem de Venedik'ten desteği kesilmiştir. Özellikle 1465 yılında Fatih bizzat Arnavutluk ile meşgul olmuştu.

Bu 16 yıllık savaş süresince, dinamikler sıkça değişim göstermiştir. İstanbul'un fethinin ardından, Papalık başta olmak üzere birçok güç Osmanlı'ya karşı birleşme eğilimindeydi. Bu durum, 1463 yılındaki savaş sırasında Papalığın Venedik'i destekleme kararı almasına yol açmıştır. Macarların 1465'ten sonra savaştan çekilmesi ve İskender Bey'in yalnız kalması gibi faktörler, zaman zaman barış görüşmelerinin yapılmasına sebep olmuştur. 1466 yılından sonra savaşın Osmanlı lehine dönmesiyle birlikte, Akkoyunluların rolü daha belirgin hale gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Venedik'in müttefikleriyle bireysel olarak ilgilenerek, savaşta daha etkili bir mücadele sergilemiştir. Mora ve Eğriboz, her iki devlet için de stratejik öneme sahip olduğundan, çatışmalar bu bölgelerde yoğunlaşmıştır. Eğriboz'un fethi sonrasında savaş, Osmanlı'nın lehine daha da ağırlık kazanmış ve daha önce bahsedildiği üzere Akkoyunlularla mücadele başlamıştır. Papalığın desteğiyle kurulan haçlı donanması, Fatih'in Anadolu'da tam hakimiyet kurma planlarına karşı koymak amacındaydı. Venedik ve Papalık ise, deniz kıyılarında kendilerine engel olacak bir güçle karşılaşmak istemiyordu. Güneyde bu ittifak nispeten başarılı olsa da Fatih'in Uzun Hasan'a doğrudan müdahalesi ittifakın sonunu getirmiştir. Doğu sınırını güvence altına aldıktan sonra, Fatih sırasıyla Kefe'yi ve ardından İtalya'yı hedef almıştır. 1478 yılına gelindiğinde, savaş her açıdan Osmanlı'nın lehine dönmüştür. İskender Bey ve Uzun Hasan'ın ölümü, Venedik'i neredeyse yalnız bırakmış, Papalıktaki yönetim değişikliğiyle Papalığın desteği de sona ermiştir.

Osmanlı'nın Treviso'ya kadar ilerlemesi, İtalya topraklarına atılan ilk adım olmuş ve Otranto'nun fethi için zemin hazırlamıştır.¹²

En son olarak İşkodra'nın da fethi ile 1479'da barış anlaşması imzalamak Venedik için zaruri hale gelmiştir. İlk barış girişimleri İstanbul'daki Venedik Balyosu'ndan gelmiştir ve Tommaso Malipiero savaşı bitirmek için yoğun uğraşlar vermiştir.¹³ Buna rağmen antlaşmayı imzalama başarısını Giovanni Dario başarmıştır. 1479'da imzalanan İstanbul Antlaşması'na göre iki devletin de büyük önem verdiği Eğriboz, Mora gibi stratejik yerler Osmanlı'ya bırakılmış, Venedikliler eski ticari imtiyazlarını nispeten kaybetmişlerdir.¹⁴ Bu antlaşma vesilesiyle Kıbrıs Savaşı'na dek bu iki devlet nispeten barış yaşamıştır.

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklamaya çalıştığımız üzere, yaşanan savaş süreçlerine karşın Osmanlı-Venedik ilişkileri zaman zaman gerilse de belirli bir seviyenin altına hiç düşmemiştir. Venedik, Osmanlı toprakları üzerindeki ticareti büyük bir önemle ele alırken, Osmanlı İmparatorluğu da Floransa gibi diğer devletlerle yaptığı anlaşmalara rağmen Venedik ile olan münasebetlerin kıymetini bilmiştir. Zamanla, Venedikli pek çok kişi Osmanlı bürokrasisinde önemli mevkilere yükselmiştir. Hatta bu durum, özellikle Napoli ve İtalya'daki bazı devletlerin, Venedik'i Otranto'yu fethetmeye davet ettiği iddialarına yol açmıştır. Osmanlı ile Venedik arasındaki ticaretin yanı sıra, iki devlet kültürel yaşamda da karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Örneğin, Kuran'ın Arapça ilk baskısının Venedik'te yapılması, bu ilişkilerin ne denli ileri düzeyde olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, 19. yüzyıla kadar Venedik'te varlığını sürdüren Fondaco Dei Turchi adlı yapı, ticaretin yalnızca Venedik'ten Osmanlı'ya değil, aynı zamanda Osmanlı'dan da belirli bir tüccar sınıfının Venedik'e gittiğini kanıtlar niteliktedir. 1419'da savaşın sona ermesiyle imzalanan anlaşma uyarınca Türk tüccarlar da Venedik topraklarında ticaret yapma hakkına sahip olmuşlardır. Bu anlaşma, Fatih Sultan Mehmet döneminde revize edilerek sürdürülmüştür.¹⁵ Bu anlaşmalar Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadar sık

¹² Vito Bianchi, *Otranto 1480*, Editori Laterza, Rome, 2018, s. 41.

¹³ Franz Babinger. "XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Duka'lığı İlişkileri" *Belleten*, S. 49, 1985, s. 373-390. Doi:10.37879/1985.373.

¹⁴ Diana Gilliland Wright, Pierre A Mackay. "When The Serenissima And The Gran Turco Made Love: The Peace Treaty Of 1478." *Studi Veneziani*, C. XIII, 2007, s. 261-270.

¹⁵ Şerafettin Turan, Venedik'te Türk Ticaret Merkezi (Fondaco Dei Turchi)", *Belleten*, C. XXXII/126, 1968, s. 247-84.

sık revize edilmiştir zira her ne kadar 1479'dan sonra barış havası oluşsa da ardından özellikle Kıbrıs için çıkan çatışmalar neticesinde 1540'a kadar tam anlamıyla sağlanamayan barış ortamı sağlanamamıştı. Ancak bu tarihten itibaren oldukça verimli bir barış dönemi oluşturulmuş ve Türk tüccarlar Venedik pazarlarında faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu tüccarlar özellikle Venedik'e gözlem amaçlı gitmişlerdir. Venedik'in Osmanlı topraklarında yaptığı ticaret ise çok çeşitlidir, ilk olarak dönemin en önemli ürünlerinden biri olan tuz başta olmak üzere birçok baharat ticareti, ile birlikte örneğin Foça'yı adeta kendine şap kaynağı yapmıştı. Venedik Osmanlı Devleti'ndeki talepleri de karşılıyordu, bunların başında Zengin zümrenin çeşitli lüks tüketim eşyaları gibi birçok ürünü sayabiliriz.¹⁶

1.2. Venedikli Seyyahların Döneme Etkisi

Osmanlı İmparatorluğu'na, Venedik Cumhuriyeti'nin özenle yetiştirdiği, yüksek eğitilmiş ve kapsamlı bilgi birikimine sahip pek çok elçi gönderilmişti.¹⁷ Örneğin, köklü bir geçmişe sahip Contarini ailesinden bahsederken, bu topraklara ayak basan ilk Contarini'nin Ambrogio Contarini olmadığını, aslında 1360'larda seyahat eden Leonardo Contarini olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, Osmanlı topraklarına gelen Venedikliler yalnızca Contarini ailesi üyeleriyle sınırlı değildir. Araştırmamızın odağında olan 15. yüzyılın önde gelen elçileri arasında, sonraları Beyoğlu ilçesine ismini verecek olan Alvise Gritti, Pietro Zeno ve Bartolomeo Marcello gibi isimler de bulunmaktadır. Bu şahsiyetler, dönemlerinin en etkili diplomatları olarak kabul edilirler ve Osmanlı-Venedik ilişkilerinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Bartolomeo Marcello yukarıda zikrettiğimiz 1454 tarihli İstanbul Antlaşması'nın en önemli mimarlarından ve iki devlet arasındaki diplomasinin gelişmesine vesile olmuştur. Yukarıda zikrettiğimiz isimlerin hepsi Venedik Cumhuriyeti'nin büyük önem atfettiği isimlerdir. Özellikle 1479'da barış sürecini yönetmek için Venedik bürokrasisinin en önemli isimlerini İstanbul'a yollamıştır. Bu elçilerin yanı sıra Fatih kendi portresini yaptırmak için Venedik'ten bir ressam istemiştir ve meşhur Fatih Sultan Mehmed

¹⁶ Giampiero Bellingeri. "Turchi E Persiani Fra Visioni Abnormi E Normalizzazioni, A Venezia (Secoli XV-XVIII)." *1 Rilune, Revue Des Littératures Européennes*, C. 9, 2015, s. 14-89.

¹⁷ Marie Viallon, Venezia- Ottomana Nel Cinquecento *Epirotica Chronica Ioannina*, C. 42, 2008, s. 41-60.

portresini çizen Gentile Bellini 1479'da İstanbul'a gelmiş, iki yıl kadar sarayda bulunmuş ve ünlü portreye imza atmıştır.

1.2.1. Ambrogio Contarini

1469'da Negroponte'nin Osmanlı tarafından ele geçirilmesi Venedik için tehlikenin çok büyüdüğüne göstergesi olmuştur. Contarini'den daha önce yola çıkan ve daha farklı bir güzergâh izleyen Josaphat Barbaro Kıbrıs'ta iken hem faaliyetlerinden memnun kalınmaması hem de Osmanlı'nın Anadolu'daki kıyıları da fethetmeye başlaması ile Kıbrıs'ta bir seneye yakın mahsur kalmıştır. Aynı zamanda yenilgiden sonra yanında olan bir başka elçi olan Caterino Zeno'yu Venedik'e gönderen Uzun Hasan, Venedik'in vaat ettiği silahların neden gelmediğini de öğrenmek istiyordu. Bunun üzerine Venedik'in en önemli devlet kurumlarından biri olan Onlar Konseyi'nde İran'a gönderilmek üzere yeni bir elçi için adaylar tartışılmaya başlanmıştır. Bu sırada başka bir önemli aile olan Pisani ailesinin o dönemde Kıbrıs'ta aktif olan üyesi Giovanni Pisani ve Venedik'in Suriye topraklarındaki elçisi Mocenigo ile de görüşmüşlerdir.¹⁸ Buradan Venedik'in kendi toprakları dahi olmayan bölgelerde ne kadar iyi bir şekilde örgütlendiğini ve elçilerini ne kadar aktif kullandıklarını görebiliriz. Pisani kendisine şüphe ile de yaklaşırsa Konsey'in kararı önemliydi ve 10 Aralık 1473'te Contarini bu göreve atandı ancak belirli şartlar bulunmaktaydı. Bunlar; Mısır güzergahını kullanması, Suriye'de uzun süre kalmaması ve en ilginç, çalışmamızın ilerleyen sayfalarında kendisine rastlayacağımız Josaphat Barbaro bile birlikte seyahat etmemesi idi.

Contarini ailesinin 15. yüzyılda kendi adlarına yapılmış olan Palazzo Del Contarini Bavolo halen Venedik'te durmaktadır ve ziyaretçilere açıktır. Barbaro'dan Ambrogio Contarini'nin kardeşleri hakkında çok az bilgi edinebiliyoruz. Agostino 1449'da "Balla D'oro"ya¹⁹ sunulmuş, 1455'te Francesco Guistinian'ın bir kızıyla evlenmiş, 1500'de ölmüştür. Giustinian, 1500'de ölmüştür. Gerolamo 1447'de Ambrogio ile birlikte takdim edilmiş ve hakkında başka bir şey söylenmemiştir.

İtalyan kaynakları, Otlukbeli Muharebesi'nin ardından Venedik Cumhuriyeti'nin bölgedeki varlığını güçlendirmeye yönelik çabalarını artırdığını belirtmektedir.

¹⁸ Note Di Viaggio, s. 303.

¹⁹ 14. Yüzyıl ile 18. Yüzyıl arası Venedik'te bulunan bir kurum. Bu kurumda soylu ailelerinin çocukları konseye girmek için sunuluyordu.

Araştırmamızın başlangıcında, Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde Anadolu'daki etkinliklerine değinmiştik. Ancak, bu etkinlikler Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önceki dönemlere de uzanmaktadır. Venedik tarihinin önde gelen ailelerinden biri olan Contarini ailesi, bu bağlamda önemli bir rol oynamıştır. İstanbul'un fethedildiği sırada bile, bir Venedik balyosu şehirde kalarak savunmaya katılmış ve bu görevi Filippo Contarini üstlenmiştir.²⁰ Bu durum, Venedik'in bölgedeki nüfuzunu koruma arzusunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Filippo Contarini, İstanbul'da görev yapan son Contarini ailesi üyesi değildir. Araştırmamızın kilit figürlerinden biri olan Ambrogio Contarini'nin ardından, Contarini ailesinin diğer üyeleri de Osmanlı ile diplomatik ilişkilerini sürdürmek amacıyla elçiler olarak görevlendirilmiştir.

Çalışmamızın odağında yer alan Ambrogio Contarini, Patrici Benedetto di Luca ve Giustina Giustinian'ın ikinci oğlu olarak 1429 yılında Venedik'te dünyaya gelmiştir.²¹ 1463 yılında patlak veren savaşa dek İstanbul'da ikamet eden ve ticaretle uğraşan Contarini²², 1470 yılında Ege Denizi'ndeki deniz savaşlarına iştirak etmiştir. Venedik'in Osmanlı Devleti'ni zayıflatma ve yeni cephele açma stratejisi çerçevesinde, Contarini 1474 yılında Uzun Hasan'a diplomat olarak gönderilme kararı alınmıştır. Venedik'ten aynı yılın ocak ayında yola çıkan Contarini, merkez Avrupa üzerinden seyahatine başlamış ve ağustos ayında Tebriz'e ulaşmıştır. Bu altı aylık süre zarfında, Uzun Hasan'ın Venedik'ten silah talebinde bulunduğu bilinmektedir ve bu süreç, her iki taraf için de büyük önem arz etmiştir.

İran'da iken bir başka çok önemli elçi olan Josephat Barbaro ile karşılaşan Contarini ilerleyen sayfalarda da söz edeceğimiz üzere onu gördüğüne çok mutlu olmuştu zira ikisinin de amacı aynı idi. Barbaro'nun rotası özellikle Karamanlıların güçlü olduğu bölgeler olan Çukurova'dan geçmekte iken, Contarini Kuzey Karadeniz'den başlayıp Tebriz'e yönelmişti. İkisi de Uzun Hasan'ı doğrudan Osmanlı Türklerine karşı savaşmaya ikna etme gayesinde idiler. Bu ikilinin notları Pietro Dalle Valle'nin İran Mektupları adlı çalışmasından sonra İran tarihi için en önemli kaynaklar arasında gelmektedir.

²⁰ Feridun Emecen, Fatih Ve İstanbul'un Fethi, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9, Ankara, 2002, s. 577.

²¹ Marica Milanese, CONTARINI, Ambrogio, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Vol. 28, 1983.

²² *Encyclopedia Iranica*, Contarini Ambrogio, C. 6, 1992, s. 220.

2. Contarini'nin Yol Güzergahı

2.1. Frankfurt – Nürnberg – Messeriza – Kefe

Daha önce de belirtildiği gibi, Barbaro'nun durumu nedeniyle Contarini için alternatif bir rota belirlenmesi gerekiyordu; bu sebeple Türklerin bulunmadığı, Polonya gibi güzergahlar tercih edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde Türklerin Doğu Avrupa'daki ilerleyişleri Avrupalılar tarafından endişeyle karşılanmıştır. Contarini'nin seyahatnamesinin detaylı bir incelemesi, ziyaret ettiği ve konakladığı her yer hakkında yaptığı gözlemleri ve bu bölgelerdeki konaklama biçimlerini aktardığını göstermektedir. Uzun Hasan'a elçi olarak gönderilen ve belirli bir amaçla yola çıkan Contarini'nin verdiği bilgiler, tarih bilimi açısından büyük değer taşımaktadır. Seyahatine başladığı ilk bölgeler olan günümüz Almanya toprakları hakkında, rahat ettiğini ve iyi ağırlandığını ifade etmiştir.²³ Özellikle Nürnberg şehrine vardığında, şehri kuşatan kaleyi büyük bir hayranlıkla anlatmıştır.

Saksonya ve Brandenburg bölgeleri, o dönemde Ernest ve Brandenburg Markizleri tarafından müşterek bir yönetim altında idare ediliyordu. Albert, 1464 yılında tahtı babaları II. Frederick'ten devralan oğullarındandır. Contarini, Nürnberg'den hareketle genel Alman coğrafyasında Polonyalıların etkin bir varlık sergilediğini belirtir ve bu bölgede misafirperverlikle karşılanarak Frankfurt üzerinden Polonya'ya geçiş yapmıştır. Polonya'ya ilk adımını Messariga'da atan Contarini, ülkeyi Almanya'ya kıyasla daha geri kalmış olarak değerlendirirken, buradaki sıcak karşılamadan da memnuniyet duymuştur. Ayrıca, Arapların İspanya'daki faaliyetleri sırasında giydikleri ve sonrasında Avrupa'ya yayılan “damask” isimli giysinin bir örneğini hediye olarak almıştır. Contarini'nin ifadelerine göre, bu giysi özellikle Polonyalılar tarafından oldukça benimsenmiş görünmektedir. Polonya'dan ayrılırken günümüzde Lublin olarak bilinen bölge üzerinden geçen Contarini, Tatar ülkesi olarak adlandırdığı Kefe civarına doğru yol almıştır. Seyahatnamesinde belirttiğine göre, bölgeye yaklaştıkça kervanların sayısının arttığı gözlemlenmiş, bu da bölgenin o dönemdeki canlı ve önemli ticari hayatına işaret etmektedir. Diğer kaynaklarda da sıkça rastlanan bir diğer detay, bu coğrafyada etin bol miktarda bulunduğudır. Contarini, Dinyeper Irmağı çevresinde konakladığı süre

²³ L. Lockhart, R. Morozzo della Rocca, and M. F. Tiepolo, *I viaggi in Persia degli Ambasciatori Veneti Barbaro e Contarini*, Rome, 1973.

zarfında, Kefe'ye girişin kolay olmadığını, zira yoğun ticari faaliyetlerin gerçekleştiği bu topraklara sıkı bir denetimle girildiğini aktarmaktadır.

Kefe oldukça önemli bir ticaret merkeziydi. Yukarıda zikrettiğimiz üzere İtalyan Şehir Devletleri'nin ticaret konusunda en öne çıkan devletlerinden olan Venedik ve Ceneviz siyasi mücadeleleri sonucunda belirli toprakları adeta kendi bölgeleri edinmişti ve bu paylaşımda Karadeniz'in kuzeyi Cenevizlilere kalırken, İstanbul ve güneyinde Venedik'in yoğun hakimiyeti bulunmaktaydı. Ceneviz kuzeylerde ve doğuda o kadar aktifti ki Vebanın bile Avrupa'ya taşınmasına Ceneviz gemileri neden olmuştu. Himalayalardan Avrupa'ya kadar yoğun bir coğrafyada ticari faaliyet sürdürüyorlardı. Bundandır ki Contarini her ne kadar eserinde nedenini zikretmese kendisini Kefe civarında Cenevizli tanıttırmasının tartışmasız nedeni bu olmalıdır.

2.2. Kefe – Poti – Megrali – Gürcistan- Kütayis

Contarini, Kefe'den etkilendikten sonra yolculuğuna doğu yönünde devam etmiştir. Karadeniz'in coğrafi yapısı, izole toplulukların varlığına elverişli olduğundan, bu güzergâhta Contarini birçok çeşitlilikle karşılaşmıştır. Kullanılan orijinal metindeki Fasso ve Mengarlia gibi yer adları üzerine yaptığım araştırmalar, bu bölgelerin Rusya'nın Karadeniz kıyılarından başlayıp Ordu ilimizin sınırlarına kadar uzanan ve Gürcistan topraklarını da içine alan bir alanı kapsadığını göstermektedir. Mingrelya özellikle, birçok İtalyan gezginin yazılarında bahsedilen bir bölgedir. Yaptığım tespitlere göre, Mingrelya, batısında Polonya ve kuzeyinde Rusya bulunan bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, Gürcistan'ın batısında yer alan ve eski bir devlet olarak da bilinen bir bölgedir. Bu bölgede, İtalyanların Tatar olarak adlandırdığı, doğudan göç etmiş bir topluluk yaşamaktadır.²⁴

Karadeniz halkının hırçınlık huyu bu metinde de karşımıza çıkmaktadır. Bahsettiğimiz üzere Ordu civarında ilerleyen Contarini burada ilk başlarda iyi ağırlansa da zaman zaman zorluklar da yaşamıştır hatta ve hatta Kolhis'ten çıktığında burayı lanetli ülke olarak adlandırmıştır. Hem kendisi hem de yol arkadaşları zorluklar çektikten sonra ormanları aşarak Gürcistan'a gelmişti ancak burada da kendisine iyi davranılmamıştır.

²⁴ Giampiero Bellingeri, Un' Estrema Tipologia Del 'Codex Cumanicus', *Edizioni Di Storia é Letteratura*, 2005, s. 57.

Aynı zamanda eserde Zorzania adı ile geçen yeri ise Marco Polo'nun notlarından tespit etmeye çalıştım. Ermenistan'ın kuzeyinde kalan bu bölge Gürcistan ile Tiflis arasında olmak ile birlikte²⁵ eserin İngilizce çevirisinde bölge direk sadece Gürcistan olarak adlandırılmıştır.

Contarini, Kefe'den etkilenecek yola çıktı ve doğu yönünde ilerleyerek Gori'ye, eserde Gorides olarak adlandırılan yere vardı. “Uzun Hasan'ın ülkesine, yani Ermenistan'a girdik” ifadesi, Osmanlı'nın bu bölgeye dair farklı bir adlandırması olduğu dönemde öne çıkar. İlk karşılaşmalarında bir Ermeni tarafından aldatılan ve mağdur edilen seyahat kfilesi, karmaşık coğrafya nedeniyle sık sık rehberlere başvurmuştur. Contarini'nin eserinde, bölgenin Ermeniler, Tatarlar ve daha pek çok topluluğa ev sahipliği yaptığı belirtilir. Adı geçmeyen bir nehrin çevresindeki kültürel ayrım, Fırat Nehri'nin doğu ve batısındaki kültürel farklılıkları hatırlatır. Eserde Redo olarak bahsedilen ve günümüz İtalyancasında Lori olarak bilinen yer, Debed Nehri'nin sol kıyısında konumlanmış bir şehirdir.

2.3. Ermenistan—Ağrı - Tebriz – Sultaniye – Kum - Isfahan

Contarini'nin İran'ı ziyareti oldukça karmaşık bir döneme denk gelmektedir. Uzun Hasan her ne kadar ilk başta otoriteyi sağlamış olsa da hem Otlukbeli Savaşı'ndaki yenilgisi hem oğlu Uğurlu Mehmet'in baş kaldırması ile bölgedeki karmaşa artmıştır. Hem Osmanlı tehdidi hem de ülkenin kendi içindeki çekişmeleri ve Uzun Hasan'ın otoritesini nispeten kaybetmesi toplum içinde huzursuzluk yaratmış, Contarini ve diğer yabancıları gören kesimler onları düşman olarak addetmişlerdir. Contarini tam olarak nedenlerini anlatmasa da şehre girer girmez karmaşadan bahsetmiştir. Bundan dolayı geçtiği birçok yerden tedirgin geçen Contarini'ye genellikle Ermeni rehberler eşlik etmiştir.

Bu sırada Maksud Bey ile de görüşen Contarini, yukarıda zikrettiğimiz şekilde Uzun Hasan'ı ikna edemediği gibi Maksud Bey aracılığıyla görüşme talep etmiş ancak Maksud Bey'i de ikna edememiştir. Bu sırada Maksud Bey'in öncelikli hedefi, Tebriz'in yönetimini ele geçirmektir.

²⁵ Placido Zurla, “Di Marco Polo e Degli Altri Viaggiatori Veneziani Più illustri” Venezia, 1819, s. 185.

Ağrı Dağı ile ilgili efsanelerden de bahseden Contarini'nin eserinden Ağrı Dağı'nın meşhurluğunun her dönemde bilindiğini görüyoruz.

“Tauri” adlı kullanımı inceleyen İtalyan editörler ise Contarini'nin yazarken Toros dağları ya da sık sık zikrettiği Tebriz ile karıştırılabileceğini öne sürmektedirler.

Contarini eserinde sık sık bu dönemde yaşadığı korkulardan bahseder. Halkın onlara iyi bakmadığını, tehlike olarak gördüğünden her an saldırabilecekleri korkusuyla vakitlerini geçirdikleri anlatan Contarini, Tebriz'de karışıklık artınca Ermeni Kilisesine saklandıklarını anlatmaktadır. Bu süreç aynı zamanda Türkmenler hakkında bir ön yargısının oluşmasına neden olmuştur.

Venedik'teki önemli ailelerden bahsetmiştik. Bunlardan biri de Contarini'nin Tebriz'de iken karşılaştığı Berthonio Liompardo'dur.²⁶ Liompardo ailesi de Contarini ailesi kadar Venedik tarihine geçmese de önemli bir elçi ailesidir. Özellikle Bartolomeo Liompardo'ya Venedik-Osmanlı savaşı sırasında önemli görevler düşmüş ve belirli zorluklar yaşamıştır. Contarini'nin rotasına nispeten benzer bir şekilde hareket eden Berthonio, Kefe'de uzun süre kalmış ve burada Uzun Hasan'ın iknası için taşınan mektupları taşıma görevinde bulunmuştur ancak bölgedeki Türkler kendisinin misyonunu anlayınca mektuplarını denize atmıştır. Bu iki önemli Venedik elçisi aynı şekilde Tebriz'de de karşılaşmışlardır. Eserde direk olarak Contarini'nin bahsettiği üzere o Trabzon üzerinden yoluna devam etmiştir. Contarini'nin bu safhada sadece mektuplar ve elçilik adıyla söz ettiği Venedik'in görevlendirdiği elçiler ve Signoria'nın gönderdiği mektuplar oldukça önemlidir. Diğer İtalyan kaynaklarda görüldüğü üzere Venedik için Akkoyunluların güçlü kalması oldukça önemliydi ve bunun için yoğun mesai harcamışlardır.

Metinde “Azami” olarak adlandırılan şahıs, “Una persone ché non parlo l'arabo” ifadesiyle tanımlanmıştır ki bu da “Arapça konuşmayan kişi” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, eserde “Bir Pers” olarak geçen bu kişi, Arapçadan Türkçeye geçen “Acem” kelimesiyle özdeşleştirilebilir. Bu terim, tarihsel olarak Arapların, Arap olmayan diğer topluluklara yönelik kullandığı bir tanımlamadır.

²⁶ Note Di Viaggio, not: 81, s. 313.

Sultaniye'ye geçen Contarini'nin dikkatini en çok üç tunç kapısı ile dikkat çeken cami çekmiştir ve bunun için yoğun harcamalar yapıldığını tahmin etmiştir. Sultaniye birçok dönemde göz kamaştırıcı olmuştur.

4 Ekim'de vardıkları "Sena" isimli şehir ise Sultaniye'nin güneydoğusunda kalan yaklaşık 32 km uzaktaki şehirdir. Bu şehir daha sonrasında yabancılar tarafından tekrardan ziyaret edilmiş ve gelişmeye çok açık bulunmuştur.²⁷ Ancak yazarımız burada pek rahat etmediğini aktarmakta ve burada rahatsızlanmıştır.

Kum'a vardığı sırada da rahatsızlığı devam eden Contarini ile birlikte yol arkadaşları da rahatsızlanmış, yaklaşık iki hafta yolculuğa ara vermişlerdir.

İtalyanca orijinal metnimizde "Cassam" adı ile geçen Kaşan şehrine varan Contarini'nin rahatsızlığı burada da devam etmekteydi. Burası ile ilgili pazarları haricinde bilgi aktarmayan Contarini Natanz'a devam etmiştir.

Hem İngilizce hem de Türkçe edisyonunda birlikte çevrilecek kadar tümleşik bir rapor sunan ve aynı amaca hizmet eden Jossaphat Barbaro ve çevirisini yaptığım Ambrogio Contarini Isfahan'da karşılaşmışlardır ve bu uzun yolculuklarının amacı olan Uzun Hasan ile görüşme amacına ulaşmışlardır. Contarini, "Venedik'ten elçi olarak gönderilme nedenini arz ettim" şeklinde özetlese de Contarini'nin hedefinin cepheleri genişletmek olduğu diğer birçok kaynakta zikredilmektedir. Uzun Hasan gerek Otlukbeli yenilgisi sonrası durum gerek ise ülkesindeki iç karışıklıklar nedeni ile bu teklifi reddetmiştir. Contarini bu kısmı "Şartların böyle gelişmesinden dolayı af diledi ve selamlar yolladı" şeklinde özetlemiştir. Onlar adına bir ziyafet düzenlenmiş, daha sonraki günlerde ise saray gezdirilmiştir. Yaklaşık üç hafta Isfahan'da kalırken sık sık görüştüklerini de ekler.

Isfahan'ın meyvelerinden özellikle etkilenen Contarini, İran ile ilgili birçok tespit yapıp bilgi vermiştir.

Eserde "Pangrati" adı ile geçen Gürcü kralı VI. Bagrat'tır. Daha sonrasında bahsedeceğimiz "Samtshe Atabeyliği" devletinin güçlenmesi ve Gürcistan'ın doğusunda önemli bir güç haline gelmesi ile birlikte kendisine şans doğmuş Gürcistan kralı, 1465-1478 arasında hüküm sürmüştür. Kendisi 1478'de ölmüştür.

²⁷ Note Di Viaggio, not: 92, s. 314.

İsfahan'daki kalışından sonra diğer rotasına doğru yola çıkan Contarini'nin güzergahı Uzun Hasan ile kesişmekteydi zira Uzun Hasan kışlık için Kum'a gitmekteydi. Burada da yanında kalan Contarini detayları sadece "İşin neticesinden anlaşılabilir." Diyerek geçiştiren Contarini'nin cümlelerinden Uzun Hasan'ı oldukça uzun süre ikna etmeye çalıştığı anlaşılıyor. Karşılıklı bilgi alışverişlerinde bulunmuşlar ve Uzun Hasan kendisine birçok soru yönelmiştir. Mart ayının sonuna kadar orada kaldığını öğrendiğimiz Contarini yaklaşık 6 ay Uzun Hasan ile vakit geçirebilmiştir. Contarini'den öğrenmesek de Uzun Hasan'ın tekrardan Osmanlı'ya saldırıya geçmek istemediği bilinen bir gerçektir.

Uzun Hasan ile geçirdiği 6 ay ile ilgili genel olarak yaşam tarzı, kendisinin Tatarlara oldukça benzediği, şarap sevdiği ve kendine iyi baktığı gibi kişisel bilgiler içermektedir. Uzun Hasan'ın birçok ziyafetine konuk olan Contarini, kendisinin eğlenceye düşkün olduğu gibi detaylar ile anlatımına devam etmiştir. İranlı kadınların çalışkanlığıyla ilgili verdiği çarpıcı bilgiler oldukça ilginçtir zira yazlıktan kışlığa geçerken seyahatte ve yerleşimde oldukça aktif rol almışlardır. Aynı zamanda İranlıların gösterişe oldukça önem verdiklerini, develerini dahi pahalı süslerle donattıklarını vurgular.

Uzun Hasan ile birlikte Tebriz'e tekrardan yola çıkan Contarini, Uzun Hasan ve çevresindekiler tarafından oldukça iyi ağırlanmıştır. Contarini seyahatnamesinde hemen hemen her bölgede kendisine nasıl yaklaşıldığının üstünde durduğu için bahsettikleri çok önemlidir. Uzun Hasan'ın çadırının görkemine kadar birçok unsuru yakından görme şansı yakalamış, Uzun Hasan'ın çadırından sık sık kendisine ve yol arkadaşı Barbaro'ya ikramlar ve hediyeler gelmiştir. Contarini burada amacına ulaşmasa da oldukça güzel davranıldığı için memnun olmuş olmalıdır.

Tebriz'e varmalarının eşliğinde, Antakya Patriği'nin katılımıyla birlikte, Uzun Hasan'ın Venedik'e dönüşlerini istediği görülür; çünkü kendi hedeflerine ulaşamamıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açma niyetini tekrarlayan Uzun Hasan, Contarini'ye olan güvenini vurgulamıştır. Bu güven, İsfahan'da geçirilen uzun süre ve devletin dinamiklerine tanıklık etme izni verilmesiyle pekiştirilmiştir. Alınan kararlardan sonra bile, Contarini ve Patrik, Uzun Hasan ile yirmi günden fazla süren görüşmelerine devam etmişlerdir. Seyahatleri için gerekli tüm imkanlar sağlandıktan sonra, Contarini'nin rotası

belirlendiği için, Moskova Knezi'ne ve Beyaz Rusya'nın lorduna hediyeler gönderilmiştir. Bu durum, Venedik'in geniş ve etkili bir diplomatik ağ kurduğunu ve coğrafi olarak birbirinden uzak devletlerle ilişkiler kurabildiğini göstermektedir. Contarini'nin bu aşamada sağladığı bilgiler, Uzun Hasan'ın Osmanlı'ya karşı yeniden harekete geçme taleplerini sıkça iletildiğini ortaya koymaktadır. Uzun Hasan'ın Venedik'e dönüşlerine yakın, birçok talep ve düşüncesini iletmeleri için Contarini'ye aktardığı, Osmanlı ile savaşma arzusunu, ancak Fatih İstanbul'da olmadığı zamanlarda gerçekleştirmek istediğini ve önceliğinin isyan eden oğlunu bastırmak olduğunu belirtmiştir. Uzun Hasan'ın bu durumunu Düklerle iletmeleri gerektiğini söylemesi, Contarini'nin rahatsızlık duymasına neden olmuş olabilir.

Barbaro ile birlikte yapılan incelemelerde, Akkoyunluların askeri gücünün 25 bin kişiden fazla olduğu ve klasik savaş ekipmanlarına ek olarak, özellikle dikkat çekici miğferlere sahip oldukları belirtilmiştir. Bu gözlemler, seyyahların bölgenin askeri kapasitesini kapsamlı bir şekilde anlamaya yönelik derin bir merak içinde olduklarını göstermektedir. “Gesdi” terimi ise, Yezdi olarak da bilinen ve günümüzde Yezd olan, İran'ın önemli ticaret ve zanaat merkezlerinden birisini tanımlamaktadır.²⁸

Marco Rosso'ya gelindiğinde ise kendisi, Contarini, Fra Ludovico da Bologna ve Uzun Hasan'ın iki elçisi ile birlikte, dönüş yolculuğunu üstlenecektir. Eserimizin notlarında kendisi şarap içmeyi reddeden, Sünni bir Müslüman olarak tanımlanmıştır.

Eserimizin İngilizce edisyonunda “Ruischasan”²⁹ İtalyanca edisyonunda “Dervischason” Türkçe edisyonunda ise “Ruischasson”³⁰ olarak adlandırılan terime gelindiğinde ise bu terim İtalyanca araştırılma yapıldığında “Mihmandar” ile aynı anlamda tutulmakta iken, İngilizce edisyonda “Elçilerden sorumlu olan kişi” olarak geçmektedir.

2.4. Gürcistan- Megrilya- Poti- Hazar- Tiflis

Dönüş yoluna koyulan Contarini, detayları aktarmasa da birkaç defa saldırıya uğramıştır. Yukarıda zikrettiğimiz gibi bu dönemde bu coğrafya oldukça çalkantılı durumdaydı. Eserde “*Tigris*” olarak geçen kelime oldukça dikkatle incelenmesi gereken

²⁸ Note Di Viaggio, not: 106, s. 316.

²⁹ Travels to Tana and Persia by Josafa Barbaro and Ambrogio Contarini, Trans. W. Thomas, S. A. Roy, New York, 1873, s. 137

³⁰ Tufan Gündüz, *Doğu'da Venedik Elçileri*, Yeditepe Yayınevi, s. 100, İstanbul, 2006.

bir kelimedir zira günümüz modern dillerinde Dicle Nehri'nin direkt olarak tanımı olmak ile birlikte gerek Contarini'nin güzergahının incelenmesi gerek ise kendi eseri ile çağdaş kaynaklar karşılaştırıldığında burasının Kura Nehri olduğu aşikardır.

Tiflis'e girer girmez büyüklüğünden bahseden Contarini buranın harabe olduğundan bahseder. Özellikle Moğol akınlarından sonra Orta Doğu'da birçok bölge için bu ifadeye rastlamak şaşırtıcı olmamalı. Bu dönemde burasının toplumsal yapısının büyük bir bölümünü Katolikler oluşturmaktadır.

Yollarına devam edip Gürcistan sınırına gelen yazarımız yukarıda zikrettiğimiz VI. Bagrat'ı bulmuşlardır. Burada aktardığı notlara göre Gürcülerde de yerde yeme geleneği bulunduğunu görüyoruz. Buradaki yemeklerden memnun olmamak ile birlikte Gürcistan topraklarında şarap üretiminin oldukça eskiye dayanmasından ve Contarini'nin de aktardığına göre misafir ağırlamasında da oldukça önemli bir yeri olduğunu aktarmak ile birlikte kendisinin Tatarlara da benzediğini vurgular.

Bagrat döneminde başkent Uzun Hasan tarafından ele geçirilmiştir. Orijinal metinde çağdaşı kaynaklarda uyuşmayan bir durum bulunmaktadır. Contarini'nin Mengrelia (bazı kaynaklarda Mingrelia) kralı adı ile bahsettiği Bendian adında birine başka kaynaklarda rastlamıyoruz. Bu dönemde Mengrelia'nın kralı 1482'ye kadar yaşayan II. Vameq olmalıdır.³¹ Bilgilerde bir karmaşa olmasından bahsetmese de bu dönemde burada bir karışıklık olduğunu vurgulayan Contarini yaklaşık iki gün içinde buradan ayrılmaya çalışmıştır. Mingrelia kralı Vameq ile ilgili daha detaylı bilgi Marie Felicite Blosset'in Gürcistan Tarihi kitabında bulunmaktadır ancak Fransızca bilen diğer akademisyenler bu kaynaktan istifade edip çalışmayı genişletebilirler.

Bu bölgeden çıkarken de saldırıya uğrayan Contarini'nin ekibindeki Türkmenler hediye olarak götördükleri atları vermek zorunda kalmışlar ve Kütayis kalesine yönelmişlerdir. Daha sonrasında Mingrelia'ya girmeden tekrardan saldırıya uğramışlar ve her bir at için "Grosso"³² bir meblağ ödemişlerdir.

Kendisinin Bendian dediği kişi ile buluşan Contarini ve ekibi burada kayıkla ulaştıkları bir köyde kaldılar. Burada Bendian'ın kız kardeşi onlarla ilgilenmiş olmasına

³¹ Note Di Viaggio, not:113, s. 317.

³² Türkçe: Haddinden fazla, aşırı.

rağmen ertesinde onların verdiği 20 dukayı beğenmemiş ve tekrardan onlara zorluk çıkarmıştır.

Daha sonrasında muhtemelen Rioni Nehri'ni kullanarak Fasso'ya geçmişlerdir. Yukarıda zikrettiğimiz zorluklardan ne kadar yorgun düştükleri her satırına yansıyan Contarini bu sırada Kefe'ye geçmeyi düşünürken burasının Türklerin eline geçtiğini öğrenince adeta sıkıntısına sıkıntı katılmıştır zira yukarıda da zikrettiğimiz üzere ne kendisi ne de dükü Türklerin aktif olduğu yerlerden geçmesini istemiyorlardı. Bu sırada Antakya Patriği'nin Kırgızistan üzerinden geçme fikrini hatırlayan Contarini, Patrik ile tekrar görüştüğünde bir hayal kırıklığına daha uğramış, birçok planı bir süreliğine kitlenmiştir. Bu sırada çaresizliğe düşenler farklı farklı yollar düşündüğünden ayrılma kararı almışlar, Contarini ise Marco Rosso ve Türkmen elçi ile devam etme taraftarı olmuştur.

Burada orijinal metinde “Calcican” adı ile geçen bölge ise Samtshe Atabeyliği'dir. Kuzeybatısında Karadeniz, güneyinde Ermenistan, batısında ise Kuzey Anadolu dağları bulunur. Gürcistan'ın bir vilayeti olmak ile birlikte zaman zaman Gürcü Krallığı ile birleşmiştir.³³

Patrik'in ayrılmasının ardından, Marco Rosso, Türkmen elçisi ve eşlik eden Ruslar da yollarına devam etmişlerdir. Bu süreçte, Contarini ciddi bir şekilde hastalanmış, yolculuğun başlangıcından itibaren yanında bulunan Stephano hariç, tüm yol arkadaşları rahatsızlık yaşamıştır. Contarini, bir dönem bilincini yitirmiş ve 2 Ağustos'tan 9 Eylül'e kadar yatakta kalmıştır. Kendisi eski bir yatakta istirahat ederken, arkadaşları kıyafetlerinin üzerinde uyumak zorunda kalmışlardır. Ölüm tehlikesini atlattıktan sonra yolculuğa devam etme kararı alan Contarini, at binmeye gücü yetmediği için bir süre daha Signoria Marta'nın evinde konuk olmuş ve iyileştiğinde Mingrelia dilini bilen bir Rum ile anlaşma yapmıştır. Ancak bu kişi tarafından da zarar görmüşlerdir; yine de Contarini bu konudaki detayları eserinde açıklamamaktadır.

2.5. Tiflis- Derbend- Astarhan

Bu kadar zorluktan sonra tekrar Gürcistan'dan geçme kararı olan Contarini, zor yollar kullanarak Tiflis'e ulaşmaya çalışmıştır. Bu sırada Ermeni bir kişi tarafından

³³ J. Barbaro Note Di Viaggio, not:395, s. 165.

ağırlansa da kendisinin çocuğu vebaya yakalanmıştır. Buradan vebanın o dönemde halen ne kadar aktif olduğunu görebiliyoruz. Contarini'nin aktardığına göre şehirde bir yıldır salgın bulunmaktaydı. Veba Contarini'nin hizmetkarına ve koruması olan Maphip De Bergamo'ya da bulaşmıştır. Rahip bundan rahatsız olup kendisini mahzene yerleştirmiştir. Bu dönemi de oldukça zor geçirmişler ancak sonunda şans onlarla olmuştur. Zira bu dönemde vebalı olmak hem halk tarafından dışlanmaya neden olmak ile birlikte kişinin kendisine ve çevresine de yoğun bir korku salmaktaydı.

Bu sırada yukarıda zikrettiğimiz Antakya Patriği ile giden Türk elçi geri gelmiş, sahip oldukları her şeyin yağmalandığını bildirmiştir ve Antakya Patriği'ni suçlamış ve tekrardan ülkesine dönme kararı almıştır.

Metinde “Avogosia” adı ile geçen terimi ise araştırıldığında antik adı ile “Abkhazia”³⁴ dilimize ise “Abhazya” adı ile geçen bölge olarak tespit ettim. Gürcistan'ın kuzeybatısında, Karadeniz'in ise doğusunda yer almaktadır.

Bu dönemde Tiflis'in de VI. Bagrat'a ait olduğunu görüyoruz. Türk elçi ile birlikte yola çıkmışlar ve belirli güvenlik nedenlerinden dolayı tekrardan Uzun Hasan'ın topraklarından geçip Şamahı'ya gitmek istemiştir.

Buradan geçerken Şirvanşahların³⁵ ülkesinden geçen Contarini, Türk elçiden yol ayrımında ayrılmış ve kendisine yine bir Türk kılavuz bulmuştur. Sonrasında metinde “Media” adı ile geçen bölge ise Şirvan'dır.³⁶ Yukarıda zikrettiğimiz yaşadığı birçok zorluktan sonra burada nispeten güvenle seyahat etmesi onu memnun etmiş olmalıdır. Bu bölgeyi Akkoyunluların ülkesine göre daha verimli bulmuştur.

Şirvan'ın veriminden, güzelliğinden ve tepelerinden bahsettikten sonra Şamahı'ya varan Contarini'nin aktardığı bilgiler ve İtalyan çağdaş kaynaklar araştırıldığında; “Talamano” kelimesi Şirvan'da Hazar Denizi'nin güneybatı kıyısındaki Taliş bölgesinde (baş yeri Lenkoran) üretilen talani ya da talina ipeğini anımsatan, çoğu düşük kaliteli birçok ipek türü üretiliyordu. Bu kumaşlardan birisidir.³⁷

Contarini, bu şehrin Tebriz'den küçük olmasına rağmen daha gelişmiş bulmuştur. Gıda konusunda bir bolluk olduğunu vurgulamıştır.

³⁴ Note Di Viaggio, not 120, s. 317.

³⁵ Orijinal Metinde “Siunsa”.

³⁶ Note Di Viaggio, not: 122, s. 317.

³⁷ Note Di Viaggio, not: 123, s. 317.

Metinde Gorgoro adı ile geçen yere tam olarak Gürcistan dememek kanımca daha sağlıklı olacaktır. Çağdaş İtalyan kaynaklar araştırıldığında Gürcistan'ın bir eyaleti şeklinde karşımıza çıkan bölge, Samtshe Atabeyliği'nin bölgesidir.³⁸

Bu sırada tekrar Marco Rosso ile karşılaşan Contarini, yoğun bir istek ile ona katılmak istemiştir. O da gayet nazik bir şekilde bu talebi kabul etmiştir. Bunun üzerine kasım ayının altıncı günü Derbend'e³⁹ doğru Şamahı'dan⁴⁰ yola çıkmışlardır. Burayı için Tataristan sınırında diye not düşmüştür. Burada Türk köylerinde konaklamış ve çok iyi ağırlandığını vurgulamıştır. Burada Derbent ile ilgili bilgiler veren Contarini, burasının konumundan, Hazar Denizi'ne yakınlığından ve Hazar Denizi'nin o dönemki ihtişamından bahsetmek ile birlikte buradaki meyvelerden ve verimden bahseder, "Morone" adında bir balıktan söz eder, familyasal adı Centrolophus'tur. Dümen balığı adı ile bazı dillerde zikredilmektedir. Kasımdan nisana kadar burada kalan Contarini ve Marco burada güzel ağırlanmışlardır.

Derbend'de bulunduğu sırada dahi bir kulağı Uzun Hasan ve Barbaro'da olan Contarini, tercümanını Tebriz'e yollamıştır. Barbaro'dan bir mektup almış ve burada Uzun Hasan'ın gidişatının iyi olmadığı yazmaktadır. Zira hem Otlukbeli yenilgisi hem de içerideki karışıklıklar Uzun Hasan'ın yoğun uğraşlar sonucunda elde ettiği statüyü korumaya müsait değildi. Contarini bu safhada ümidi kesmiş olacak ki rotasını Astarhan'a⁴¹ çevirmiştir. 35 kişilik bir ekip ile birlikte yola koyulmuşlar ve bu ekibin çoğunluğu tüccardır. Bu topraklardan Rusya sahasına pirinç ve ipek ticareti yapmak için gitmektedirler. Deniz yolculuğu da çok güvenli geçmeyen Contarini ve diğer yolcular ilk fırsatta bir kıyıya yanaşsalar da yukarıda zikrettiğimiz gibi Tatarların bulundukları yerlerden geçmemeyi tercih ettikleri için dikkatli olmuşlar ve kendilerini belli etmemeye çalışmışlardır. Rüzgar şiddetini iyice arttırdığından Tatarların kışın balık avladıkları bir adaya gelmişler ve bir sürede burada kalmışlardır. Bu sırada zor şartlar altında da olsa Paskalya'yı kutlamışlardır. Burada gemideki diğer kişiler tarafından Contarini'nin kim

³⁸ *Georgian Soviet Encyclopedia*, Volume 2, Tbilisi, 1977, s. 345-346.

³⁹ Orijinal metinde "Derbet".

⁴⁰ Orijinal metinde "Sivafa".

⁴¹ Orijinal metinde "Cureran".

olduğu merak edilmiştir. Marco ile anlaşarak kendisini doktor ve Despot Thomas'ın kızı olan Despina'nın⁴² hizmetkarı olarak tanıtmıştır.

2.6. Astarhan- Moskova

Hazar Denizi'ni geçip Astarhan'a varan Contarini tuz gölünden bahsetmeden kendini alıkoyamaz zira 15. Yüzyıl'ın en stratejik ürünlerinden biri olan tuz o dönemde uğruna savaşlar çıkacak kadar değerli konumdaydı. Buradaki tuzu “Dünyaya yetecek kadar” şeklinde özetlemiştir. Marco'nun şehirde tanıdıkları olduğu için kıyıya inmelerine izin vermişlerdir. “Citrachan” notu dilimize çevrildiğinde bu dönemde Astarhan'ın yönetiminin Altın Orda Hanı Küçük Muhammed'in torunları Kasım ve Abdülkerim arasında paylaşıldığı not düşülmüştür.⁴³ Kasım ve kardeşi Altın Orda'nın göbeğinden kopmuş ve 1466'da Astarhan Hanlığı'nı kurmuşlardı. Ancak, batıda Kırım Hanları ile doğuda Ural bölgelerindeki Nogay Hanları arasında kalan Astarhan hükümdarları, bu ülkelerin yönetiminde hiçbir zaman önemli bir konum elde edemediler. Kasım 1490'da öldüğünde Abdülkerim Hanlığın tek hükümdarı olarak kaldı. Ne Contarini ne de çağdaşı Rus seyyah Afanassi Nikitin Astarhan hakkında iyi bir izlenime sahip olmamışlardı zira orada kendilerine iyi davranılmamıştı.

Bu aşamada metinde “Alermi” adı ile geçen ve aydınlatması gerçekten de külfetli olan kelime ile ilgili olarak İtalyan araştırmacılar şu sonuca varmışlardır. *“British Museum'dan Sayın John Walker'a bu terim sorulduğunda nazikçe şu cevabı vermiştir: “Bu esrarengiz kelime, neredeyse hiç şüphesiz “Ermellino” veya “Armellino” anlamına gelmektedir. 1465'ten itibaren Napoli ve Sicilya Kralı Aragonlu Ferdinand (1458-94) tarafından bastırılan, o zamanki İngiliz sikkesi (groat) büyüklüğünde gümüş bir sikkedir. İsmi, arka yüzündeki ermin figüründen gelmektedir.”*⁴⁴

“Comerchier” kelimesi ise ticaret vergilerinin toplanmasından sorumlu memur anlamına gelmektedir.

Contarini burada Tatarlar tarafından hoş karşılanmadığını belirtmiştir. Burada birçok eşyasına el konulmuş, sık sık kapılarına dayanmış ve korkulu anlar yaşatmışlardır.

⁴² Bu Despina (Sophia Paleologa), Thomas Paleologo'nun kızı, kardeşi Demetrius ile birlikte Mora despotu; Bizans'ın son imparatoru Konstantin XI'in torunlarından biridir. Despina Hatun ile karıştırılmamalıdır.

⁴³ Note Di Viaggio not: 133, s. 318.

⁴⁴ Note Di Viaggio, not: 134, s. 318.

Tatarlar ile ilgili verdiği bilgilerden bu coğrafyada yayla kültürünün olduğunu, kışın otları Rusya tarafından elde ettiklerini, Volga Irmağı'nın burası için önemli olduğunu ve şehrin bu ırmağın etrafında kurulduğunu, bazı yapıların yok olduğunu ve kendi ülkesi olan Venedik'e baharatın bu yollardan gittiğini aktarmıştır.

Contarini, dönemin hükümdarı Kasım Han'ın, Moskova Knezi'ne yıllık olarak elçi gönderme geleneğini ve bu elçilerin hediyeler taşıdığını belirtmektedir. Bahsedilen "Gesdi" kumaşlarının da bu bölgeden Rusya'ya sevk edildiği kaydedilmiştir. Ayrıca, bu coğrafyanın vazgeçilmez ticaret unsurlarından biri olan kürk alışverişi de önemli bir yer tutmaktadır. Contarini'nin aktardığına göre, Astarhan halkı arasında da yaygın olan at eti tüketim kültürü, kervanlarla seyahat edenlerin yanlarında götürdükleri atları keserek beslenmelerine olanak tanımıştır. Ekmek kültürünün eksikliği Contarini'yi şaşırtmış, ancak eserde "Thur" kelimesine dair bir açıklama yapılmamıştır. Türkçe edisyonda Tufan Gündüz'ün tarhana ile benzerlik kurduğu bu kelime, en mantıklı yorum olarak kabul edilmiştir. Bu besinlerle güçlenen seyyahlar, un ve diğer birkaç malzeme kullanarak biscotti⁴⁵ hazırlamışlardır.

Burada metinde "İmparator" adı ile geçen hükümdar, 1465-1481 yılları arasında Altın Orda Hanı olan Ahmed'dir. Bu dönemde Kasım ile aralarında mücadele olmuştur. Bu dönem zaten Altın Orda için buhran dönemi olduğundan kazananın olmadığı bir savaş olmuştur.⁴⁶

Bu esnada Marco eğer han onları görürse sorun olacağını düşündüğü için Contarini ile birkaç kişiyi kayığa bindirmiş ve adaya varmışlardır. Yaklaşık üç gün aç kaldıktan sonra bu adadaki kişiler ile muhatap olmuş ve ilk defa adaya Hristiyan birinin gelmesinin şaşkınlığını yaşamışlardır.

Burada iken Hz. Meryem'in göğesinin tarihi olan 15 Ağustos'un arifesine tesadüf eden günde Contarini'ye özel bir sofraya hazırlamışlardır. Kendisine özel bir kuzu kesilmiş ve bir kısmı kızartılmış bir kısmı ise haşlanmıştır. Burada kımız bile tadan Contarini aşına olmadığı bir tat olduğu için elbette ki sadece tadına bakabilmiştir.

Buradan Contarini ve ekibi Moskova'ya doğru yola çıkmıştır. Yaklaşık üç yüz kişilik olan bir kafil ile hareket etmişler, on beş gün yolculuk yapmışlardır. Burada iken

⁴⁵ Orijinal metinde "Biscoteli" (İtalyan kurabiyesi).

⁴⁶ Mehmet Saray, "Altın Orda Devleti", *DİA İslam Ansiklopedisi*, C.2., İstanbul, 1989, s. 538.

“artık ordunun imparatorundan korkmuyoruz” dediği kişi büyük ihtimal Kazan’ı yöneten İbrahim Han olmalıdır.⁴⁷ “Buradaki bütün Tatarları o yönetir.” Deddiği topluluklar; Şaybaniler, Kazaklar, Kalmuklar ve Viatka nehri civarında yaşayan diğer kesim olmalıdır. Tatarların basit bir hayatı olduğunu vurgulayan Contarini sadece otlaklar ve su istediklerini ve yiyeceklerinin sadece süt ve et olduğunu vurgular. Contarini buradaki hayvanları özellikle beğenmiş ve “dünyanın en iyisi” olarak özetlemiştir. Çok hareketli bir topluluk olduklarından, ordularının nispeten dağınık olduğundan, iki binden az kılıçlı askeri olduğu kalanlarının silahsız olduğu gibi birçok açıdan izlenimlerde bulunmuştur. Saçlarını uzun bıraktıkları, cesur oldukları gibi özelliklerinden bahsederken tam bir bozkırlı oldukları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda şehirde hırsızlıkların da olmadığını görüyoruz bu bakımdan dönemin Orta Doğu’sundan karmaşa ve otorite bakımından ayrılmaktadır.

Daha sonrasında zorlu bir ırmak geçme macerası yaşayan kabile, Moskova’ya doğru yoluna devam etmiştir.

Rusya’ya varmalarına doğru her türlü teçhizatları azaldığı için daha yorgun düşmüşlerdir. Hem uzun bir yol gitmeleri ile birlikte bu yol oldukça zorluydu.

Contarini Rusya’ya vardığı sıra Rusya’nın durumuna bakacak olursak aslında her geçen gün güçlenen bir Rusya görüyoruz. Yaklaşık 40 yıllık hüküm sürecektir olan III. Ivan hükümdar iken ilk olarak Kazan Hanlığı’nın tehdidini bertaraf etmiş ve Rusya’yı birleştirme yolunda önemli adımlar atmıştı. Özellikle İstanbul’un fethedilmesi ile birlikte Roma’ya giden birçok aydın ve soylu Moskova Knezliği’ni desteklemeye başlamıştır ki bunu da III. Ivan’ın ikinci evliliğini yukarıda adı geçen Bizans soylu Despina ile yapması görüyoruz. Özellikle Ortodoksların ikinci İstanbul’u olma yolunda hızla ilerlemekteydiler. III. Ivan’a karşı en büyük tehlikelerden biri olan Novgorod da bertaraf edilmişti.⁴⁸ Bu sırada Altın Orda çöküş sürecinde iken Kırım ile nispeten ittifak kurması bu coğrafya için dinamikleri değiştirecek nitelikte olmuştur. Bunların yanında Litvanya meselesi ile birlikte kendi oğulları ile de iç çekişmeler yaşanmasına rağmen Rusya için oldukça bir dönemdir.

⁴⁷ Note Di Viaggio, not: 142, s. 319.

⁴⁸ Michael Kort, *A Brief History Of Russia*, Facts On File, New York, 2008, s. 25.

Aslına bakılacak olursa Contarini metinde Rusya'ya girdik şeklinde aktarsa da kendisi ve yol arkadaşları Ryazan Knezliği'ne girmiş bulunuyorlardı.⁴⁹ Bu birleşme 1517 yılına kadar gerçekleşmeyecekti.

Metinde “Resan” adı ile geçen yer ise Rusya'daki Ryazan şehridir. Bu dönemde Tatar akınlarından ciddi zarar gören bir şehirdi. Bu dönemde başkent Kolomna olsa da daha sonrasında Ryazan olmuştur.⁵⁰

Metnimizde Moskova Dükü'nün kız kardeşi olarak geçen bölge yukarıda zikrettiğimiz gibi Ryazan'dır. 1456 yılında ölen Ryazan Prensi Ivan Fyodorovich⁵¹ Moskova'da eğitim gören çocukları 8 yaşındaki Basil ve Theodosia'yı Büyük İvan'ın babası Basil'e (1425-1462.) emanet etmişti. 1464 yılında Büyük İvan, Prenslığın ilhakından vazgeçerek genç Basil'in memleketine dönmesine ve küçük kız kardeşiyle evlenmesine izin verdi.

Buradan metnimizde “Ruscia Biancha” adı ile zikredilen, günümüz diline “Beyaz Rusya” diye çevirebileceğimiz ülkeye giren Contarini'nin yol şansы yaver gitmiştir. Marco Rosso'nun buralarda hükmünün çok geçtiğini anlayabiliyoruz zira Contarini'nin kalacak birçok yerini o ayarlamıştır.

Burada Knez'in karşısına çıksa da ilk görüşmeleri verimli geçmemiştir. Contarini bahsetmeye gerek yok dese de araştırmalarım ve çağdaş kaynaklar sonucunda Dük'ün Contarini'ye şikâyet ettiği kişi olan Zuanne Baptista Trivisan, Venedik'in ittifak arayışları sonucu Rusya topraklarına yolladığı elçilerden biridir. Bu misyon ile yola çıkan Trivisan Rusya'da hoş karşılanmamış ve Tatarlar ile ittifak yapıldığı idida edilmiştir.⁵²

Moskova'dan ayrılmak için çareler arayan Contarini'nin hem Marco Rosso'yu hem de Knez'i ikna etmesi zor olmuştur. Venedik'e ekibinden Stephano'yu yollayıp para istemesi gerekmiştir.

Bu sırada Moskova'daki gözlemlerini paylaşan Contarini'den buradaki zanaatkar İtalyanlar ile ilgili önemli bilgiler ediniyoruz. Metindeki “Catharo” kelimesi araştırıldığında oldukça önemli bilgiler karşımıza çıkmaktadır. III. İvanan, Moskova'ya

⁴⁹ Note Di Viaggio, not: 144, s. 319.

⁵⁰ Note Di Viaggio, not: 145, s. 319.

⁵¹ Orijinal metinde “Giovanni Feodorowitch”.

⁵² Note Di Viaggio, not: 148, s. 320.

ve özellikle de Kremlin'i⁵³ geliştirmek için Batı'dan, özellikle de İtalya'dan birçok zanaatkâr ve sanatçı getirmiştir. Moskova'yı 1526'da ziyaret eden başka bir seyyah olan Herbersteini'in aktardığına göre Ivan'ın İtalya'dan getirttiğı ustalar bu dönemde hem sarayı hem de Kremlin'i inşa etmişler ve büyük bir zenginlik kazanmışlardır.⁵⁴ Bologna'lı çok meşhur bir aile olan “Fieravanti”⁵⁵ ailesinden Aristotile⁵⁶ ile de karşılaşan Contarini kendisinin buradaki meydanda çok güzel bir kilise yaptığını aktarmaktadır.⁵⁷ Böyle meşhur insanların Rusya'da bulunması dikkat çekicidir. Contarini de buradaki İtalyan mühendis ve zanaatkarlar ile dostluk ilişkileri kurmuştur. Aynı zamanda III. Ivan'ın ikinci eşi olan Despina'nın da İstanbul'dan gelen hizmetkarları mevcuttu. Buradan Moskova'nın birçok Hristiyan için cazibe, çalışma ve iş merkezi olduğunu görüyoruz. Gerçekten de Rusya'nın kalkınmasında batının katkısı büyüktür.

Burada dikkat etmemiz gereken bir husus ise, Contarini, Kremlin'i de içine katarak üzere bütün kentin ahşap malzeme ile inşa edildiğini aktarır. Ancak çalışmamızda zaman zaman karşılaştırma için kullandığım başka bir seyyah olan Herberstein, Kremlin ile birlikte Knez'in de sarayının tuğladan yapıldığını bildirmektedir. Bahsi geçen ahşap yapılar, Contarini'nin Rusya'dan ayrılması ile Herberstein'in yaklaşık kırk yıl sonra şehre gelişi arasındaki zaman diliminde yıkılmış ve daha sonra tuğla olarak yeniden inşa edilmiş olabilir.⁵⁸

Gittiğı her bölge ile ilgili tespitlerini, gözlemlerini ve o bölgenin coğrafi ve toplumsal özelliklerini anlatan Contarini aynısını Moskova için de yapmıştır. Burasının çok soğuk olduğu, birçok alanının ormanlık olduğu, çok fazla çeşit hayvan olduğunu, hububat açısından zengin olması ile birlikte meyve açısından çok kıt olduğunu ve genellikle domuz ve inek tükettiklerini aktarmaktadır.

⁵³ Orijinal Metinde “Cremlino”.

⁵⁴ Sigismund Von Herberstein, Notes Upon Russia Vol. II p. 6, (internet archive erişim).

⁵⁵ Cazzola, P., et al. “Nota Bibliografica Su Aristotele Fioravanti.” *Arte Lombarda*, no. 44/45, 1976, pp. 239–41. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/43105095>, Accessed 5 May 2024.

⁵⁶ Kendisi çok yönlü bir Rönesans bilim adamıdır. Mühendis, mimar ve kuyumcu olarak literatürde yerini almak ile birlikte Rusya'da çok önemli işler yapmıştır. Nehir düzenlemelerinde ve şehrin yapılanmasında önemli katkıları bulunmaktadır. Macaristan, Papa ve Milano'da Sforza ailesine hizmetleri bulunmaktadır. Kremlin'in içindeki Meryem Ana Katedrali'nde de çalışmıştır. Kendisine ait en geç tarihli kayıt 1479 yılındadır.

⁵⁷ Note Di Viaggio, not: 149, s. 320.

⁵⁸ Note Di Viaggio, not: 151, s. 321.

Metnimizde “Sanili” şeklinde geçen kelime, çağdaş İtalyanca’da “Slitta” ya tekabül etmektedir yani kar kızıdır. Rusların yemeklerini bu kızaklara yükleyip atlar ile sürdüklerini aktarmaktadır. Kışın donan ırmağın etrafında halkın birçok faaliyetini yerine getirdiğini aktaran Contarini birçok et donduğu için bazen uzun süre beklemiş etlerin dahi satıldığını aktarır. Donan ırmağın etrafında pazardan eğlenceye kadar birçok aktivitenin gerçekleştirildiği aktarılmaktadır. Rusların genel yapısına uygun olarak aktarılan bilgilerde kendilerinin dış görünüşünün güzel olduğunu ancak davranışlarını yabani bulduğunu aktarmaktadır. Moskova’nın nispeten kuzeyinde üretilen kürk gibi ürünlerin burada satıldığını ve özellikle Polonyalı ve Alman⁵⁹ tüccarların buraya gelip ticaret yaptığını öğreniyoruz.

Burada Rus Ortodoks Kilisesi Patriği’nin durumu ile ilgili de tespitlerde bulunan ve kendisi ile konuşan Contarini, Patriğin hükümdardan sonra geldiğini ve Ortodoks Patriğin ileride kendi Papalarının öneminin azalacağını söylediğini aktarmaktadır.

Tüccarların birçoğunun Novgorod’a⁶⁰ gitmesinden bahseden Contarini, burası ile ilgili de bilgiler aktarmaktadır. Moskova’ya sekiz günlük mesafe şeklinde aktardığı Novgorod, Moskova’ya 500 km mesafededir ve Hansa Birliği ile olan ittifakı sayesinde bulunduğu bölgenin batı ile ticaretinde en önemli merkezlerden birisi olmuştur. Ivan tarafından 1471’de ele geçirilmiştir.⁶¹ Contarini’nin aktardığı bilgilerde ise Moskova Knezi’ne bağlı oldukları ancak kendi içlerinde bağımsız yaşadıkları aktarılmaktadır. Moskova’da bu bölge ile ilgili birçok söylentinin olduğu aktarmak ile birlikte kendi görmediği için bu söylentileri bizlere aktarmamıştır.

İlk başta dönmesi sorun olmuş olsa da sonra Knez tarafından gitmesi onaylanmıştır ve Moskova’dan Venedik’e dönmek için oldukça sabırsızlanmıştır. Yaklaşık dört ay Moskova’da kalan Contarini’nin eseri dikkatli incelendiğinde hemen hemen en rahat ettiği yer olarak kabul edilebilir. Dönüş iznini aldıktan sonra yukarıda adını sık sık zikrettiğimiz Despina ile de görüşmüştür. Buradan anlıyoruz ki, Moskova Knezliği için Venedik’in desteği çok büyük önem taşımaktadır.

⁵⁹ Orijinal metinde “Lamania”.

⁶⁰ Orijinal metinde “Novegrath.”

⁶¹ Note Di Viaggio, not: 155, s. 322.

Knez ile birçok kez yemek yiyen ve ağırlanan Contarini daha sonra dönüş yoluna koyulmuştur.

2.7. Litvanya-Polonya-Almanya-İtalya-Padua

Knez ile son yemeğinden anlıyoruz ki, Contarini'nin Venedik Dükü'ne göndereceği mesajlar Moskova için büyük önem taşımaktaydı. Contarini'ye kakım kürkünden hediyeler vermiştir. Yolcu edilme yemeğinin diğer davetlerdekinden daha ayrıntılı olduğunu vurgular. Contarini gerçekten de kendisinin davranışlarından hoşnut olmuş olmalıdır.

Daha sonrasında da Marco Rosso'ya uğramışlar ve onun tarafından da oldukça güzel ağırlanmışlardır. Yukarıda bahsettiğimiz “Sanili” kızaklarını tekrardan kullanan Contarini bu sefer bu kızaklar ile ilgili daha çok detay vermiştir. Bunların hızlı gittiğini ve birçok eşya taşıdığını aktaran Contarini artık dönüş yoluna koyulmuştur.

Dönüş yolunda özellikle soğuktan oldukça yıpranan Contarini her ne kadar güzel ağırlanmış olsa da gerek ortamdan gerek ise gelenek göreneklerinden dolayı bir an önce buradan ayrılmak istemiştir. Knez ise onlara eşlik etmesi için bir kılavuz göndermiştir.

Bir köyden geçerek Vyazma'ya⁶² varmışlardır. Bu şehir Moskova'nın 220 km güneybatısında bulunur ve aynı adlı nehirden ismini almıştır. Buradan ayrıldıktan sonra da Smolensk'e varmışlardır. Burası da Vyazma gibi küçük bir şehirdir ve Vyazma'ya 150 km'dir ve güneybatısında yer almaktadır. Öncelerde Kiev Knezliği'nin parçası iken 1395'te Litvanya'nın hakimiyetine geçmiştir.⁶³ Bu dönemde Litvanya da Polonya kralı IV. Kazimierz'e⁶⁴ aittir. Bir başka küçük şehir olan Trakai'ya⁶⁵ geçen Contarini, geçtiği yoldaki düzlük arazinin çok fazla olmasına dikkat çeker. Bu güzergahtaki havanın soğukluğundan oldukça müzdarip olmuşlardır.

Buradaki kral tarafından oldukça güzel ağırlanan Contarini, kralın özellikle kendisini aynı hızda tutması dikkat çekmiştir. Kral anlaşıldığı kadarıyla öğrenmeye açık birisidir zira Contarini'nin geçtiği bölgelerdeki bütün detayları merakla dinlediğini aktarmıştır. Contarini'nin anlattıklarına da oldukça güvenen krala daha önce giden birçok elçinin yanlış bilgiler verdiği aktarılmaktadır. Bu dönemde elçilerin önemini kavramak

⁶² Orijinal metinde “Viesemo”.

⁶³ Note Di Viaggio, not: 158, s.322.

⁶⁴ Orijinal metinde Casimiro IV.

⁶⁵ Orijinal metinde “Trochi”.

için oldukça önemli bir bölümdür. Oğulları da dahil olmak üzere, yaklaşık kırk kişi ile yemek yemişlerdir.

Kralın birçok merakını giderip, Venedik dükü'ne selamlar alan Contarini'ye ülke boyunca eşlik etmesi için bir kılavuz tahsis edilmiştir. Buradan ayrılarak Lomza'ya⁶⁶ geçmiştir. Ardından Varşova'ya⁶⁷ varmıştır.

Contarini, gidiş yolunda da Polonya'dan geçtiği için nispeten aşınaydı. Güzel bir ülke olarak nitelendirmesi ile birlikte özel bir şey olmadığını da eklemektedir. Burayı diğer birçok yere göre daha güvenli bulmaktadır. Buradan hareket ederek Miedzyrzecz'e⁶⁸ varmışlar, ardından Frankfurt'a geçmişlerdir.

Orijinal metnimizde "Ian" şeklinde geçen günümüz Almanya'sındaki Jena'ya⁶⁹ varmışlardır.

Yukarıda zikrettiğimiz üzere Contarini'nin ilk başta Moskova'dan çıkması için Moskova Dükü'ne bir para ödemesi gerekteydi. Bunun için Stephano'yu Venedik'e gönderen Contarini bu topraklarda kendisi ile karşılaşmıştır. Aynı dönemdeki kaynaklardan ve notlardan öğreniyoruz ki Venedik senatosu Contarini'ye ödenmesi için 700 duka verilmesine karar vermiştir ancak zaten Contarini'nin Moskova Knezi'nin inisiyatifle ayrılmasına izin verilmiştir. Bu dönemde Venedik'te aktif olan "*Banco di Pietro Soranzo e Fratelli*" bankasının bu işi finans ettiği saptanmıştır.⁷⁰

Burada Stephano ile karşılaşmasına çok sevinen Contarini, Nürnberg'e varmış ve burayı dinlenmek için uygun bulmuştur.

25 Mart, Venedik için özel bir öneme sahiptir; zira bu tarih, İtalyanların "Annunciazione" olarak adlandırdıkları ve Türkçede 'müjde' olarak ifade edilen, Hz. Meryem'e İsa'nın doğuşunun müjdelenmesi olayını kutladıkları bir bayramla örtüşmektedir. Bu bayram, aynı zamanda Venedik'in 421 yılında kuruluşunu anma etkinlikleriyle de iç içe geçmiştir.⁷¹

⁶⁶ Orijinal metinde "İonici" olarak aktarılan bu şehir tespitler sonucu Lomza olarak tahmin edebilmekteyiz. Varşova'nın kuzeybatısında yer alır ve yaklaşık 120 km uzaklıktadır.

⁶⁷ Orijinal metinde "Varsonia".

⁶⁸ Orijinal metinde "Messariga".

⁶⁹ Nürnberg'in 100 km kadar kuzeyindedir.

⁷⁰ Note Di Viaggio, not: 166, s. 322.

⁷¹ Giovanni Manticolo, *Cronache Veneziane*, Rome, digitalised by internet artchive with fundings of University Of Toronto, (5 Mayıs 2024 tarihinde erişildi).

Nürnberg’te iken 26 Nisan 1477 tarihi Kutsal Cuma’ya tesadüf etmektedir. Metnimizde “Trento” olarak geçen şehir, Avrupa’da o dönem farklı bir konum olan “Prens-Psikopos”lardan biri olan Giovanni Hinderbach’a aitti.⁷² Özellikle İtalya topraklarında bu yönetim şekli bu tarihlerde görülmektedir.

Contarini’nin metinde zikrettiği “miraculo”, yani mucize, henüz üç yaşındaki Simon adında bir çocuğun Yahudi bir cemaat tarafından⁷³ öldürülmesine atıftır. ⁷⁴ Bu acı olay 1475 yılındaki Paskalya’ya sekte vurmuş ve Hristiyanlık tarihinde çok önemli bir yer edinmiştir.⁷⁵

Metnimizde “Scala” şeklinde geçen kale bu 15. Yüzyılın sonuna doğru Venedik’e dahil olsa da öncesinde de Venedikli bir kale kumandanı tarafından korunan bir kaledir.⁷⁶

Buradan 1405 yılından beri Venedik yönetiminde olan Padua’ya geçen Contarini burada bir tepede bulunan Santa Maria di Monte Ortone manastırını ziyaret etmiştir. 1420’li yıllardaki bir veba salgını sonucu inşa edilen bu mabede Venedikliler büyük anlamlar yüklemişti zira burada efsaneye göre Hz. Meryem’in silüetinin çıktığını ve bu kentteki vebayı iyileştirmek için kendi adına adanmış bir kilise yapılmasını istemiştir. Gerçekten de veba bitince buranın önemi artmış, Venedik Dükü Giovanni Foscari buraya özel kişileri yollamıştır.⁷⁷

La Padoa Al Portello olarak bilinen kapı, eski şehir surlarında (16. yüzyılda yenilenmiştir), Ogni Santi kapısından çok uzak olmayan bir yerde, Venedik yönünde açılıyordu ve Dominante’den nehre çıkan teknelerin iniş noktasıydı.

San Marco Havzası’nın karşısındaki Lagün’de, S. Giorgio Maggiore’nin ötesinde ve Lido’dan önce yer alan S. Maria della Cavanao Cavanella (tekneler için bir sığınak) adası, 1439 yılında mucizevi bir şekilde Türklerden kaçan bir köle gemisi tarafından buraya getirilen Meryem Ana’nın bir ikonasını onurlandırmak için della Grazia olarak adlandırılmıştır. Halihazırda hacılar için bir sığınma yeri bulunan yer, 1412 yılında Gerolimini Fiesolani’ye tahsis edilmişti. 1668’de diğer manastırlarla birlikte varlıklarını

⁷² Note Di Viaggio, not: 168, s. 323.

⁷³ Stephen Bowd, *Simon Of Trent*, Oxford Biographies Online, [doi:10.1093/OBO/9780195399301-0433](https://doi.org/10.1093/OBO/9780195399301-0433) (02 Mayıs 2024 tarihinde erişildi).

⁷⁴ Note Di Viaggio, not: 170, s. 323.

⁷⁵ Orijinal metinde “Miraculo de la Beato Simone”.

⁷⁶ Note Di Viaggio, not: 171, s. 323.

⁷⁷ Note Di Viaggio, not: 172, s. 323.

Candia savaşına harcamak üzere baskı altına alındılar. 1671 yılında Cappuccine rahibeleri buraya yerleştirilmiş ve 1810 yılında buradan çıkarılmışlardır. Şu anda Grazie Hastanesi olarak bilinen Bulaşıcı Hastalıklar Hastanesine ev sahipliği yapmaktadır.⁷⁸ Lagünü geçtikten sonra Fusina'dan kalkan tekneler, şehri aynı adı taşıyan uzun adadan ayıran Giudecca Kanalı'nı kullanarak San Marco ya da Riva degli Schiavoni'ye yanaşmaktadır.

“Conselio de Pregai” den senato toplantısını anlıyoruz. Bu toplantılar genellikle perşembe günleri, Palazzo Ducale'de yapılırdı. Contarini Venedik'e dönünce kürsüde konuşma yapmış ve ayrıyeten de Venedik Dükü'nün yanına gidip anlatacaklarını anlatmıştır.

Dua ve minnetler ile notlarını bitiren Contarini, Almanya kendi ülkelerine çok yakın bir ülke ve bölge olduğu için burası ile ilgili yoğun bilgi vermeye gerek duymamıştır.

Burada Turchomania adı ile andığı bölge Türkmen ülkesi şeklinde çevrilir ve bu dönemde Doğuda çeşitli yerlere bu ad verilmiştir.

Metinde “Iansa” adı ile geçen kişi Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'tır. Metinde “Gorgoro” şeklinde geçen isim ise Samtshe Atabeyliği'dir. “Arsengan” Erzincan'dır.

3. Contarini'nin Uzun Hasan ve Akkoyunlular ile İlgili Tespitleri

Contarini eserini bitirip Uzun Hasan'ın ülkesi ile ilgili bilgiler vermeye başlamıştır. Burada verdiği bilgiler çok kıymetlidir. Bunlardan en önemlisi ise Uzun Hasan'ın ve askerlerinin Osmanlı ile savaşa çok niyetli olmadığı, sadece Karakoyunlu Pir Ahmet'e ülkesini geri vermek niyeti ile savaşa dahil olduğunu aktarmaktadır. Bu dönemde de bu öneriye katılmayanlar olduğunu ancak Contarini bunun doğru olmadığını aktarır. Contarini Uzun Hasan'ın ordusu ile ilgili çok yanlış bilgiler dolaştığını 40 bin kişilik bir ordunun bulunmadığını aktarır.

Contarini, Uzun Hasan'ın ikinci oğlu Sultan Halil'in otuz beş yaşında olduğuna inanır ve hükümdarın aynı eşten doğan diğer oğullarının sırasıyla 15 ve 7 yaşlarında olduğunu söyler; anneleri Kürt Çemişgezek aşiretinin lideri Emir Sührab Bey'in kızı Selçukşah Begüm'dür.⁷⁹ Selçukşah Begüm, Uzun Hasan'ın sarayında gerçekten çok önemli bir figürdü. Kendisinin divanda alınan kararlara çok müdahil olduğundan içeride

⁷⁸ Note Di Viaggio, not: 176, s. 324.

⁷⁹ Note Di Viaggio, not: 187, s. 325.

kendisinden rahatsız olanlar olmuştur.⁸⁰ Aynı zamanda Uğurlu Mehmed ile de arasının açılmasına Begüm'ün neden olduğu zikredilmektedir. Sultan Halil'i tahta çıkaran da yerine Yakub Bey'in geçmesini isteyen de kendisidir. Kendisi Akkoyunlu tarihi araştırıldığında Uzun Hasan'dan sonraki en önemli kişilerdendir.

4. Contarini'nin Gözlemlerinin Bilimsel Değeri

Contarini'nin gözlemleri, günümüzde bile geçerliliğini koruyan ve o dönemde az bilinen, gezdiği ve gördüğü toplulukların karakteristik özelliklerini detaylı bir şekilde aktarmaktadır. Ziyaret ettiği hükümdarlar, onun bilgi birikimine büyük bir ilgi göstermişlerdir. Aristokrat kökenli olması, hükümdarlarla etkili iletişim kurma ve ikna etme konusunda ona önemli bir avantaj sağlamıştır. Contarini, gittiği her yerde, ülkelerin toplumsal, siyasi, askeri ve coğrafi yönlerini titizlikle incelemiş ve bu bilgileri gelecek nesillere aktarmaya çalışmıştır. Bu nedenle, tespitleri tarih literatüründe büyük bir değere sahiptir. Özellikle 15. yüzyılın çalkantılı yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Contarini'nin sağladığı detaylı bilgiler, tarih biliminin muğlak konularını aydınlatmada kritik bir öneme sahiptir.

Contarini'nin eserinden anlaşıldığı üzere, o dönemde dünya genelinde bir karışıklık hakimdi. Avrupa'da, vebanın yarattığı yıkımın ardından ortaya çıkan yeni yapılanma sürecinde, mevcut kurumlar ve güç odakları varlıklarını koruma ve sürdürme çabası içindeydi. İtalya'da Fransızların etkinlik gösterme arzusu ve şehir devletlerinin arasındaki yoğun rekabet dikkat çekicidir. Contarini'nin izlediği güzergahta, Polonya ve Almanya'da göreceli bir huzurun var olduğu görünse de bu bölgelerde de dini çatışmalar yoğunluk kazanmıştır. Doğuya doğru ilerlediğimizde ise, metinde sıkça rastlanan parçalı yapısal özellikler belirginleşmektedir. Gürcistan başta olmak üzere, birçok bölgede sürekli mücadele halinde olan gruplar mevcuttur. Bu nedenle, çalışmada belirli terimlerin, bölgelerin ve isimlerin tanımlanması zorluklar içermektedir; zira tarihsel süreç içinde bazı unsurlar diğerlerini baskı altına alarak literatürde daha fazla yer bulmuştur. Uzun Hasan'ın ülkesine geldiğimizde, Moğol istilasının ardından başarılı fetihler gerçekleştiren Uzun Hasan'ın bile oğlu tarafından taht mücadelesine zorlandığı görülmektedir. Aile içi çekişmelerden galip çıkan Uzun Hasan'ın karşılaştığı zorluklar, yönetimi altındaki

⁸⁰ Ayşe Atıcı Arayancan, *Akkoyunlu Sarayında Bir Begüm Ya Da Mehd-i Ulya: SELÇUKŞAH BEGÜM*, Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi, C. 7, S. 20, Aralık 2019, s. 5.

topraklarda genel bir karmaşa ve karışıklığa yol açmıştır. Ayrıca, Fatih Sultan Mehmet ve Uzun Hasan arasındaki mücadele, özellikle Anadolu'nun güney ve doğu bölgelerinde ek bir karmaşa unsuru oluşturmuştur.

5. Contarini'nin Metninin Avrupa Dillerindeki Çevirilerinin Eleştirisi

Rönesans döneminde yaşanan dil evrimleri, Contarini'nin seyahatnamesini anlamak ve çevirmek için özel bir dikkat gerektiren bir metin haline getirmiştir. Bu dönemde, özellikle Latince ve Venedik Diyalekti gibi dillerde meydana gelen değişiklikler, metnin karmaşık ve hata yapmaya müsait yapısına katkıda bulunmuştur. Contarini'nin metninde bu dillerin etkileri yoğun bir şekilde hissedilmekte, bu da metni titizlikle ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Contarini'nin kullanımı olan uzun cümle yapıları, çağdaş metinlerde nadiren karşılaştığımız bir özelliktir ve bu yüzden çeviri sırasında ekstra özen gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, dönemin dil karmaşasından etkilenen yer ve kişi isimleri, günümüz İtalyancasına doğrudan aktarılamamış ve bazı durumlarda tamamen değişmiştir. Latince ve İtalyanca karışımı olarak sunulan bu yerlerin, kişilerin ve olayların aktarılması, çevirmenler için büyük bir meydan okuma oluşturmuştur.

İtalyanca, İngilizce ve Türkçe edisyonlar arasında gerçekleştirdiğim kapsamlı karşılaştırmalı çalışma, Venedik Arşivi'nin yürüttüğü çalışmanın, bazı kelimelerin anlamını çözümleyememesine rağmen, en detaylı çalışma olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, özellikle notlandırma açısından oldukça değerlidir. Orijinal metin üzerinde titizlikle yürütülen çalışmamda, ilk olarak İngilizce edisyon ile karşılaştırma yaparak başladım ve ardından Türkçe edisyona geçiş yaptım. Bazı ifadelerin ve cümlelerin anlamını çıkarmada, özellikle İngilizce edisyon ile yapılan karşılaştırmalar işimi kolaylaştırmıştır. Ancak, İngilizce edisyonda da eksiklikler bulunmaktadır. Bazı kelimelerin doğrudan çevrilmeden notlandırılması veya en yakın anlamın tercih edilmesi, okuyuculara zaman zaman eksik bilgi aktarılmasına yol açmaktadır. Örneğin, “Gorgoro” gibi ifadelerin doğrudan en yakın anlamıyla tespit edilmesi, metin içindeki araştırmalar sırasında bu kelimenin ve cümlelerin tam anlamını kavramamıza engel olmuştur. Contarini'nin seyahatnamesinde, Türkçe ve İngilizce edisyonlarda, anlaşılamayan nedenlerle yapılan kısaltmalar, özellikle yazarın aktardığı önemli bilgilerde boşluklar bırakmıştır.

6. Contarini'nin Seyahatnamesinin İtalyan- Osmanlı Tarih Yazımına Tesiri

Contarini'nin Seyahatnamesi, Avrupa'da derin bir etki yaratmıştır. 15. yüzyılda, devletler ve hükümdarlar arası bilgi alışverişi, başarılı elçiler aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda, Contarini'nin eseri, dikkat çekici bir kaynak olarak öne çıkmış ve bir yüzyıl bile geçmeden İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Zamanla, İtalya merkezli birçok önemli tarihçi, bu değerli eseri notlandırarak ve yorumlayarak gelecek nesillere aktarmıştır.

Ancak, Osmanlı tarih yazımında Contarini'nin eserinin etkisi sınırlı kalmıştır. Ana dilinden doğru bir şekilde çevrilmemesi, eserin içeriğindeki bazı önemli unsurların gözden kaçmasına neden olmuştur. Özellikle Uzun Hasan, Karakoyunlular ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler bağlamında, Contarini'nin eseri büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma, sonraki araştırmacılara, söz konusu dönemin siyasi ve sosyal yapısını daha iyi anlamaları için zengin bir kaynak sunmaktadır. Contarini'nin aktardığı bilgiler ve yorumları, çift yönlü bir inceleme gerektiren, tartışmaya açık konular içermektedir.

SONUÇ

Contarini'nin Venedik'e dönüşü, Signoria ile olan ilişkilerinde kendisine güçlü bir avantaj sağlamıştır. 26 Nisan 1477 tarihinde Banco Soranzo'dan sağlanan fonlar neticesinde, kendisine 1500 duka tahsis edilmiştir. Bununla birlikte, daha sonraki süreçte, gelir görevlileri tarafından aylık 100 duka miktarında taksitler halinde bu miktarın geri ödenmesi yönünde talimatlar verilmiştir.

Contarini'nin eserleri ve notları, Osmanlı Tarihi ve 15. yüzyıl Avrupa tarihine dair kapsamlı bilgiler sunmakta ve günümüz İtalyancası ile yapılan notlandırmalar sayesinde bu döneme ait önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu çalışmalar, Venedik'in o dönemdeki önemli devlet konumunu, gelişmiş elçilik ağını, geniş coğrafyada bilgi toplayan bürokratik yapılanmasını ve dünya siyasetindeki etkin rolünü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Uzun Hasan'a gönderilen elçilerin hedeflerine ulaşamamış olmalarına rağmen, bize değerli tarihi notlar bırakmış oldukları açıktır.

7. İTALYANCA'DAN ÇEVİRİ

Ben, Mösyö Benedetto'nun oğlu Ambrogio Contarini, Pregadi Konsili'nde Yüce Sinyorumuz tarafından Acem şahı Yüce Padişaha Uzun Hasan'a elçi olarak seçildikten⁸¹ sonra uzun ve tehlikeli yolculuk nedeniyle böyle bir görevin bana zor görünmesine rağmen karar verdim, Yüce Sinyorumuzun içten isteklerine saygı duyarak, Hristiyanlığın evrensel iyiliği ve Rabbimiz İsa Mesih'in ve O'nun Şanlı annesinin adına tahakkuk edecek onur için, tüm tehlike korkusunu bir kenara bırakıp, Sinyorumuzun ve Hristiyanlığın hizmeti için seve seve ve isteyerek gitmeye karar verdik; Böylesine önemli ve uzun bir yolculuğun anlatımının torunlarımız için ilginç ve yararlı olabileceğini düşünerek, 23 Şubat 1473'te (Büyük Perhiz'in⁸² ilk günü) Venedik'ten ayrılışımdan 10 Nisan 1477'de dönüşüme kadar başımdan geçenleri mümkün olduğunca kısa bir şekilde anlatmak ve geçtiğim şehirleri ve vilayetleri, sakinlerinin tavırlarını ve geleneklerini tarif etmek niyetindeyim.

BÖLÜM I.

Saygıdeğer Büyükelçi Venedik'ten ayrılır ve Almanya, Polonya, Aşağı Rusya ve Avrupa'daki büyük Tataristan çölünden geçerek (Kefe) şehrine varır.

Papazım ve sekreterim olarak saygıdeğer rahip Stephano Testa, tercümanım olarak Dimitri Da Setinis ve hizmetçilerim olarak Mapheo da Bergamo ve Zuanne Ungaretto ile birlikte 23 Şubat 1473'te Venedik'ten ayrıldım. Beşimiz de Alman modasına uygun kalın giysiler giymiştik. Bana verilen paranın bir kısmı Rahip Stephano'nun, bir kısmı da benim eteğime dikilmişti ve başımıza dert açmaktan geri kalmadı. Bu dört kişiyle birlikte San Michiel da Murano'ya doğru yola çıktım; orada ayini dinledikten sonra, Başrahip ricam üzerine hepimizi Haç tahtasıyla imzaladı ve hemen ardından onun kutsamasıyla Mestre'ye⁸³ doğru yola çıktık. Burada bize beş at sağlandı

⁸¹ Venedik elçileri normalde şansölyelerini doğrudan Onlu Konsey tarafından oluşturulan uygun adaylar listesinden seçerlerdi. XV. yüzyılın sonlarına doğru şansölyenin kilise mensubu olması nadir görülen bir durumdu; belki de Contarini doğu işlerinde zaten sahip olduğu deneyim nedeniyle seçilmişti. Ancak arşiv araştırmaları onun kişiliğini yeniden inşa etmemize izin vermiyor ve aynı durum sefere eşlik eden aileler için de geçerli.

⁸² Paskalya'dan önce gelen büyük Perhiz, "Quadragesima"

⁸³ Mestre, Venedik'ten deniz yoluyla 10 mil uzaklıktaki bölge.

ve Tanrı'nın yardımıyla Treviso'ya⁸⁴ ulaştık, çünkü tüm çabalarımın rağmen, herhangi bir miktar para karşılığında bir rehber temin edememiştim.

Ayın 24'ünde Conegliano'ya⁸⁵ doğru yola çıktım; böylesine uzun ve tehlikeli bir yolculukta günah çıkarmayı ve kutsal ayini kabul etmeyi görev bildiğimden, maiyetimle birlikte büyük bir özveriyle bunu yaptım.

Ayın 26'sında, sabahleyin Conegliano'dan ayrıldıktan sonra, bize doğru geldiğini söyleyen Sebastiano Tedesco adında biriyle karşılaştım. Beni ve nereye gittiğimi biliyor gibi görüldüğünden ve bize Nürnberg'e kadar eşlik etmeyi teklif ettiğinden, ona kesinlikle Tanrı tarafından gönderilmiş biri olarak baktım. Altımız birlikte yola çıktık ve her gün seyahat ederek Almanya'ya girdik, burada çeşitli lordlara ve piskoposlara ait birçok güzel kale ve kasaba buldum, ancak hepsi de En Yüce İmparator'un bağlılığı altındadır. Diğer yerlerin yanı sıra çok güzel bir şehir olan Augsburg'u da gördüm. İmparatora ait surlarla çevrili bir şehir olan Wasserburg'u⁸⁶ ziyaret ettikten ve yaklaşık beş mil öteye gittikten sonra Sebastian samimi bir kucaklaşmanın ardından bizden ayrıldı ve Frankfurt'a doğru yola çıktı.

10 Mart 1474 tarihinde bir rehber ile birlikte, içinden nehir geçen, kalesi olan çok güzel bir şehir olan Nürnberg'e vardım. Yolculuğuma devam etmek için bir rehber ararken, mihmandarım beni rahatlatmak için -o sırada o şehirde olduklarını söylediği- Majesteleri Polonya Kralı'nın iki elçisine eşlik etmemi önerdi. Bu haber beni çok memnun etti ve hemen Rahip Stefano'yu göndererek kim olduğumu onlara bildirmesini ve kendileriyle konuşmaktan memnuniyet duyacağımı söylemesini istedim. Mesajımı duyduklarında, eğer istersem onlara eşlik edebileceğimi bildirdiler. O zaman gittim ve yüksek rütbeli kişiler olduklarını gördüm. Biri Başpiskopos, diğeri de şövalye olan Mösyö Paul'du. Selamlaştıktan sonra, onlara hükümdarlarının güven mektubunu taşıdığımı gösterdim; kıyafetime rağmen bana büyük bir onurla davrandılar ve yardım teklifleriyle birlikte beni istekle aralarına kabul ettiler. Onları 14 Mart'a kadar Nürnberg'de bekledim.

⁸⁴ Venedik kara egemenliğinin ana şehirlerinden biri olan Treviso, Venedik genişlemesinin başladığı yerlerdendir. Venedik tarafından gönderilen Podestà ve Capitano tarafından yönetildi.

⁸⁵ Conegliano, Marca Trevigiana'da Treviso'ya 15 mil uzaklıktaki bir başka kasaba.

⁸⁶ Bu şehir tespitini Franz Babinger yapmıştır. Orijinal metinde "Barcemburh".

14 Mart. O gün yukarıda adı geçen büyükelçilerle birlikte Nürnberg'den yola çıktık. Polonya Kralı'nın en büyük oğlu olan Bohemya Kralı'nın da bir elçisi vardı; ve altmış atlı olabilirdi. Almanya'yı dolaşırken bazen çok güzel kasabalarda, ama genellikle şehirlerde ve kalelerde konakladık; bunların arasında hem güzel hem de güçlü ve hatırlanmaya değer pek çok yer vardı. Ancak Almanya'yı hem görerek hem de rapor ederek oldukça iyi bildiğim için, şehirlerinden ve kalelerinden bahsetmekten kaçınacağım. Yukarıda belirtilen günden ayın 25'ine kadar Almanya'da, Saksonya Dükü⁸⁷ Brandenburg Markizi'nin ülkesinde seyahat etmeye devam ettik. Tekrar Brandenburg Markizi'nin topraklarına girerek Frankfurt adında surlarla çevrili güzel bir şehre ulaştık ve 29'una kadar burada kaldık. Bu şehir Almanya ve Polonya sınırında olduğundan, Marki elçilere kendi ülkelerine varıncaya kadar eşlik etmeleri için mükemmel bir düzen içinde bir dizi silahlı adam gönderdi.

Ayın 31'inde, Polonya Kralı'nın özlem duyduğu ilk kasaba olan Miedzyrzec's'e⁸⁸ girdik. Küçük ama güzel bir yer ve küçük bir kalesi vardı.

2 Nisan 1474'te, önemli bir yerden geçmeden Poznam'a⁸⁹ vardık. Poznam sokaklarının ve evlerinin güzelliği nedeniyle dikkat çekmeyi hak ediyor; ayrıca tüccarlar tarafından çok sık ziyaret ediliyor.

Ayın 3'ünde, kralı bulma düşüncesiyle Poznam'dan ayrıldık. Polonya'yı gezerken kayda değer ne bir şehir ne de bir kale bulduk. Hem konaklama hem de diğer şeyler açısından ülke Almanya'dan çok farklı.

Ayın 9'unda, yani Kutsal cumartesi günü, o sırada Polonya Kralı'nın ikamet ettiği Lancyzca⁹⁰ adlı bir kente girdik. Majesteleri beni karşılamaları için iki beyefendi (şövalye) gönderdi ve bulunduğum yer göz önüne alındığında çok iyi bir pansiyonda ağırlandım. Ertesi gün Paskalya Pazarı olduğu için Majestelerini ziyaret etmenin uygun olmayacağını düşündüm.

Ayın 11'inde. 11. sabah Majesteleri'nden siyah Şam kumaşından bir palto ve huzuruna çıkma daveti aldım. Polonya'da adet olduğu üzere, giysiyi giydim ve birçok

⁸⁷ O dönemde Saksonya ve Brandenburg, II. Frederick'in oğulları Markiz Ernst ve Albert tarafından ortaklaşa yönetiliyordu.

⁸⁸ Miedzyrzec's.

⁸⁹ Posnama.

⁹⁰ Orijinal metinde "Lancisia".

rütbeli adamla birlikte gittim. Gerekli selamlamaları yaptıktan sonra, Şanlı Sinyorumuz tarafından kendisine gönderilen hediyeleri teslim ettim ve işimi anlattım. Daha sonra Majesteleri ile akşam yemeğine davet edildim. Akşam yemeği bizimle hemen hemen aynı şekilde gerçekleştirildi ve her şey son derece iyi hazırlanmış ve bol miktarda vardı. Yemek bittiğinde Majestelerinden ayrıldım ve kaldığım yere döndüm.

Ayın 13'ünde Kral beni tekrar çağırttı ve Yüce Sinyorumuz adına söylediklerime, aramızda söylenenleri doğrulayacak kadar nazik ve kibar ifadelerle yanıt verdi. Uzun yıllardır ondan daha adil bir kral gelmemiştir. Biri Polonya, diğeri Aşağı Rusya için olmak üzere, Rusya'da kendi topraklarının ötesinde bulunan Kiev⁹¹ denilen yere kadar iki rehber sağlanmasını emretti. Şanlı Sancakbeyimiz adına teşekkürlerimi sunduktan sonra Majestelerinden ayrıldım.

Ayın 14'ünde, yukarıda adı geçen rehberlerle birlikte Lancyzca'dan ayrıldım ve ormanlarla kaplı, düz bir ülke olan Polonya'dan geçtim. Her gün ve gece, bazen iyi bazen de başka türlü olan konaklama yerleri bulduk. Polonya fakir bir ülke görünümündeydi.

Ayın 19'unda Lublin⁹² adında oldukça iyi bir şehre vardım; burada kralın dört oğlunun (en büyüğü on beş yaşlarında olabilir) ikamet ettiği bir kale ve eğitim aldıkları mükemmel bir öğretmen vardı. Benden (sanırım babalarının emriyle) onları ziyaret etmemi istediler, ben de bunu yaptım. İçlerinden birinin bana hitaben söylediği sözler çok yerindeydi ve hocaya duyulan büyük saygıyı gösteriyordu. Uygun bir cevap verdikten ve Ekselanslarına teşekkür ettikten sonra ayrıldım.

Ayın 20'sinde Polonya'dan ayrıldık ve yine adı geçen krala ait olan Aşağı Rusya'ya girdik. Ayın 25'ine kadar, neredeyse tüm yol boyunca ormanların içinden geçerek ve bazen küçük bir kalede bazen de bir köyde konaklayarak, ahşaptan yapılmış olsa da iyi bir kalenin bulunduğu Lutsk⁹³ adlı bir şehre vardık. Burada ayın 24'üne kadar kaldık, birkaç düğünün kutlanması nedeniyle tehlikesiz değildi: neredeyse tüm halk sarhoştı ve bu nedenle çok tehlikeliydi. Şarapları yok, ama daha sarhoş edici olan elmalı bir tür içki yapıyorlar.

⁹¹ Orijinal metinde "Chio".

⁹² Orijinal metinde "Lublino".

⁹³ Orijinal metinde "Lusch".

25 Nisan. Buradan ayrıldık ve akşam saatlerinde Zhitomir⁹⁴ adında, tamamen ahşaptan inşa edilmiş bir kalesi olan bir kasabaya vardık. Buradan ayrıldıktan sonra, ayın 29'u boyunca, her koşuldan hoşnutsuz insanlarla dolu olduğu için çok tehlikeli olan ormanlardan geçtik. Geceleri konaklayacak bir yer bulamadığımız için bu ormanda yiyecek bir şey olmadan uyumak zorunda kaldık ve bütün gece nöbet tutmak zorunda kaldım.

Ayın 30'unda, kralın konut olarak kullandığı beyaz bir kale olan Belogrodka'ya geldik ve burada büyük bir rahatsızlık içinde konakladık.

1 Mayıs 1474'te, yukarıda adı geçen Rusya'nın sınırlarının ötesinde, Kiev adlı bir kente vardık. Burası Pammartin adında Katolik bir Polonyalı tarafından yönetiliyordu; kralın kılavuzlarından geldiğimi duyunca bana çok kötü bir konaklama yeri sağladı ve çok makbul erzak gönderdi. Bu şehir Tataristan'ın sınırlarında yer alır ve Yüksek Rusya'dan kürk getiren ve kervanlarla Kefe'ye geçen tüccarların uğrak yeridir, ancak sık sık Tatarlar tarafından ele geçirilir. Ülkede bol miktarda ekmek ve et bulunur. Halkın âdeti sabahtan akşama kadar çalışmak, sonra da geceye kadar mağaralarda vakit geçirmek ve sık sık sarhoşlar gibi kavga etmektir.

2 Mayıs. Pammartin birçok beyefendisini göndererek beni yemeğe davet etti. Uygun selamlaşmalar yapıldıktan sonra bana büyük tekliflerde bulundu ve hükümdarı tarafından bana onurlu davranması, beni her türlü tehlikeden koruması ve Tataristan'dan Kefe'ye kadar geçmemi sağlaması için emir aldığını bildirdi. Ona teşekkür ettim ve bunu yapması için yalvardım; o zaman Litvanya'dan Tatar İmparatoru⁹⁵ için hediyelerle birlikte bir elçi beklediğini ve imparatorun eskort olarak iki yüz Tatar atlısı göndereceğini söyledi. Bu nedenle bana, yanında güven içinde bulunabileceğim bu elçiye beklememi tavsiye etti; ben de bunu yapmaya karar verdim. Son derece iyi hazırlanmış ve bol çeşitli olan akşam yemeğine oturduk ve çok güzel bir ilgi gördüm. Yemekte bir piskopos, valinin kardeşi ve birçok beyefendi vardı; ayrıca yemek sırasında şarkı söyleyen birkaç şarkıcı da vardı. Her şeyden çok dinlenmeye ihtiyacım olmasına rağmen çok uzun süre masada kalmak zorunda bırakıldım, bu da beni çok rahatsız etti. Yemek bitince lord hazretlerinden ayrıldım ve şehirdeki lojmanıma gittim; vali ahşaptan yapılmış kaledeki odasında

⁹⁴ Orjinal metinde "Aitomir".

⁹⁵ Mengli Giray'dan bahsedilmektedir.

kalıyordu. Onların dilinde Danambre, bizim dilimizde ise Dinyeper olarak adlandırılan bir nehir vardır ve bu nehir kasabanın yanından geçerek Karadeniz'e dökülür. Burada on gün boyunca Litvanya elçisinin gelmesini bekledik. Ayrılmak üzere olduğumuz sabah vali ayini dinlememizi istedi, oysa daha önce bunu yaptığımı kendisine söylemiştim. Ayin bittiğinde birbirimizi kucakladık ve Pammartin beni büyük bir içtenlikle kendi kralının adamı olarak görmesini ve beni güven içinde Capha'ya (Kefe) götürmesini rica ettiği elçiyle tokalaştırdı. Büyükelçi, Majesteleri Kral'ın emirlerine uyulması gerektiğini ve bana Kral'ın kendisiymişim gibi davranılması gerektiğini söyledi. Bu sözlerle birlikte validen ayrıldım ve bana gösterdiği büyük onur için, hak ettiği gibi, elimden geldiğince teşekkür ettim. Burada kaldığım süre boyunca sık sık erzak aldım. Valiye, Mestre'den getirdiklerimden biri olan bir Alman eyer atı hediye ettim; diğerleri tamamen at olduğu için onları orada bırakmamı ve ülkenin atlarını almamı istedi. Kralın rehberleri çok iyi dostlardı ve onlara nezaketle davrandım.

Ayin 11'inde Büyükelçi ile birlikte buradan ayrıldık. Kralın yanından ayrıldığımdan beri kullanmadığım bir at arabasındaydım, çünkü bacağımdaki rahatsızlık ata binmeme engel oluyordu. Ayın 9'una kadar yolculuk ettik, o gün Çerkası adında, yine adı geçen krala ait bir köye vardık. Burada ayın 15'ine kadar kaldık, elçi Tatarların geldiğini duydu; sonra onların eşliğinde Çerkası'dan ayrıldık ve çöllük bir ülkeye girdik.

Ayin 15'inde, geçmek zorunda olduğumuz yukarıda bahsedilen nehre ulaştık. Bu nehir Tataristan'ı Rusya'dan Kefe'ye doğru ayırıyor ve bir milden daha geniş ve çok derin olduğu için, Tatarlar keresteleri kesmeye başladılar, bunları birbirine bağladılar ve bir sal oluşturmak için dallarla kapladılar ve eşyalarımız üzerine yerleştirildi, Tatarlar atlarının boyunlarına tutunarak nehre girdiler, salımız ise kuyruklarına iplerle bağlandı. Atlar bu şekilde nehrin karşısına geçirildi ve Tanrı'nın yardımıyla nehri geçtik. Tehlikemizin ne kadar büyük olduğunu okuyucularıma bırakıyorum, bana göre daha büyük olamazdı. Karşı kıyıya indiğimizde herkes eşyalarını yerleştirdi ve bütün gün Tatarlarla birlikte kaldık. Tatar şeflerinden bazıları beni dikkatle izliyordu ve aralarında pek çok tahmine konu olduğum anlaşılıyordu. Nehirden yola çıktık ve her türlü rahatsızlığı çekerek çöl ülkesinde ilerledik. Bir ormandan geçerken, elçi tercümanı aracılığıyla Tatarların beni imparatorlarına götürmeyi görev bildiklerini söyledi. Sahip olduğum rütbeyi duydukları

için, daha önce imparatorlarına sunulmadan Kefe'yi⁹⁶ geçmeme izin veremeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine çok sinirlendim ve tercümana durumumu anlatarak, Polonya Kralı'na olduğu kadar Pammartin'e de verdiğim sözü hatırlamasını rica ettim ve ona bir kılıç vereceğime söz verdim. Bana hizmet edeceğini söyleyerek ve beni rahatlatarak elçiye döndü ve söylediklerimi tekrarladı. Daha sonra Tatarlarla içki içmeye oturdu ve benim Cenevizli olduğuma ve meselenin on beş duka altını karşılığında halledildiğine dair birçok söz söyledi: Ancak bunu duymadan önce büyük bir endişe içindeydim. Sabah yola devam ettik ve ayın 24'üne kadar büyük zorluklarla yol aldık, bir gün ve bir geceyi susuz geçirdikten sonra, elçilerin ve Tatarların, Tatar imparatorunun kaldığı Kerkor adlı bir kaleye gitmek zorunda oldukları bir geçide geldik. Burada bana Kefe'ye kadar eşlik etmesi için bir Tatar görevlendirildi ve ben de elçiden izin aldım. Yalnız olmamıza ve Tatarların peşimizden gelmesinden sürekli korkmamıza rağmen, at eti kokan o lanet köpeklerden kurtulduğum için çok mutluydum. Rehberimle birlikte seyahat ederken, akşamları açık havada, derileri örtülü birkaç Tatar arabasının arasında konakladık. Tatarların çoğu hemen etrafımızı sardı ve kim olduğumuzu öğrenmek istediler: rehberimizden Cenevizli olduğumu duyunca bana ekşi süt ikram ettiler.

Ayın 26'sı sabahı, gün ağarmadan önce buradan ayrıldık ve akşam duası saatinde Kefe kasabasına girerek, derdimize merhamet eden Tanrımıza şükrettik. Gizlice bir kiliseye gittikten sonra tercümanı konsolosumuza gönderdim, o da hemen kardeşini göndererek akşama kadar kalmamı ve sonra da gizlice kasabadaki evlerinden birine gelmemi söyledi, ben de öyle yaptım. Belirlenen saatte konsolosun evine geldik, orada iyi karşılandık ve benden üç ay önce Şanlı Senyorumuz tarafından gönderilmiş olan Sırr Polo Ogniben⁹⁷ ile tanıştım.

Ekselansları Büyükelçi, Kefe'den ayrılır ve Karadeniz'i geçtikten sonra Fassi'ye ulaşır; ardından Mingrelya, Gürcistan ve Ermenistan'ın bir kısmını geçerek Uzun Hasan ülkesine varır.

⁹⁶ Kefe, halka hendeği ile kale arasında yer alan ve Banco di S. Giorgio tarafından atanan Cenevizli bir vatandaşa emanet edilen koloniden oluşuyordu. 1474 yılında bu kişi Giovanni Spinola di Cassano idi.

⁹⁷ Uzak doğu bölgelerine seyahat etmeye istekli asilzadeler bulmanın zorluğu ve orayı ve insanları zaten tanıyan kişileri istihdam etmenin kolaylığı, seferler farklı yollardan tekrarlanabildiği için bazen vatandaşlara, tüccarlara veya başkalarına başvurmayı tavsiye ederlerdi. Ogniben de Aralık 1473'te yolculuğuna başlamıştır.

Kefe kenti hakkında pek fazla bilgi veremeyeceğim, çünkü orada bulunduğum süre boyunca görülmemek için neredeyse hep içeride kaldım; ancak gördüklerim ve duyduklarımın biraz bahsedeceğim. Kasaba Karadeniz’de yer alır; her milletten yerlilerden oluşan çok sayıda nüfusu ile çok ticaridir ve çok zengin olmasıyla ünlüdür. Oradayken, Fasis’e gitme niyetim olduğu için, Azak Denizi’nde yatan ve kaptanı Antonio di Valdata olan bir gemi kiraladım ve nişanı tamamlamak için bu gemiye at sırtında gitmek zorunda kaldım. İş bitirdiğimde, Roma’da bulunmuş ve Uzun Hasan’da elçi olarak görev yapmış Mirek adında bir Ermeni ve bir başka yaşlı Ermeni tarafından bana bir teklif yapıldı; Niyetim olduğu gibi Fasis’e gitmek yerine, Trabzon’dan yaklaşık yüz mil ta ve Türklere ait olan Tana adlı başka bir yere gitmem ve karaya çıkar çıkmaz atlara binmemiz ve dört saat içinde Uzun Hasan’ın tebaası olan belirli bir Ariam’ın kalesine götürüleceğime söz verildi. Tana’da sadece Yunanlılara ait bir kale olduğunu ve orada kesinlikle güvende olacağımı söyledi. Bu proje beni hiçbir şekilde memnun etmedi; ama konsolos ve kardeşi tarafından o kadar ikna edildim ki, isteğim dışında da olsa buna razı oldum.

3 Haziran 1474’te konsolosun eşliğinde Kefe’den ayrıldık ve ertesi gün kiraladığım geminin bulunduğu yere vardık. Yolculuk için yetmiş duka ödemeyi taahhüt etmiştim; ama rotamızı değiştirdiğimiz için yüz duka ödemek zorunda kaldım. Karaya çıkmayı düşündüğümüz yerde hiç at olmadığını öğrendiğimden, kılavuzların kullanımı için ve ayrıca Mingrelya⁹⁸ ve Gürcistan üzerinden erzak taşıyabilmemiz için gemiye dokuz at aldım.

Ayin 15’inde atlar bindirildikten sonra yelken açtık ve Karadeniz’e girdik; daha sonra rotamızı söz konusu Tana’ya doğru çevirerek uygun bir rüzgârla yelken açtık. Ancak yaklaşık yirmi mil yol aldıktan sonra, o yeri görmeden, biz aynı rotada ilerlemeye devam ederken, rüzgâr bize ters düşerek doğuya doğru yön değiştirdi. Denizcilerin birlikte konuştuklarını fark ettim ve konuşmalarının konusunu öğrenmek istediğimde, ne istersem yapmaya hazır olduklarını, ancak Tana’nın çok tehlikeli bir yer olduğunu söylediler. Bunu duyunca ve Tanrı’nın bana zarar gelmesini istemediğini görünce, Liati⁹⁹

⁹⁸ Gürcistan’ın batısında kalan bir şehir.

⁹⁹ Tam kesinleştirememek ile birlikte, N. Di Lenna buranın “Alauthi” olabileceğini öne sürmüştür. İtalyan tarihçiler “Lovati” olarak isimlendirmişlerdir. Günümüz Batum şehri civarında olmalıdır.

ve Fasis'e gitmeye karar verdim ve bu kararı verdikten kısa bir süre sonra hava elverişli hale geldi ve iyi bir rüzgârla yelken açtık.

Ayın 29'unda Varti'ye vardık ve atların durumu iyi olmadığı için onları karaya çıkarıp Fasis'e gönderdim, bana söylenen mesafenin altmış mil olduğu yönündeydi. Burada kaptanımızın kardeşi Bernardino adında biri gemiye çıktı ve Tana'ya gitmeye niyetlendiğimizi duyunca, eğer öyle yapsaydık hepimizin köle olarak alınacağını, çünkü o yerin her zamanki geleneklerine göre hareket eden çok sayıda atlısı olan bir Subaşı tarafından sık sık ziyaret edildiğini kesin olarak bildiğini söyledi. Tanrı'ya şükrederek buradan ayrıldık. Mingrelya'daki Varti,¹⁰⁰ Gorbola adlı bir lorda ait küçük bir kasabayla çevrili bir kaleden oluşuyor. Karadeniz'de Caltichea¹⁰¹ adında, çok az öneme sahip, ipek, pamuk ve balmumu ticareti yapan bir kasaba daha vardır ve her durumdaki insanlar çok perişandır.

1 Temmuz 1474'te Fasis Nehri'nin ağzına vardığımızda, deli gibi davranan Mengrelilerle dolu bir tekne yanaştı. Gemiden ayrılarak bu kayıkla nehrin ağzına gittik; burada, söylendiğine göre, zehirci Medea'nın babası Kral Areta'nın hüküm sürdüğü bir ada vardı. O gece orada uyuduk ve o kadar çok sivrisinek tarafından rahatsız edildik ki, onlara karşı zorlukla korunabildik.

Ayın 2'si sabahı, ülkenin tekneleriyle nehirden yukarıya, nehir üzerinde bulunan ve etrafı ormanlarla çevrili Asso adlı bir şehre gittik. Nehir bir yaylı tüfeğin iki atışı kadar genişti. Şehre vardığımızda, oraya yerleşmiş ve Müslüman olmuş Nicolo Capello da Modone adında birini, bir Cenevizlinin kölesi olan Marta adında Çerkes bir kadını ve yine oraya yerleşmiş ve evlenmiş olan bir Cenevizliyi buldum. Bana kesinlikle iyi davranan Marta adlı kadının yanında kaldım ve ayın dördüne kadar orada kaldım. Fasis, şeflerinin adı Bendian olan Mingrelyaalıya aittir. Üç günde geçilebildiği için fazla toprakları yok ve esas olarak orman ve dağlardan oluşuyor. Erkekler acımasızdır ve başlarını küçük rahipler gibi tıraş ederler. Ülkede taş ocakları vardır ve biraz mısır ve şarap da üretilir, ancak büyük bir değeri yoktur. Erkekler polenta gibi sertleştirilmiş darı ile sefil bir şekilde yaşarlar ve kadınlar daha da sefil bir şekilde yaşarlar ve Trabzon'dan ithal edilen biraz şarap ve tuzlu balık ve Kefe'den tuz olmasaydı, çok kötü durumda olurlardı. Tuval ve balmumu

¹⁰⁰ Rioni nehri etrafında kurulmuş bir şehir.

¹⁰¹ Burasının konumu kesinleştirilememiştir.

üretiyorlar ama az miktarda. Eğer çalışkan olsalardı, nehirden ihtiyaçları kadar balık temin edebilirlerdi. Hristiyanlıklar ve Yunan Kilisesi'nin ayinlerine göre ibadet ederler, ancak birçok sapkınlıkları vardır.

Ayın dördünde, yukarıda adı geçen Nicolo Capello'nun rehberliğinde Fasis'dan ayrıldık ve Mazo¹⁰² adlı nehri bir tekneyle geçtik.

Ayın 5'inde, ormanlardan ve dağlardan geçtikten sonra, akşam saatlerinde Mingrelya Lordu Bendian'ın kaldığı yere vardık. Bu prens, maiyetiyle birlikte küçük bir düzlükte, bir ağacın altında oturuyordu. Nicolo aracılığıyla Ekselansları ile konuşmak istediğimi bildirdim, o da beni çağırttı. Karısı ve bazı oğulları yanında olduğu halde bir halının üzerinde oturuyordu ve beni de önüne oturttu. Onunla konuştuktan ve ona hediyeler sunduktan sonra, bana sadece hoş geldin demekle yetindi. Ondan bir rehber istedim, bana vereceğine söz verdi ve ben de odama döndüm. Bana hediye olarak bir domuz kafası, kötü pişirilmiş biraz sığır eti ve biraz da kötü ekmek gönderdi; bunları mecburiyetten yemek zorunda kaldık ve bütün gün rehberi bekledim. Bu düzlükte, kutu ağaçlarına benzeyen, ama çok daha büyük ve hepsi eşit yükseklikte, ortasında bir yol olan çok sayıda ağaç vardı. Bendian elli yaşlarındaydı, oldukça yakışıklıydı, ama davranışları bir delinin davranışlarıydı.

Ayın 7'sinde yola çıktık ve sürekli olarak ormanlardan ve dağlardan geçtik. 8'inde Mingrelya'yı Gürcistan'dan ayıran bir nehri geçtik ve bir çayırdaki taze otların üzerinde fazla bir şey almadan uyuduk.

Ayın 9'unda Kolhis adında küçük bir kasabaya geldik burada bir tepenin üzerinde tamamen taştan inşa edilmiş bir kale ve çok eski olduğu anlaşılan bir kilise bulunuyordu. Daha sonra bir köprüyle çok büyük bir nehri geçtik ve Gürcistan Kralı Bagrat'ın evlerinin bulunduğu bir çayırdaki konakladık, yukarıda bahsedilen kale ona aitti. Vali tarafından bu evlerde konaklamamıza izin verildi ve ayın 11'i boyunca orada kaldık, Mengrelialılar kadar çılgın olan Gürcüler tarafından çok rahatsız edildik. Vali onunla yemek yememi istedi. Evine gittiğimde yere oturdu, ben de onun yanında, onun ve benim adamlarımdan bazılarıyla oturdum. Önümüze masa örtüsü niyetine bir deri serilmişti ve üzerinde bir kazan dolusu lahanayı pişirmeye yeteceğine kesinlikle inandığım bir yağ tabakası vardı.

¹⁰² Bugünkü Tekhuri Nehri olmalı.

Önüme ekmek, şalgam ve onların usulüne göre hazırlanmış biraz et ve kesinlikle hatırlayamadığım birkaç kötü şey daha kondu. Kadehler dolaştırıldı, beni de kendileri gibi sarhoş etmek için ellerinden geleni yaptılar, ama içmediğim için beni hor gördüler ve büyük zorluklarla yanlarından ayrıldım. Vali, kralın bulunduğu yere kadar bana eşlik etmesi için bir rehber sağladı.

Ayın 12'sinde buradan ayrıldım, dağların ve ormanların arasından geçtim ve akşam üzeri rehber tarafından, Kral Bagrat'ın ikamet ettiği, dağın üzerinde bulunan bir kalenin yakınındaki çayırılıkta attan indirildim. Burada rehber, krala haber vermeye gittiğini ve ülkenin her yerinde bana eşlik edecek başka bir rehberle hemen döneceğini söyleyerek uzaklaştı ve büyük bir korku içinde ormanın ortasında bırakıldık ve bütün gece açlık ve susuzluktan çok acı çekerek bekledik. Ertesi sabah erkenden kralın iki kâtibiyle birlikte geri döndü ve kralın Kutayis'e gittiğini, yanımdaki eşyalara bakmaları ve bunları bir mektuba yazmaları için onları gönderdiğini, böylece bütün ülkeyi hiçbir şey ödmeden geçebileceğimi söyledi. Her şeyi görmek istediler ve sırtımdaki giysileri bile not aldılar ki bu bana çok garip geldi. Notlarını aldıktan sonra tek başıma ata binmemi söylediler ve krala gitmemi istediler. Ama ben her yolu deneyerek beni bırakmalarını sağlamaya çalıştıkça, bana kötü davranmaya başladılar ve uzun uğraşlardan sonra tercümanımı yanıma almama izin verildi. Hiçbir şey yiyip içmeden atıma bindim ve onlar ile birlikte kralın kaldığı Kutayis kalesine doğru yola çıktım. Burada kral beni bütün gece bir ağacın altında bekletti ve bana sadece az miktarda ekmek ve balık gönderdi. Yanımdakiler başkalarının gözetiminde kaldı ve bir köye götürülüp bir rahibin evine yerleştirildiler. İçinde bulunduğumuz ruh halini tahmin edebilirsiniz. Sabahleyin kral beni çağırttı. Kendisi evindeydi, birçok baronuyla birlikte yere oturmuştu. Bana birçok soru sordu, bunların arasında dünyada kaç kral olduğunu bilip bilmediğimi de sordu. Rastgele on iki tane olduğunu düşündüğümü söyledim, bunun üzerine haklı olduğumu ve kendisinin de onlardan biri olduğunu söyledi ve ekledi, "Ve bana efendinden mektup getirmeden mi ülkeme geliyorsun?" Ona mektup getirmememin nedeninin, ülkesine gelmem gerektiğini düşünmemem olduğunu söyledim; ama onu diğer krallar arasında tanıyan ve ülkesinden geçeceğimi düşünseydi ona mektup yazmaktan büyük zevk duyacak olan Papa tarafından çok takdir edildiğini söyledim. Bu durum onu memnun etmişe benziyordu ve daha sonra bana bir sürü tuhaf soru sordu; bu sorulardan anladığım kadarıyla beni getiren o serseri

rehber ona yanımda birçok değerli eşya olduğunu söylemişti. Ve gerçekten de, eğer böyle olduğunu anlasaydı, oradan ayrılmama asla izin verilmezdi. Kâtipler, bana ait olan ve not ettikleri birkaç şeyden istediklerini aldılar ve bunları krala vermem için ısrar ettiler. Ayrılırken krala, beni ülkeden güvenli bir şekilde çıkaracak bir rehber tutması için yalvardım; o da bu isteğimi yerine getireceğine söz verdi ve ayrıca bana tüm egemenlik alanlarını güven içinde dolaşmamı sağlayacak bir mektup vereceğini söyledi. Sonra yanından ayrıldım ve ağacıma döndüm. Rehberi ve mektubu alabilmek için kâtime çok ısrar etmek zorunda kaldım ve uzun uğraşlar sonunda mektubu alabildim.

Ayın 14'ünde kralın yanından ayrıldım ve adamlarımın kaldığı köye döndüm; onlar da kral hakkında duydukları kötü şeyler nedeniyle bir daha geri dönmemem gerektiğinden emindiler. İsa'yı görmüş olsalardı bundan daha fazla sevinemezlerdi ve sevinçten ne yaptıklarını bilmiyorlardı. Zavallı rahip memnun görünüyordu ve bana yemek hazırladı. O gece mümkün olduğu kadar iyi uyuduk ve rahip yanıma almamız için biraz ekmek yaptı ve bize biraz şarap verdi.

Ayın 15'inde, saat ikiye doğru, rehber ile birlikte yola çıktık ve o ülkesinin korkunç ormanları ve dağları boyunca ilerledik, geceleri su ve otların yakınında yerde uyuduk ve soğuk yüzünden ateş yakmak zorunda kaldık.

Ayın 17'sinde aynı krala ait Gori¹⁰³ adında bir şehre yelken açtık, bir ovada, bir tepede ahşaptan bir kale vardı. Bir ovada yer alıyor, yanından büyük bir nehir geçiyor ve çok verimli bir yer. Kasabanın valisi rehber tarafından geldiğimi haber alır almaz, beni iyi karşılanacağımı umduğum bir eve soktu. Ancak orada biraz bekledikten sonra, kralın kendisine yirmi altı, rehber de altı duka ödemem için mektup yazdığını bildirdi. Şaşkınlıkla bunun mümkün olamayacağını, çünkü kralın beni çok iyi karşıladığını, ona zaten yetmiş düka verdiğimi ve daha birçok şey söylediğimi, ama bunların hiçbir işe yaramadığını söyleyince, istemeye istemeye parayı vermek zorunda kaldım. Beni ayın 19'una kadar tuttu ve sonra gitmeme izin verdi. Kaldığım süre boyunca çok rahatsız oldum, çünkü bu vahşiler daha önce hiç insan görmemiş gibiydiler. Bununla birlikte Gürcistan, Mingrelia'dan daha iyi bir ülkedir; ama halkın gelenekleri ve yaşam biçimi aynı olduğu gibi, dinleri ve dini kutlama biçimleri de aynıdır. Yüksek bir dağdan

¹⁰³ Tiflis'e de yakın olmak ile birlikte Kura Nehri'nin etrafında kurulmuş bir şehir. "Gorides".

indiğimizde, ormanın içinde yer alan büyük bir kilisede, kırk calviri (veya rahip) tarafından korunan ve birçok mucize gerçekleştirdiği söylenen eski bir Meryem Ana resmi olduğu söylendi. Oraya gitmek istemedim, çünkü anlatması çok zaman alacak ve okuyucuyu yoracak birçok tehlikeden kaçtığım ve büyük sıkıntılar yaşadığım o lanetli ülkeden kurtulmak için büyük bir istek duyuyordum.

Ayın 20'sinde Gori'den¹⁰⁴ ayrıldık ve yolumuza devam ettik, hâlâ dağların üzerinden ve ormanların içinden geçiyorduk. Arada sırada çiftlik evleri bulduk ve burada bir şeyler atıştırıyorduk. Atlar için su ve otlak olan yerlerde dinlendik ve yatağımız taze otlardı. Bütün Mingrelya ve Gürcistan boyunca bu şekilde yolculuk ettik.

BÖLÜM III.

Pers kraliyet şehri Tebriz'e varır ve burada Uzun Hasan ile karşılaşamayınca kendisini oğluna takdim eder. Tebriz'den ayrıldıktan sonra günlerce İran'ı dolaşır ve sonunda Isfahan şehrine varır ve burada Şah ile görüşür.

22'sinde çok büyük bir dağa tırmanmaya başladık, akşam neredeyse zirveye geldik, burada dinlenmeye karar verdik ve susuzduk. Belli bir saate kadar at sürdük ve dağdan indiğimizde Uzun Hasan ülkesindeydik, yani Ermenistan'ın başlangıcındaydık ve Adı geçen padişah Uzun Hasan'ın Lori'si denen bir kaleye¹⁰⁵ geldik. Düz görünen bir yerde bulunan, ancak altından sudan çok taş olan çok derin bir nehir geçen¹⁰⁶ ve diğer tarafta bir dağa giden ve nehrin birleştiği yerde konakladığımız Ermenilerin bir çiftlik evi var. Ve kalede söz konusu Uzun Hasan'ın adamları yani Türkler var. Hem dinlenmek hem de yol bulmak için 25. günün sonuna kadar orada kaldık. Ve kesinlikle söz konusu yerde iyi ağırlandık. Ermeni benimle birlikte Kefe'ye geldi, Padişah Uzun Hasan'ın adamı olduğunu söyledi ve büyük bir dolandırıcı olduğu anlaşıldı ve adı geçen Ermeni tarafından bana onun elinden büyük bir servet kazandığım söylendi. Ona verdiğim bir atı elinden aldım ve onu kovdum. Rehberim olarak Ermenistan'dan Tebriz'e¹⁰⁷ giden ve çok güvenilir bulduğum bir rahibi aldım.

¹⁰⁴ Kura Nehri'nin birleştiği yerde olan bir şehir.

¹⁰⁵ Lori, Gori'nin 120 km güney-güneydoğusunda, Debeda nehrinin sol kıyısında yer alan bir kasaba ve kale. Contarini, Lori üzerinden Tebriz'e ulaşmak için Gori'den ayrıldıktan sonra güneye yöneldi.

¹⁰⁶ Debeda Nehri. Berduji veya Borchalo olarak da adlandırılan bu su yolu, Kura Nehri'nin bir koludur.

¹⁰⁷ Orijinal metinde "Tauris".

26 Temmuz'da, adı geçen rahip ve beşimiz Ren Nehri'nin yukarıda bahsedilen yerinden ayrıldık ve bir dağdan geçtik, akşam dağların ortasında bir ülkeye geldik, burada bir Türk çiftlik evi bulduk ve kırdı uyuduk, çok iyi ağırlandık.

Ertesi gün başka bir dağı geçmek için yola çıktık, çünkü bize gündüz vakti büyük bir tehlikeyle geçebileceğimiz bir Türk çiftlik evi olduğu söylendi. Ama iyi talihimiz, görülmediğimizi düşündüğüm bir zamanda geçmemizi istedi. Çok güzel kırsal alanlardan geçtik, alıştığımızdan daha fazla çaba sarf ederek, geceye kadar çok az dinlenerek ve kırsal alanda uyuduk ve böylece 29. güne kadar kırsal alandan geçtik, çok yüksek ve dibine kadar karla dolu olan Nuh dağına¹⁰⁸ rastladık ve bu yüzden tüm yıl boyunca kaldı. Birçok kişinin tepeye çıkmaya çalıştığını, bazılarının geri dönmediğini ve geri dönenlerin de hiçbir yol bulamadıklarını söylediğini anlattı.

Kırsal alanda yürümeye devam ederken birkaç küçük dağ bulduk, ancak saymaya değmezlerdi, bu yüzden Frank Ermenistan'ın Chiagri¹⁰⁹ adlı bir kalesine geri döndük, günün sonuna kadar burada kaldık, bir süre dinlendik, çünkü ekmek ve şarabımız vardı.

Ağustos ayının ilk günü, akşam saatlerinde oradan ayrıldık ve Tebriz'e başka bir rehberle gitmeye karar verdik.

Ayın 2'sinde, bir dağın yamacında bulunan ve orada kullanılan garip bir tür kayıkla bir nehri geçmek zorunda kaldığımız oldukça iyi bir Ermeni köyüne vardık. Bu nehrin kıyısında, ama daha doğuda, Sultan Ebu Said'in Uzun Hasan'la savaşmak için geldiği ve Uzun Hasan bir tarafta, Tatar diğer taraftayken, Tatarlar erzak kıtlığından kaynaklanan hastalık nedeniyle o kadar zayıflamışlar ki, Uzun Hasan onları bozguna uğratmış ve Sultan Ebu Said'i esir almış ve başını kestirmiş. Bu nehri geçtik, sol kıyısında birbirine yakın on bir Ermeni köyü var, piskoposları var ve hepsi Papa'ya tabi. Tüm İran'da bundan daha güzel ve daha verimli bir bölge yoktur.

3 Ağustos'ta geceyi geçirebileceğimiz Merend¹¹⁰ adında bir gece dinlendiğimiz bir yere gittik.

¹⁰⁸ Burası, Ermenistan'ın en yüksek volkanı olan (5000 metrenin üzerinde) ve Nuh'un Gemisi'nin durmuş olabileceği Ararat'tır. Yerel isimler Ark Dağı ya da Nuh'un Dağı anlamına gelmektedir. Ermenilere göre, geminin taşlaşmış kalıntıları orada görülebilir; hatta geçen yüzyılın başında bile dağın erişilmez olduğu düşünülüyordu ve birçok efsaneye konu olmuştu (orijinal metinde "Noe").

¹⁰⁹ Erivan'ın 42 km güneybatısında kalan bir kasaba.

¹¹⁰ Orijinal metinde "Marerichi".

Ayın dördünde erkenden yola çıktık ve ovalarda ilerledik, hava aşırı sıcaktı ve hiçbir yerde iyi su bulamadık.

Redo'dan¹¹¹ ayrıldığımızdan beri, söylendiği gibi yerlerden geçerken, çatı katlarını değiştiren ve taze otlara giden birçok Türk ve ailesini bulduk (çünkü otun tüketildiği yerde böyle kalırlar, sonra diğerini bulmaya giderler) ve onları ve orada kalanları bulduk. Onlar çok lanetli adamlar ve bizi kesinlikle korkutan büyük hırsızlar; ama onlara efendisine gittiğimi söyletti, bununla ve efendimiz Tanrı'nın yardımıyla geçtik.

Akşamın ilk saatlerinde, Tebriz'e girdik, Kızıl Dağ¹¹², Tauri¹¹³ Dağı vardır. Bu şehre girdiğimizde büyük bir kargaşa içinde bulduk ve konakladığımız bir kervansarayaya çok zor ulaştım. Bazı Türklerin arasından geçerken şöyle dediklerini duydum: "Bunlar İslam dininde ayrılık yaratmaya gelen köpekler; onları parçalara ayırmalıyız." Kervansaray'da attan indikten sonra, kesinlikle iyi bir insan olduğu anlaşılan Acem bize birkaç oda sağladı. İlk sözleri sağ salim varışımızdan duyduğu şaşkınlığı ifade etmek oldu, ki bunun pek de inandırıcı olmadığını düşünüyor gibiydi, çünkü benim de gözlemlediğim gibi sokakların barikatlarla çevrili olduğunu anlamamızı sağladı. Nedenini öğrenmek istediğimde, Uzun Hasan'ın yiğit oğlu Uğurlu Mehmet'in babasıyla savaşa gittiğini ve İran'ın Şiraz adlı başlıca şehirlerinden birini ele geçirdiğini, burayı Sultan Halil'e ve kayınvalidesine bıraktığını söyledi. Bunun üzerine Uzun Hasan bir ordu topladı ve onu bertaraf etmek için Şiraz'a doğru yürüyordu. Ülkedeki tüm Uğurlu Mehmet ile iş birliği yapan ve üç binden fazla atlıya komuta eden Zagarlı¹¹⁴ adında bir kafir vardı ve Tebriz'e kadar ülkeyi yağmalayıp harap etmişti; ondan korkulduğu için sokaklar barikatlarla kapatılmıştı. Ayrıca bana, bu Zagarlı'yı karşılamak için yola çıkan Subaşı'nın bozguna uğratıldığını ve her şeyinin yağmalandığını ve Tebriz'e döndüğü için

¹¹¹ Lori, Gori'nin 120 km güneydoğusunda, Debeda nehrinin sol kıyısında yer alan bir kasaba ve kale. Contarini, Lori üzerinden Tebriz'e ulaşmak için Gori'den ayrıldıktan sonra güneye yöneldi.

¹¹² Orijinal metinde "Monti Rosi" Tebriz'e seyahat ederken yakındaki bazı dağların kızıl renginden etkilenmeyen kimse yoktur. Modern bir gezgin bu bağlamda şöyle yazmıştır: "Tebriz manzarası, limon renginde dallara doğru eğimli, kırmızımsı renkli dağların görüntüsünden oluşur."

¹¹³ Contarini burada dağ adını karıştırmış olmalı, akli Toros Dağlarına gitmiş olmalıdır zira "Monti Tauri" o dönemde "Monti Cilicia" ile karıştırılmaktadır. Burada bahsettiği Arasbaran şeklinde adlandırılan Tebriz'deki dağ silsilesi olmalıdır.

¹¹⁴ Tebriz çevresindeki bölgeleri yakıp yıkan Uğurlu Mehmet'in bir takipçisi olan Jagirli'nin bozulmuş hali olmalı.

çok minnettar olduğunu söyledi. Ona kent halkının neden savaşa katılmadığını sorduğumda, savaşçı olmadıklarını, kenti elinde tutan her şefe itaat ettiklerini söyledi. Tebriz'den ayrılıp Şah'ı aramak için her yolu denedim ama ne bana eşlik edecek bir adam bulabildim ne de Subaşıdan bir lütuf görebildim. Bu nedenle kervansarayda kalmak zorunda kaldım. Bununla birlikte, bazen erzak almak için dışarı çıkmak ya da tercümanımı ya da dili biraz bildiği için Kefe'den bana eşlik eden Pavia'lı Augustin'i göndermek zorunda kalıyordum. Her ikisi de çok kötü muameleye maruz kaldılar ve parçalara ayrılmamız gerektiği söylendi. Birkaç gün sonra, Zagarlı'nın neden olduğu korku nedeniyle, Tebriz'in yönetimini almak için bin atlı eşliğinde Maksud Bey¹¹⁵ adında Uzun Hasan'ın bir başka oğlu geldi ve yanına gittim ve zorlukla bir görüşme sağladım. Ona bir parça kadife vermek zorunda kaldım ve onu selamladıktan sonra Şah'a, babasına gittiğimi söyledim ve bana iyi bir refakatçi bırakması talebinde bulundum. Bana pek cevap vermedi ve umursamıyor gibi göründü, ben de kaldığım yere döndüm. Daha sonra işler daha da kötüye gitmeye başladı, çünkü Maksud Bey bir ordu kurmak için halktan para almak istediğinde, ona para vermeyi reddettiler ve tüm dükkanları kapattılar. Bu nedenle kervansarayı terk etmek ve bir Ermeni kilisesine gitmek zorunda kaldım, orada kendimiz ve atlarımız için küçük bir konaklama yeri buldum ve halkımdan hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin veremedim. Sürekli olarak kötü muamele görme korkusu içindeki ruh halimizi tahmin edebilirsiniz; ama şimdiye kadar pek çok tehlikede bize merhamet eden Tanrı, yine bizi kurtardı.

5 Eylül'de, ben hâlâ Tebriz'de iken Padişah Uzun Hasan tarafından gönderilen Berthonio Liompardo¹¹⁶ beni Kefe'de buldu, yanında yeğeni vardı. Trabzon üzerinden gitmek istedim ve o da bir ay sonra oradan geldi. Bunun üzerine, Augustin'i mektuplarımla birlikte Venedik'e göndermeye karar verdim; ona her şeyi bildirecek ve Halep¹¹⁷ üzerinden gönderecektim. Tebriz'deki bu yerde 22 Eylül'e kadar kaldık. Durumu hakkında fazla bir şey söyleyemem. Büyüktü, ama içinde birçok kasaba vardı, büyük bir nüfusa sahip olduğunu sanmıyorum. Her türlü gıda maddesi bol, ama hepsi

¹¹⁵ Orijinal metinde "Masubei".

¹¹⁶ Liompardo ailesi de Contarini ailesi gibi Venedik'in önemli bürokrat ailelerindendir. Kendisi Trabzon üzerinden Uzun Hasan'a elçi olarak yollanmıştır.

¹¹⁷ Orijinal metinde "Alepo".

pahalı; birçok çarşısı var, kervanlarla Halep'e geçmek için birçok yeri var; Yezd'de¹¹⁸ yapılan birçok ipekli kumaşları var, Birçok buscasmi ve hemen hemen her türlü işaretleme kullanıyorlar; yapraklardan kimseye bahsetmek zorunda değiller. Şansıma, askerin yapamadığı barışı yapmak için elçi olan Sinyor Uzun Hasan'ın Kadı-i Leşker'ine¹¹⁹ rastladım. Onu görür görmez kendisiyle konuştum ve önemli bir iş için efendisine gittiğimi söyleyerek beni yanına kabul etmesi için yalvararak bir armağan sundum; o da beni insancıl ve nazik sözlerle söylenebilecek kadar nazik bir şekilde kabul etti, beni iyi niyetle kabul ettiğini ve efendisinin kurtuluşuna vesile olmamı Tanrı'dan umduğunu söyledi. Kadı'nın yanında iki kaçak Slav köle vardı ve bunlar hizmetçilerimle yakın dostluk kurup onlara yardım teklifinde bulundular. Ayrıca efendileri ayrılacağı zaman bana haber vereceklerine dair söz verdiler ve ben de onlara bir hediye verdim, ki bu benim için kârlıydı.

Ayrıca birçok insandan oluşan bir kervan da vardı, yolumuza çıkıyorlardı ve korkularından bize eşlik ediyorlardı. Yürüdükçe, birkaç tepesi olan dümdüz bir ülke bulduk ve çok kuraktı, birkaç nehir dışında tek bir ağaç bile yoktu; ayrıca birkaç ev bulduk, ama fazla değil. Gün ortasına kadar kırlarda dinlendik ve geceleri ev ev dolaşarak ihtiyaçlarımıza göre erzak stokladık.

Ayın 28'inde Sultaniye'ye vardık. Görmek istediğim çok büyük duvarlı bir kalesi var, orada çok eski bir cami¹²⁰ vardı. San Marco'nunkinden (Marko) daha yüksek bronz bir kapısı vardı, topuzlarla oyulmuş, hepsi mermer üzerine, içinde gümüş var ve kesinlikle güzel bir şey; sanırım çok paraya mal olmuştur. Oradan ayrıldığımız 30'unun sabahına kadar bu yerde kaldık ve Tebriz'den başlayan İran'dan geldik ve her gece kırsal alanda uyuduk, 3 Ekim'de Sena¹²¹ adında, duvarlarla çevrili, alışılmış bir çarşısı olan, kırsal alanda, bir nehrin yanında ve etrafında ağaçlar bulunan bir yere vardık ve rahatsız bir kervansarayda uyuduk.

Ayın 5'inde buradan ayrıldık; ayın 6'sında açık havada kamp kurarken hummaya yakalandım. Ayın 8'i sabahı yola koyulduk, çok yorulmuştum ve Kum¹²² adında bir şehre

¹¹⁸ İran'da bir şehir, Orijinal metinde "Zefdi".

¹¹⁹ Orijinal metinde "Qadı-yı Lashkar".

¹²⁰ Büyük ihtimal ile Soltaniyeh Kubbesi'nin ve Oljeitu türbesinin bulunduğu camiden bahsedilmektedir.

¹²¹ Sa'in Qal'a olmalı. Sultaniye'ye 32 km mesafede olan oldukça küçük bir şehir.

¹²² Orijinal metinde "Con".

vaktinde vardık. Burada bir kervansaraya, bir tür hana girdiğimizde, ateşim yükseldi ve beni ciddi şekilde rahatsız etmeye başladı ve ertesi gün, hepimizle ilgilenen Stephano dışında tüm adamlarım hastalandı. Bana söylendiğine göre hastalığımız hezeyanla birlikte seyreden türdendi ve birçok çılgınca şey söyledik. Kadı-ı Leşker daha fazla kalamayacağı için özür dilemek üzere bana haber gönderdi, hükümdarının yanına gitmek zorunda olduğunu ama bana bir hizmetçi bırakacağını söyledi ve rahatsız edilmeyeceğim bir ülkede olduğuma dair güvence vererek beni teselli etti. Hastalığım ayın 23'üne kadar beni burada tuttu. Kum, bir düzlükte yer alan ve çamurdan bir duvarla çevrili küçük ama güzel bir kenttir; her şey bol miktarda bulunur, imalathaneleri ve iyi pazarları vardır.

23 Ekim'de, daha önce de söylendiği gibi, yola çıktıklarında, gerçekten de hastalıktan dolayı büyük bir üzüntü içindeydiler.

25'inde Kaşan¹²³ denilen bir şehre vardık. Kum'a benzer şekilde pazarları vardı ama daha güzel bir topraktı.

26 Ekim sabahında Natanz'a¹²⁴ vardık. Burada diğer yerlere nazaran daha fazla şarap üretiliyor. Burada hasta düşmemden dolayı bir gün kalabildik. Ertesi gün zorluklara rağmen ata binip Isfahan¹²⁵ adlı şehre ulaştık. Burada Uzun Hasan'a rastladık ve onun en soylu elçi Josaphat Barbaro'nun kaldığı yeri bulunca atımdan inip sevgiyle sarıldık. Nasıl bir teselli bulduğumu tahmin edebilirsiniz. Ama dinlenmeye her şeyden çok ihtiyacım vardı. Ertesi gün majesteleri ile başıma gelenler hakkında konuştum ve efendimiz Uzun Hasan dinlendiğimi öğrenince erzak göndererek hizmetkarlarına bizi karşılattı.

3 Kasım'da sabahı hizmetkarları ile bizi çağırdılar. Padişah'ı kaldığı odada ziyaret ettim ve muhteşem Josaphat ile birlikte bir odaya girdik, padişah saray ileri gelenlerinden 8 kişi ile birlikteydi, kendi tarzlarında gerekli saygıyı gösterdikten sonra, en şanlı lordum adına konuştum ve ona güven mektubunu sundum. Söyleyeceklerini tamamladıktan sonra, bana kısa bir cevap verdi ve neredeyse bu şekilde gitmek zorunda kaldığı için özür diledi. Sözlerimi bitirdikten sonra beni, eskiden olduğu gibi duvar halıları üzerine güzelce serilmiş, kendi usullerine göre bol miktarda yemek yemesi için getirildikleri yerlere

¹²³ Orijinal metinde "Cassan".

¹²⁴ Orijinal Metinde "Nethas".

¹²⁵ Orijinal metinde "Spaan".

götürdü. Yemeğimizi yedikten sonra Padişah hazretlerini selamladık ve kaldığımız yere döndük.

Ayın 6'sında Sultan tarafından çağrıldık ve ortasından nehir akan çok hoş bir mevkide bulunan sarayın büyük kısmını gezdirdiler. Bir bölümü dörtgen şeklindeydi ve Sultan Ebu Said'in başının kesilişini, ipe bağlanışını ve Uğurlu Mehmet'e getirilişini resmeden resimlerle süslenmişti. Sonrasında bize güzel şekerlemelerden oluşan bir öğle yemeği ikram edildi ve konakladığımız yere döndük. Bu ayın 25'ine kadar Isfahan'da kaldık ve sık sık yemeğe davet edildik.

Isfahan çok verimli bir şehir gibi görünüyor. Her türlü erzakla dolu bir ovada yer alıyor. Söylendiğine göre şehir teslim olmayı reddettiği için alındıktan sonra büyük bir kısmı tahrip edilmiş. Diğerleri gibi topraktan bir duvarla çevrilidir.

Tebriz'den Isfahan'a yirmi dört günlük bir yolculukla, tamamen İran'a ait olan ve birçok yerde tuzlu su bulunan çok kurak bir ovadan oluşan bir ülkeden geçilir. Bununla birlikte, bol miktarda yetişen mısır ve meyveler sulama yoluyla üretilmektedir. Her türden meyve var ve hiçbir yerde görmediğim ya da tatmadığım kadar kaliteli. Isfahan'ın sağında ve solunda çok verimli olduğu söylenen dağlar var ve ürünlerin büyük bir kısmı buradan getiriliyor. Her şey pahalı. Şarabın litresi üç ila dört düka arasında değişiyor. Ekmek makul bir fiyatta. Bir deve yükü odun bir dukaya mal oluyor. Et bizden daha pahalı. Kümes hayvanları bir dukaya yedi tane satılıyor. Diğer şeylerin fiyatları da orantılı. İranlılar iyi huylu ve yumuşak huyludurlar ve davranışlarıyla Hristiyanları sevdikleri anlaşılıyor. İran'dayken tek bir hakarete maruz kalmadık. İranlı kadınlar çok şık giyiniyorlar ve hem kıyafetleri hem de binicilikleriyle erkeklerden daha üstünler. Hem kadınlar hem de erkekler yakışıklı ve iyi yapıllılar ve İslam dinine inanıyorlar.

Yukarıda belirtildiği gibi 25 Kasım'da Padişah maiyetiyle birlikte Isfahan'dan ayrıldı ve herkes aileleriyle birlikte Kum'da kışlamak üzere geri döndü. Padişaha eşlik ettim ve mümkün olduğunca geldiğimiz yerlerden geçtik, çadırlarda konakladık ve yerleştiğimiz her yerde, kampı takip etmekle görevlendirilenler tarafından her türden erzak ve hububatın bulunduğu pazarlar kuruldu.

14 Aralık 1474'te padişah birlikte Kum'a girdik, iki gün çadırlarda kaldıktan sonra zorlukla konaklamamız için küçük bir ev buldum. Bizi sık sık huzuruna çağıran Padişah

ile birlikte 21 Mart'a kadar Kum'da kaldık ve bu süre zarfında aşırı soğuktan oldukça zarar gördük. Padişah ile yemek yediğimizde bizi köşkteki dairesine soktu, ama bazen dışarıda kaldık ve törensiz ayrıldık. Onunla yemek yediğimizde ülkemizdeki yerler hakkında sorular sormaktan büyük keyif aldı ve bazı garip sorular sordu. Davranışları kesinlikle çok iyiydi ve etrafı sürekli olarak rütbeli kişilerle çevriliydi. Eğlencelerinde her gün en az dört yüz kişi, bazen de çok daha fazla kişi oturur ve hepsi yere oturur. Yemekler onlara bakır kaplarda getirilir ve bazen pirinç, bazen bakliyat ve biraz da etten oluşur; yemeklerin ne kadar iştahla yendiğini görmek büyük bir zevktir. Şah'a ve onun ile birlikte yemek yiyenlere onurlu bir şekilde hizmet edildi, yemekler bol ve iyi hazırlanmıştı. Padişah yemeklerinde her zaman şarap içer; iyi yaşayan biri olduğu anlaşılıyor ve bizi önündeki yemeklerden yemeye davet etmekten zevk almakta. Yanında sürekli olarak çalınmasını ya da söylenmesini istediği şeyleri emrettiği bir dizi çalgıcı ve şarkıcı vardı ve Padişah çok neşeli bir mizaca sahip görünüyordu. Uzun boylu ve zayıftı; yüzünde hafif bir Tatar ifadesi vardı ve rengi sürekli değişiyordu. İçerken elleri titriyordu. Yetmiş yaşlarında görünüyordu. Kendini eğlendirmeyi severdi, sade bir şekilde; ama çok ileri gittiğinde bazen tehlikeli olabiliyordu. Yine de bütünüyle ele alındığında hoş bir beyefendi idi.

Söylediğim gibi, 22 Mart'a kadar Kum'da kaldık. Elçiliğim konusunda Padişah ile kaç kez konuştuğumu belirtmem amacıma uygun olmaz; sonuçtan anlaşılabilir. 21 Mart 1475'te Kum'dan Tebriz'e gitmek üzere tüm ordu¹²⁶ ile birlikte ayrıldık; yani Padişah'ı takip eden herkesle birlikte, Padişah'ın tüm ailesi, yükleriyle birlikte develere ve atlara bindik ki bunların sayısı çok fazlaydı. Yolculuğumuz İyi bir otlak ararken günde on ila on iki mil, nadiren de olsa bazen yirmi mil yol kat ederler. Padişah'ın âdeti, otağı ve suyu iyi olan bir yere yerleşmek istediğinde otağını oraya göndermektir; ertesi gece tüm yola çıkar ve otlar tükenene kadar orada kalır, sonra benzer bir şekilde başka bir yere giderler. Kadınlar her zaman çadırları kuran ve kocaları için hazırlık yapan ilk kişilerdir. Padişah'ın çadırları son derece güzeldi, içinde uyuduğu çadır bir oda gibiydi; kırmızı keçeyle kaplıydı ve her odaya hizmet edebilecek kapıları vardı. Yolculuğumuz boyunca,

¹²⁶ Orijinal metinde "Lordo" hem Türkçe hem Farsça'da kullanılan ordu kelimesini Contarini burada bir nevi kamp anlamında kullanmıştır. Ordu veya Orda, başkent demek. Padişahın konakladığı yer anlamında.

orduda her şeyin bulunabileceği, ancak yüksek fiyatla satıldığı pazarlar kuruldu. Her birimiz için birer tane olan çadırlarımızla Padişah'ı takip ettik ve sık sık konukseverliği ile davet edildik. Ayrıca bize sık sık yiyecekler hediye etti ve kesinlikle bize büyük bir nezaket gösterdi ne takipçilerinden ne de başka birinden herhangi bir zarar görmedik.

30 Mayıs 1475'te, Tebriz'den yaklaşık on beş mil ta, altı atlı eşliğinde, kendisini Antakya Patriği olarak tanıtan ve Burgonya Dükü tarafından elçi olarak gönderildiğini söyleyen Keşiş Lodovico da Bologna¹²⁷ Padişah'a geldi. Şah hemen onu tanıyıp tanımadığımızı sormak için bizi gönderdi ve bunun üzerine Padişah'a onun hakkında olumlu bir rapor verdik.

Ayın 31'inde Padişah sabahleyin onu ve bizim de huzurda hazır bulunmamızı istedi. Patrik yanında üç altın, üç kızıl kadife ve üç menekşe kumaştan elbise getirmişti ve bunları Padişah'a takdim etti. Şah bizi çadırına aldı ve elçiden görevini açıklamasını istedikten sonra, elçi Burgonya Dükü tarafından gönderildiğini ve onun adına büyük tekliflerde bulunduğunu söyledi. Şah üzerinde çok az etkisi olduğu anlaşılan ve burada tekrarlanması gereksiz olan uzun bir konuşma yaptı. Padişah ile birlikte akşam yemeği yedik. Padişah elçiye birçok soru yöneltti ve o da bunları yanıtladı, ardından çadırlarımıza döndük. 2 Haziran 1475'te Tebriz'e girdik ve bize bir konaklama yeri sağlandı. 8'inde biz ve adı geçen Patrik çağrıldık. Ve Şah bana daha önce dört kez Frank ülkesine dönmemi ve Muhteşem Mösyö Josaphat Barbaro'nun onunla kalması gerektiğini söylemesine rağmen, buna sürekli itiraz ettim ve bu konuda daha fazla şey söyleneceğini de düşünmedim. Padişah'ın huzuruna çıktığımızda, Patriğe şöyle dedi: "Efendine dön ve ona Osmanlı'ya savaş açma sözüme sadık kalacağımı bildir, ki bunu yapmak üzereyim" dedi ve aynı konuda başka sözler de söyledi. Sonra bana dönerek şöyle dedi: "Sen de bu Rahip¹²⁸ ile birlikte efendine git ve benim Osmanlı ile savaşmak üzere olduğumu, onların da aynı şeyi yapmak istediklerini söyle. Senden daha iyi ya da daha etkili bir elçi gönderemem. Sen Isfahan'a gittin ve benim ile birlikte döndün, her şeyi gördün ve efendine ve Hristiyan âleminin tüm lordlarına rapor verebilirsin." Bunu duyduğumda çok memnun olmadım ve belirtilen nedenlerden dolayı böyle bir şey yapamayacağımı söyledim. Ayrıldığımızda bizi başka bir yere götürdüler ve Patrik ile ben Padişah'tan İran

¹²⁷ Antakya Latin Patrikhanesi'nin meşru Titusu 1458'den itibaren Piskopos Venedikli Lorenzo Zanni idi.

¹²⁸ Orijinal metinde "Casis".

modasına göre yapılmış çok hafif iki cübbe hediye aldık. Tekrar Padişah'ın yanına gittik ve onu selamladıktan sonra odamıza döndük. Padişah bize hediye olarak küçük bir miktar para, bir at ve önemsiz birkaç şey gönderdi. O gün Tebriz'den ayrıldı, biz ise ayın 10'una kadar kaldık ve Tebriz'den yaklaşık yirmi beş mil uzakta, su ve iyi otlakların olduğu bir yerde kamp kurmuş olan Padişah'a gitmek üzere birlikte yola çıktık.

Ayın 10'unda Tebriz'den yola çıkıp Padişahın ordugâhına gittik ve çadırlarımızı alıştığımız yere kurduktan sonra otlar tükenene kadar birkaç gün kaldık. Daha sonra oradan ayrıldık ve yaklaşık on beş mil ilerleyerek, Padişah'ın bizden ayrıldığı 27'sine kadar kaldığımız bir yere vardık. Şah'la birlikte olduğumuz son süre boyunca, önemli bir mesele için olmasa da ara sıra huzuruna çağrıldık ve bazen hediyeler aldık.

Ayın 26'sında Padişah tarafından çağrıldık ve huzura girmeden önce bize son zamanlarda yapılmış bazı ucuz ipek eşyalar, ayrıca bize üç hediye verildi. Bunlardan biri Patrik tarafından gönderilmek üzere Burgonya Dükü'ne, diğeri Sinyorluğumuza, üçüncüsü ise Beyaz Rusya Lordu Moskova Knezi'nden elçi olarak gelen Marco Rosso tarafından alınacaktı. Bunlar Yezd¹²⁹ yapımı, iki kılıç ve tulubanti¹³⁰ gibi çok hafif şeylerden oluşuyordu. Daha sonra Padişah'ın huzuruna çağrıldık, orada elçi olarak göndermeyi düşündüğü iki Türk vardı, biri Burgonya Dükü'ne diğeri de Moskova Dükü'ne. Patrik ve ben selamlarımızı iletteğimizde, bize şu sözlerle hitap etti: “Hükümdarlarınıza ve Hristiyan prenlere gidip, Osmanlı'ya karşı yola çıkmak üzere olduğumu, ancak onun Konstantinopolis'te olduğunu ve bu yılın tamamını orada geçirmeyi planladığını duyunca, halkına karşı bizzat gitmeyi uygun görmediğimi; bu nedenle, itaatsiz oğluma karşı bazı kuvvetlerimi ve Osmanlı'yı kızdırmak için bazılarını gönderdiğimi ve Osmanlı'ya saldırmak için ileride kendim de hazır olmak üzere buraya geldiğimi söyleyeceksiniz. Bunu hükümdar efendilerinize ve Hristiyan prenlere söyleyeceksiniz.” Kendi elçisine de aynı şeyi söylemesini emretti. Bu ve daha önce kullandığı dil beni çok rahatsız etti; ama sadece emirlerini yerine getireceğimizi söyleyebildik. Bu sözlerle bizi kovdu ve yola çıkmak üzereyken sabaha kadar kalmamız istendi. Bu arada bütün piyadelerini dağın yamacında toplattı ve sabahleyin bizi,

¹²⁹ Orijinal metinde Yezd.

¹³⁰ Tanımlanamamıştır. Tülbend. Pamuklu ya da ipekli dokumalar.

elçilerden sorumlu olan Mihmandar'dan¹³¹ birinin bulunduğu ve bizimle çeşitli konularda konuştuktan sonra, "İşte çok sayıda piyade askeri geliyor; onları görmek size mutluluk sağlayacaktır" dediği, hâkim bir konumdaki bir çadıra gönderdi. Köleleri, gelenlerin çok sayıda olduğunu, ancak geride de çok sayıda kişinin kaldığını ekledi. Askerler, onları daha iyi görebilmemiz için dağın yanından geçtiler. Geçtiklerinde sayılarının on bini bulmuş olabileceği söylendi. Her şeyi duymak istediğimizi söyleyince, Padişah ile birlikte gelen piyadelerle aynı kişiler olduklarını ve teftişin bunu bildirmemiz için düzenlendiğini söylediler. Tören bittiğinde Padişah bize mektupları verdi ve biz de çadırlarımıza döndük. Çeşitli kişilerden ve bu arada Barbaro'dan bilgi aldık. Padişah'ın yanındaki atlı askerlerin sayısını öğrenmek için Barbaro'ya sorduğumda, yirmi binden fazla ya da iyi ve kötülerini bir araya getirdiğimde yirmi beş binden fazla olduğunu duydum. Silahları yaylar, kılıçlar ve ipek ya da iplikle işlenmiş kalkanlardır. Mızrakları yoktur. Rütbeli erkeklerin çoğu çok güzel miğferler ve zırhlar giymekte, iyi ve güzel atları vardır. Persler hakkında söyleyecek başka bir şeyim yok, her şeyi anlattım. Daha kapsamlı olabilirdim, ama sıkıcı olma riskini göze alarak.

BÖLÜM V

Ayın 28'inde Messer Josaphat Barbaro ile çadırında yemek yedik ve ikimiz de ayrılığın zorluğunu hissettik ve bu kesinlikle zordu. Birbirimizi kucakladık ve gözyaşlarıyla ayrıldık. Patrik, Türk elçiler ve Marco Rosso ile birlikte atıma bindim ve yaşadığım talihsizlikleri ve büyük tehlikeleri göz önünde bulundurduğumda, kötü bir saatte yola çıktığımı düşünüyorum. Fasis'e giderken Uzun Hasan ülkesinden geçerek, daha önce bahsettiğimiz dokuz Katolik Ermeni köyüne vardık, burada bizi nazıkçe karşılayan Pisikopos'un evinde konakladık ve burada bir Katolik ayini dinledik. Kendimize erzak sağlamak için orada üç gün kaldıktan sonra yola çıktık ve Gürcistan Kralı'nın ülkesine girene kadar düzlüklerden ve ara sıra dağlardan geçtik.

12 Temmuz 1475'te, Dicle adlı bir nehri geçtikten sonra, bu krala ait Tiflis adlı, küçük bir tepenin üzerinde yer alan ve çok güçlü olan kalesi daha yüksek bir tepede bulunan bir şehre vardık. Bu şehir çok büyük olmasıyla ünlüdür, ancak büyük bir kısmı yıkılmıştır. Geriye kalan az bir kısmı, aralarında çok sayıda Katoliğin de bulunduğu

¹³¹ Orijinal metinde "Dervischason".

kalabalık bir nüfusu barındırıyor. Burada da yanında kaldığımız bir Ermeni Katolik ile karşılaştık.

Ayın 15'inde, çoğunlukla dağ ile çevrili olan Gürcistan'a ilerlerken, birkaç köyden geçtik ve ara sıra bir dağın zirvesinde kale gördük.

Ayın 18'inde Mingrelya sınırlarına yaklaştığımızda, dağlarla çevrili bir ormanın ortasında Kral Bagrat ile karşılaştık ve hepimiz onu ziyarete gittik. Onun ile birlikte yemek yememizi istedi ve biz de onların modasına uygun olarak masa örtüsü olarak derilerle yere oturduk. Yemeğimiz kızarmış et, az pişmiş kümes hayvanları ve birkaç başka şeyden oluşuyordu; ama bol miktarda şarap vardı, çünkü misafirlerine şarap ikram etmenin onlara gösterebilecekleri en büyük onur olduğunu düşünüyorlardı. Yemek bittiğinde, yarım kol¹³² uzunluğunda bazı kadehlerle sefahate başlarlar ve en çok içenler en saygın kişilerdir. Türkler şarap içmedikleri için biz de yarışmadan çekildik ve sonunda ayrıldık, bu nedenle bize çok hor bakıldı. Kral uzun boylu ve kırk yaşlarındaydı; esmer bir teni ve Tatarlara özgü bir yüz ifadesi vardı ama yine de yakışıklı bir adamdı.

Ayın 20'si sabahı buradan ayrıldık ve Gürcistan'da neredeyse hiç durmadan dağlık bir ülkeden geçerek Mingrelya sınırlarına geldik. 22'sinde, Kral Bendian'ın¹³³ ölümü nedeniyle Mingrelya'da çıkan bazı sorunlar yüzünden bizi birçok tehditle durmaya zorlayan, krala bağlı yaya ve atlı bazı adamların komutanı ile karşılaştık. Daha sonra bizden ok ve yaylarla dolu iki sadak aldılar, biz de onlara biraz para verdik. Daha sonra gitmemize izin verilince, olabildiğince hızlı bir şekilde yoldan ayrıldık ve o gece saldırıya uğrama korkusuyla kaldığımız bir ormana girdik.

Ayın 23'ü sabahı, Kutayis'e giderken dar bir geçitten geçerken, bizi durduran ve canımızı almakla tehdit eden bir köy halkı tarafından saldırıya uğradık. Uzun süren pazarlıklardan sonra, hediye taşıyan Türk elçilerine ait üç atı aldılar ve ancak çok zahmet çekerek ve yirmi düka altını kadar para ödeyerek, bazı atları ve yayları bırakarak geçmemize izin verdiler. Daha sonra krala ait bir kale olan Kutayis'e doğru ilerledik.

Ayın 24'ü sabahı, bir köprüden nehri geçmek zorunda kaldığımızda saldırıya uğradık ve her at için bir büyük ücret ödemek zorunda kaldık, bu da bizi kesinlikle çok

¹³² Braccio.

1. ¹³³ Shamadavle Dadiani olmalıdır.

üzdü. Buradan ayrıldıktan sonra Mingrelia'ya girdik ve sürekli olarak ormanlarda uyuduk.

Ayın 25'inde kayıklarla bir nehri geçtik ve Bendian'ın kız kardeşi Moreska adında bir kadına ait bir köye girdik; kadın bizi iyi karşılıyormuş gibi yaparak ekmek ve şarap ikram etti ve bizi kapalı çayırlarından birine yerleştirdi.

Ayın 26'sı sabahı ona yaklaşık yirmi düka değerinde bir hediye vermeye karar verdik. Bize teşekkür etti ama kabul etmedi; her at için iki duka istediğini söyleyerek yakınmaya başladı; yoksulluğumuzu mazeret olarak ileri sürdüysek de daha önceki vahalarda olduğu gibi bunun bir yararı olmadı ve ona at başına iki duka vermek zorunda kaldık; bundan sonra, ona sunduğumuz hediyein yanı sıra bahşişler de istedi ve ayrılmayı başarmamız zor olmadı. Kesinlikle, onun gidişatına bakılırsa, her şeyden mahrum kalacağımızı düşünmüştüm.

Ayın 27'sinde bazılarımız kayıklarla, bazılarımız da at sırtında çok yorgun bir şekilde Fasis'e vardık. Daha önce adı geçen Marta'nın evinde konakladık ve katlandığımız zorluklara bir teselli olarak, geçmeyi planladığımız Kefe'nin Türkler tarafından alındığını duyduk. Bu haberin bizi nasıl bir hayal kırıklığına uğrattığını tahmin edebilirsiniz. Nasıl bir yol izleyeceğimizi bilmiyorduk ve kendimizi kaybolmuş gibi hissediyorduk. Ancak yukarıda adı geçen Antakya Patriği Ludovico da Bologna, yol hakkında biraz bilgi sahibi olduğu için Çerkesya ve Tataristan üzerinden Rusya'ya gitmeye karar verdi. Kendisi birkaç kez birbirimizi yalnız bırakmamamızı önermişti, ben de bunu ona hatırlattım ve yolculuğu birlikte yapabilmemiz için yalvardım. Ancak o, herkesin kendi güvenliğini sağlama zamanının geldiğini söyledi. Bu bana garip ve adaletsiz bir cevap olarak göründü ve ona bu kadar acımasız olmaması için tekrar yalvardım, ama faydası olmadı. Uzun Hasan'ın kendisine verdiği elçi ve maiyetiyle birlikte gitmekte ısrar etti. Bunu gördüğümde Marco Rosso ve yanındaki Türk büyükelçiyle bir anlaşmaya varmaya ve geri dönmek için önlemler almaya çalıştım. Bunu kabul etmiş görünüyordlardı ve iyi niyet göstergesi olarak birbirimizin dudaklarını öptük ve onların sözüne güvendim. Bununla birlikte, birlikte istişare ettikten sonra, Samtshe Atabeyi Gorgora'nın topraklarından ve Osmanlı'ya ait yerlere sınır olan Vati topraklarından geçmeye ve ona haraç ödemeye karar verdiler. Bunu duyduğumda, aynı yöne gitmektense, Tanrı'nın merhametine sığınarak Fasis'de kalmayı tercih ettim.

6 Ağustos 1475'te Patrik atına bindi ve bana bir mazeret bildirdikten sonra adamlarıyla birlikte yola çıktı. Ertesi gün Marco Rosso, Türk ve onlarla birlikte olan bazı Ruslar yola çıktılar, bazıları ülkenin kayıklarından biriyle, bazıları da at sırtında, Şamahı üzerinden gitmek ve sonra Tataristan'dan geçmek niyetiyle Vati'ye doğru yola çıktılar. Böylece yanımdakilerle -beşimiz birden yapayalnız kaldım (parasız, güvenlik umudu olmadan), hangi yöne gideceğimi ya da nasıl bir yol izleyeceğimi bilmiyordum. Duygularımızın ne olduğunu makul bir insanın düşünmesine bırakıyorum. Bu sıkıntılı günde şiddetli ve korkunç bir ateşe yakalandım ve tedavi etmek için nehirden su, yulaf ve ara sıra da biraz tavuktan başka bir şey bulamadım. Bu ağır hastalığa hezeyan da eşlik ediyordu. Sonradan öğrendiğime göre, pek çok tuhaf şey söylemişim. Birkaç gün sonra adamlarımdan üçü hastalandı ve Rahip Stephano hepimizle ilgilenmek için tek başına kaldı. Yatağım, o yerde ikamet eden Cenevizli Zuan di Valcan tarafından bana verilen ve hem yatak hem de yatak takımı olarak kullanılan sefil bir örtüden ibaretti. Hizmetçiler de ellerindeki az sayıdaki giysiyle yetinmek zorunda kaldılar. Hastalığım 10 Eylül'e kadar sürdü ve beni öyle bir duruma getirdi ki, refakatçilerim öleceğimden emin oldular. Ama şansım yaver gitti ve Donna Marta içinde yağ ve bazı otlar bulunan küçük bir torbayı bana verdi; ondan sonra iyileştim. Yine de iyileşmemi, o ülkelerde ölmemi istemeyen Yüce Tanrımızın merhametine bağlıyorum ve tüm minnettarlığımı ona olsun. Daha sonra birlik içinde kalarak, nasıl bir yol izlememiz gerektiği konusunda fikir alışverişinde bulunduk ve benim fikrime saygı göstererek, Tataristan'dan geçmek için Şamahı'ya geri dönmeye karar verdik. Bazıları Suriye üzerinden gitmemi istiyordu; ama ben bunu hiçbir şekilde yapmayacaktım ve sağlığıma kavuşmak için Fasis'de kısa bir süre kaldım.

10 Eylül 1475'te atlarımıza bindik ve yaklaşık iki mil gittikten sonra, aşırı halsizlik nedeniyle daha fazla gidemedim. Bu nedenle atımdan indirilip yere yatırıldım ve biraz dinlendikten sonra Marta'nın yanına döndük ve ayın 17'sine kadar onun ile birlikte kaldık. Gücümüz belli bir dereceye kadar yerine geldiğinde tekrar ata bindik ve Yüce Tanrımız adına kararlaştırdığımız yolculuğa devam ettik. Fasis'de Mingrelya dilini bilen bir Yunanlı vardı, onu rehber olarak yanıma aldım ve anlatılması acıma uyandıracak binlerce alçaklık yaptı.

Ayın 17'sinde, daha önce de belirttiğim gibi atlarımıza bindik ve Mingrelya üzerinden biraz zorlukla geri döndük. Ayın 21'inde Kutayis'teydik ve rehberimiz bana

çok sorun çıkardığı için onu kovmak zorunda kaldım. Kısmen kendimi iyi hissetmediğim için, kısmen de bize eşlik edecek birilerini beklemek için 24'üne kadar Kutayis'te kaldık. Sonunda ne tanıdığımız ne de anlamadığımız bazı insanlarla birlikte yola çıktık ve ayın 30'unda Tiflis'e varana kadar korkusuzca bazı dağları aştık. Burada, biz ve diğer pek çok kişi tarafından kesinlikle iyi karşılanan bir Ermeni Katolik kilisesinde, canlıdan çok ölü olarak attan indim. Bu rahibin bir oğlu vardı ve talihsizliğimize bakın ki, yıl boyunca burada çok yaygın olan vebadan hastalanmıştı. Yanımdakilerle birlikte giderken, bana eşlik eden hizmetkâr Mapheo da Bergamo'ya verdi ve o da iki gün boyunca yanımdan ayrılmadı. Sonunda kendini yatağına atınca ve hastalığı fark edilince, başka bir yere taşınmam tavsiye edildi. Geceleri ineklerin tutulduğu bir yer mümkün olduğunca temizlendikten ve biraz samanla döşendikten sonra, çok güçsüz kaldığım için orada dinlenmem sağlandı. Rahip, Mapheo'nun evinde daha fazla kalmasına izin vermedi ve başka bir yer olmadığı için onu benim bulduğum yerin bir köşesine koymak gerekti. Rahip Stephano Tanrımız tarafından beklendi. Daha sonra, birçok duadan sonra, benzer bir şekilde ağırlandığım başka bir ahır elde ettim. Biraz Türkçe bilen ve bize hizmet etmeye devam eden yaşlı bir adam dışında herkes tarafından terk edildik. Ama ne durumda olduğumuz kolayca tahmin edilebilir. Ekim ayının 21'ine kadar Tiflis'te kaldık; bu tarihten bir gün önce, şansına Antakya Patriği Ludovico'ya eşlik eden Türk elçisi geldi. Ondan, Abhazya'ya kadar ilerlediklerinde her şeylerinin soyulduğunu ve soygunun Patriğin kendisine atfedileceğini öğrendim. Bu nedenle onu ülkesine dönmek üzere terk etmişti ve bunun Uzun Hasan'da büyük bir memnuniyetsizliğe neden olacağını söyledi. Elimden geldiğince ona tesellide bulundum ve 21 Ekim'de birlikte yola çıktık. Tiflis, Gürcistan Kralı Bagrat'a aittir. İki gün yol aldıktan sonra, Şamahı'ya giderken Uzun Hasan'ın topraklarına girdik ve güzel bir ülkeden geçtik.

26 Ekim 1475'te, Şamahı şehrine ulaşmak için benim Şirvan ülkesinden geçmem ve elçinin de kendi ülkesine doğru gitmesi gerektiği için ayrılmak zorunda kaldığımız bir yere geldik. Bu elçi sayesinde Şamahı'ya kadar rehber olarak bir Türk rahip edindim. İzin aldıktan sonra rehberle birlikte yola çıktık ve Uzun Hasan'ın ülkesinden çok daha güzel ve verimli bir ülke olan ve çoğunlukla düzlüklerden oluşan Şirvan'a girdik. Burada durumumuz çok iyiydi.

1 Kasım 1475'te, Şirvan Lordu Şirvanşah'a ait bir şehir olan Şamahı'ya vardık, burada Talamana¹³⁴ adı verilen ipekler ve diğer hafif dokulu kumaşlar ve satenler üretiliyordu. Bu kent Tebriz kadar büyük değil; ama bence her bakımdan daha iyi bir kent ve her türlü erzak bolluğu var. Buradayken, birlikte Fasis'e gittiğimiz Moskova Dükü'nün elçisi Marco Rosso ile karşılaştık. Gorgora üzerinden gitmiş ve çok zahmetli bir yolculuktan sonra buraya varmıştı. Kaldığım kervansarayı ziyaret etme nezaketinde bulundu ve birbirimizi samimi bir şekilde selamladıktan sonra, beni yanına kabul etmesi için yalvardım, o da bunu çok nazik ve kibar bir şekilde yaptı.

Ayın 6'sında Marco ile birlikte Tatar ülkesinin sınırlarında, adı geçen Şirvanşah'a ait bir şehir olan Derbent'e gitmek üzere buradan ayrıldık. Kısmen dağlarda, kısmen ovalarda yol aldıktan ve zaman zaman misafirperverce ağırlandığımız Türk köylerinde konakladıktan sonra, yolun ortasında, inanılmaz sayıda meyve ağacının, özellikle de mükemmel kalitede elma ağaçlarının yetiştirildiği hoş bir küçük kasabaya ulaştık.

Ayın 12'sinde Derbent'e vardık. Rusya'ya ulaşmak için Tataristan ovalarını geçmek gerektiğinden, burada kışlamamız ve Nisan ayında Baçu Denizi üzerinden Astarhan'a geçmemiz tavsiye edildi. Derbent şehri veya Hazar Denizi üzerinde yer alır ve Büyük İskender tarafından kurulduğu söylenir. Çerkesya'ya kadar uzanan derin bir vadide yer aldığı için Şirvan ve İran'a sadece bu şehirden girmek mümkün olduğundan Demir Kapı olarak adlandırılır. Beş geniş ve iyi yapılmış surla çevrilidir; ancak kentin dağın altında, kaleye giden yolda kalan kısmının altında birinde bile yerleşim yoktur ve denize kıyısı olan kısmın tamamı yıkılmıştır. Çok sayıda mezarı vardır. Her türlü erzak bol miktarda bulunur, çok şarap üretilir ve her türden meyve bol miktarda yetiştirilir. Hazar Denizi, çıkışı olmadığı için çok büyüktür. Çevresinin Karadeniz'e eşit olduğu söylenir ve ayrıca çok derindir. İçinde çok sayıda mersin balığı ve sazan balığı yakalanır, ama diğer balıkları nasıl yakalayacaklarını bilmezler. Başları, ayakları ve kuyrukları gerçekten köpeğinkine benzeyen çok sayıda köpek balığı vardır. Bir başka tür balık da yakalanır, yaklaşık bir buçuk kol uzunluğunda, neredeyse yuvarlak, görünür bir kafası ya

¹³⁴ “Talamano” kelimesi Şirvan'da Hazar Denizi'nin güneybatı kıyısındaki Taliş bölgesinde (baş yeri Lenkoran) üretilen talani ya da talina ipeğini anımsatan, çoğu düşük kaliteli birçok ipek türü üretiliyordu. Bu kumaşlardan birisidir.

da herhangi bir şeyi yoktur. Bu balıktan, ülkenin her yerinde kullanılan, lambalarda yakılan ve develeri yağlamak için kullanılan özel bir likör çıkarılır.

Kasım ayının 12'sinden gemiye bindiğimiz Nisan ayının 6'sına kadar Derbent'te kaldık ve bu süre zarfında kesinlikle iyi bir performans gösterdik. Yerliler iyi bir ırk ve en ufak bir yaralanma yaşamadık. Bize kim olduğumuz soruldu ve Hristiyan olduğumuzu söyledikimizde başka bir şey istemediler. Kuzu derisiyle astarlanmış yırtık bir ceket giydim; bunun üzerine bir pellisse¹³⁵ ve başıma da kuzu derisinden bir şapka geçirdim. Bu kıyafetle şehirde ve çarşıda dolaştım ve sık sık eve et taşıdım. Yine de insanların, "Bu et taşımaya alışkın bir adama benzemiyor," dediklerini duydum. "Marco da beni suçladı, sanki bir mabette Frenk gibi göründüğümü söyledi. Başka türlü giyinemeyeceğimi söyledim ve bu kadar pejmürde olduğum halde hakkımda böyle bir kaniya sahip olmalarına çok şaşırdım. Bu yerdeyken, Uzun Hasan ve Muhteşem M. Josaphat Barbaro'nun işlerinin nasıl gittiğini duymak istediğim için, tercümanım Dimitri'yi yirmi günlük bir yolculukla Tebriz'e göndermeye karar verdim. Dimitri gitti ve elli gün sonra bana Josaphat'dan mektuplar getirerek döndü; mektuplarda padişahın orada olduğu, ama kendisiyle ilgili hiçbir şey öğrenilemediği yazıyordu. Bunun üzerine Marco bizi Astarhan'a götürecek bir geminin kaptanı ile anlaştı. Buradaki gemiler kış boyunca kullanılmadıkları için kıyıda bekletilirler. Kürek kullanırlar ve her şey en barbarca şekilde yapılsa da kendilerini bu isme layık tek denizciler olarak görürler. Özetle, bu insanların hepsi Müslümandır.

6 Nisan'da yaklaşık sekiz gün boyunca, kıyıya çekilmiş ve uygun havayı bekleyen gemide eşyalarımızla birlikte kalmak zorunda kalmıştık. Bu süre boyunca, Marco şehirde kaldığı için, yalnız olduğumuzdan korkusuz değildik. Ne var ki, Tanrımızın sonunda bize uygun bir esinti göndermesi bizi hoşnut etti, hepimiz kıyıda toplandık ve gemi yüzdürüldükten sonra hemen gemiye binip yelken açtık. Kaptan ve altı denizci dahil otuz beş kişiydik; gemide Rus pazarı için Astarhan'a pirinç, ipek ve giysi götüren bazı tüccarlar ve Derbent'te satılmak üzere kürk tedarik etmeye giden bazı Tatarlar vardı. Yukarıda bahsedilen gün uygun bir rüzgârla yola çıktık ve dağlık bir kıyıda yaklaşık on beş mil uzakta durduk. Üç gün yelken açtıktan sonra bu dağları geçtik ve kumsal bir

¹³⁵ Bir çeşit hafif süvari giysisi.

kıyıya geldik, rüzgar tersine döndüğünde demirlerimizden birini attık; bu, akşamdan yaklaşık dört saat önceydi. Ancak rüzgârın şiddetini arttırması ve denizin gece boyunca dalgalı olması nedeniyle, kendimizi kaybettiğimizi düşündük ve demirimizi atıp karaya çıkma şansımızı değerlendirmeye karar verdik. Çapayı kaldırdığımızda denizi geçtik ve rüzgar nedeniyle yükselen dalgalar bizi karaya oturttu. Ancak Yüce Tanrımız bizi kayalıkların üzerinden geçiren bu büyük dalgalar sayesinde kurtardı ve geminin kendisi kadar uzun olan küçük bir dereye sürüklendik ve gerçekten de bir limana girmişiz gibi görünüyordu, çünkü deniz bize ulaşmadan önce o kadar çok kırıldı ki bize hiçbir zarar veremedi. Hepimiz suya atlamak ve eşyalarımızı sırlıslıkla bir şekilde kıyıya taşımak zorunda kaldık. Kayalara çarptığımız için gemimiz de su alıyordu ve biz de hem ıslaklıktan hem de rüzgârdan dolayı çok üşüyorduk. Sabahleyin bir toplantı yaptıktan sonra ateş yakılmamasına karar verildi, çünkü Tatarların uğrak yeri olduğu için çok tehlikeli bir yerdeydik ve atlarının ayak izleri sahilde görülebiliyordu. Yakın zamanda parçalanmış gibi görünen bir tekne olduğu için, izlerini gördüğümüz atlıların mürettebatı ölü ya da diri ele geçirmek için orada olduklarını düşündük; bu nedenle büyük bir korku içindeydik ve sürekli saldırı beklentisi içindeydik. Ancak kumsalın ötesinde, Tatarların kıyıya çok yakın olamayacaklarını kanıtlayan bir dizi bataklık görünce rahatladık. Hava yolculuğumuza devam etmek için elverişli hale geldiğinde, ayın 13'üne kadar bu yerde kaldık. Daha sonra denizcilere ait eşyalar gemiye konuldu ve gemi kayalıklardan çıkarıldıktan sonra diğer yükler de alındı ve yola çıkıldı. Bu Kutsal Cumartesi günüydü. Yaklaşık otuz mil yol aldıktan sonra, yine ters bir rüzgâr çıktı; ancak, rüzgârlığımızda bazı küçük kamış adaları olduğu için, onlara doğru gitmek zorunda kaldık ve çok az suyun olduğu bir yere rastladık. Rüzgarın şiddetini artırması ve geminin zaman zaman dalgalar yüzünden karaya vurması üzerine kaptan hepimizi gemiden indirip bir kamış adasına çıkarttı; bu adaya ulaşmak için çantalarımı sırtıma geçirip çıplak bacaklarımla elimden geldiğince kıyıya çıkmak zorunda kaldım; ama çok üşümüştüm ve üzerime gelen dalgalar yüzünden büyük tehlike altındaydım. Karaya ulaştığımda, halkımla birlikte girdiğim kamışların altında bir sığınak buldum ve kendimizi olabildiğince iyi kurutmaya çalıştık. Denizciler büyük bir zahmetle gemiyi rüzgârdan korunaklı ve tehlikesiz bir yere götürdüler. Öğrendiğime göre, Tatarlar yazın balık tutmak için bu adaya gelmeyi alışkanlık haline getirmişler.

Ayın 14'ü sabahı, yani Paskalya Pazarı'nda, bu kamış adasında soğuktan muzdarip iken ve günü kutlamak için biraz tereyağından başka bir şeyimiz yokken, Marco'nun hizmetkarlarından biri kayalıkta yürürken dokuz ördek yumurtası buldu ve bunları efendisine vererek tereyağlı omlet yaptırdı ve her birimize birer parça sundu. Bununla günü uygun bir şekilde kutladık ve Tanrı'ya şükranlarımızı sunduk. Etrafımızdakiler sık sık kim olduğumu merak ettiklerinden, Marco ile benim aramda bir doktor olarak görünmem konusunda anlaşmaya varıldı. Bu nedenle onlara, despot Thomas'ın kızı Despina'nın hizmetinde çalışan bir hekimin oğlu olduğum, Roma'dan geldiğim, fakir olduğum ve onun hizmetinde çalıştığım için Dük'e ve Despina'ya servetimi aramaya gittiğim söylendi. Apseden muzdarip olan denizcilerimizden biri, kısa bir süre sonra benden tavsiye istediğinde, gemide bulduğum biraz yağ, ekmek ve undan oluşan bir merhem uyguladım ve üç gün içinde, iyi bir şans eseri, apse patladı ve iyileşti. Bunun için mükemmel bir doktor olarak görüldüm ve onlarla kalmam istendi. Ancak Marco benim için bir mazeret uydurdu, o zaman olamayacağını, ancak Rusya'da kısa bir süre kaldıktan sonra geri dönmem gerektiğini söyledi.

Ayın 15'inde, sabah rüzgâr çıkınca yelken açtık ve neredeyse tüm zaman boyunca bu kamış adalarını dolaştıktan sonra 26'sında Volga'nın ağzına girdik. Volga çok büyük bir nehirdir ve birçok yeri derindir; Rusya'dan akar ve söylenene göre yetmiş iki ağızdan denize dökülür. Ağzından Astarhan'a kadar olan mesafe yetmiş beş mildir. Bazen çekerek bazen de rüzgârın yardımıyla yükseldiğimiz güçlü akıntı nedeniyle ayın 30'una kadar Astarhan'a ulaşamadık. Astarhan ile kıyı arasında, mükemmel kalitede tuz üreten çok büyük bir tuz gölü vardır; Rusya'nın temel ihtiyacı buradan karşılanır ve bu tuz dünyanın büyük bir kısmına yeter. Tatarlar, yani Astarhan Hanı, o gün kıyıya çıkmamıza izin vermedi. Ancak Marco'nun kentte bazı dostları olduğu için karaya çıkmasına izin verildi. İlk akşam ben de adamlarımla birlikte Marco'nun kaldığı küçük eve kabul edildim ve geceyi orada geçirdim. Sabahleyin, Marco'ya, efendilerinin dostu olduğu için hoş karşılandığımı, ama Franklar düşmanları olduğu için benim onun kölesi olduğumu söyleyen üç kötü niyetli Tatar geldi. Bunun garip bir karşılama olduğunu düşündüm. Ama Marco benim adıma cevap verdi ve kendimi onlara tavsiye etmem dışında bir şey söylememe izin vermedi. Bu 1 Mayıs 1476'da oldu. Küçük odama öyle bir korku içinde

döndüm ki, nerede olduğumu bile bilmiyordum; sadece komutanın¹³⁶ bende bir miktar mücevher olduğunu söylemesi yüzünden değil, Derbent'ten getirdiğimiz ve atlarla değiştirmeyi düşündüğümüz bazı önemsiz şeylere sahip olduğum için de tehlikelerim her geçen gün artıyordu; ama her şeyimiz elimizden alındı. Daha sonra Marco'nun bana söylediğine göre, onları pazarda satmaya niyetlenmişler; ama o, Moskova'ya giden bazı tüccarların araya girmesiyle, büyük bir zahmet ve riske girerek ve birkaç günlük bir gecikmeden sonra, Hana iki bin ermellino¹³⁷ ödememi sağlamış. Bu meblağa başkaları tarafından gasp edilenler dahil değildi. Bir kurulum olmadığı için, para, Marco'nun verdiği teminatla, Moskova'ya giden Rus ve Tatar tüccarlar tarafından çok ağır şartlarda ödendi. Han ile yaşadığımız zorlukların bu düzenlemeyle aşıldığı söylenebilirse de bir komutanın köpeği, Marco evde yokken evimize gelir ve kapımı çaldıktan sonra, lanetli sesiyle, çok miktarda mücevherim olduğunu söyleyerek beni aşağılatmak ile tehdit ederdi. Bu nedenle, elimden geldiğince onu yatıştırmak zorundaydım. Ayrıca birçok kez, elmadan yaptıkları bir içkiyle sarhoş olan Tatarlar gelir ve yüreği olmayan Franklara sahip olacaklarını haykırırlardı. Biz de onların sessizliğinden korkuyorduk. Mayıs ayının birinden Aziz Lawrence Bayramı olan 10 Ağustos'a kadar Astarhan'da kaldık. Astarhan, Çerkezya ovalarında ve Tana yönünde uzanan ülkede yaşayan Tatarların şimdiki İmparatorunun bir kardeşinin üç oğluna aittir.¹³⁸ Yazın sıcağında taze otlaklar aramak için Rusya sınırlarına doğru giderler. Bu üç kardeş kışın birkaç ay Astarhan'da kalır, ama yazın diğerleri gibi yaparlar. Astarhan, Volga üzerinde yer alan ve alçak bir duvarla çevrili küçük bir kasabadır. İçerdiği birkaç ev tuğladan inşa edilmiştir; ancak çok uzak olmayan bir dönemde birkaç yapıya sahip olduğu açıktır. Astarhan'ın eski zamanlarda ticaretin yoğun olduğu bir yer olduğu, Tana üzerinden Venedik'e gelen baharatların buradan geçtiği söylenir; anlayabildiğim kadarıyla baharatlar Astarhan'dan doğrudan Tana'ya gönderilirdi ki bu da sadece sekiz günlük bir yolculuk mesafesidir.

10 Ağustos 1476'da yani Aziz Lawrence Bayramı'nda, daha önce de söylediğim gibi) Astarhan'dan ayrıldık. Kasım Han adındaki Astarhan Hanı, her yıl Rusya'ya, Moskova Dükü'ne (çok hediye almak için) bir elçi gönderir; bu elçiye, bir kervan

¹³⁶ Comerchieri.

¹³⁷ Bir çeşit gümüş para.

¹³⁸ Eserimizin notlarında Astarhan'ın bu dönemde Kasım ve Abdülkerim arasında bölüştürüldüğü aktarılmaktadır.

oluşturan ve yanlarında kürk, eyer, kılıç, dizgin ve ihtiyaç duydukları diğer şeylerle takas etmek üzere Gesdi’de üretilen ipek kumaşlar götüren çok sayıda Tatar tüccar eşlik eder. Astarhan ile Moskova arasındaki ülke sürekli bir çöl olduğu için, herkes erzak taşımak zorunda. Ancak Tatarların bunu yapmaya pek ihtiyaçları yoktur, çünkü her zaman yanlarında çok sayıda at taşırlar ve bunlardan bazılarını yiyecek için her gün öldürürler. Gerçekten de sürekli et ve sütle besleniyorlar, başka yiyecekleri yok; Rusya’yı ziyaret etmiş bir tüccar dışında kimse ekmekle tanışmıyor bile. Ancak biz elimizden geldiğince kendimize yetmek zorundaydık. Güneşte kurutulmuş sütle karıştırılan ve thur adı verilen, çok sertleşen, tadı oldukça ekşi olan ve çok besleyici olduğu söylenen bir miktar pirinçten yapılan yemek yiyorlar. Soğan ve sarımsak da yedik, ayrıca büyük zahmetlerle çok iyi buğday unundan yapılmış bir çeyrek ve tuzlanmış bir koyun kuyruk yağından bisküvi elde ettim. Yolumuz Volga’nın iki kolu arasındaydı; ama adı geçen imparator, gerçek imparator olduğunu iddia eden yeğeni Kasım Han ile savaş halinde olduğundan, babası İmparatoru’ydu ve bölgeyi elinde tutuyordu tüm kervanın nehrin diğer kıyısına geçmesine ve Don ile Volga arasındaki dar bir geçide kadar ilerlemesine oy birliğiyle karar verildi, yaklaşık beş günlük yolculuk mesafesinde, çünkü bu noktadan sonra tehlikesiz sayılabilirdi. Bu nedenle herkes mallarını ve erzaklarını, nehir üzerinden taşıyabilmeleri için o bölgelerde kullanılan bazı teknelere yerleştirdi. Marco da kendi eşyalarını bindirdi ve yanımdaki az sayıdaki erzağı da bindirmemi istedi. Ayrıca Rahip Stephano’yu ve yardımcım Zuane Ungharetto’yu göndermemi ve kendim onunla kalmamı tavsiye etti, çünkü adı Anchioli olan elçiyle öğlen saatlerinde beni almaya gelmesi için anlaşmıştı ve teknelerin gittiği yere ilerlememiz gerekiyordu, bu da nehrin yaklaşık on iki mil yukarısında olabilirdi. Zamanı geldiğinde beni, adı geçen elçi ve tercümanımınla birlikte ata bindirdi; büyük bir korkuyla ve olabildiğince alçaktan at sürerek gün batımından yaklaşık bir saat önce geçide vardık. Karanlık çökmek üzereyken, halkımıza katılmak için dereyi geçmek üzereydim ki, Marco bana öyle öfkeli bir sesle seslendi ki, kesinlikle son anlarımın geldiğini düşündüm. Beni tercümanım ve bir Rus kadınla birlikte, görünüşü hayal edilebilecek kadar yasaklayıcı olan bir Tatarla birlikte bindirdi. Tek söylediği, “Sür, hızlı sür” oldu. Başka türlüünü yapamayacağım için itaat ettim ve o gece boyunca ve ertesi gün öğlene kadar Tatar’ı takip ettim, bir an bile attan inmeme izin vermedi. Tercümanım aracılığıyla beni nereye götürdüğünü birkaç kez

sorduktan sonra, sonunda Marco'nun beni ileri göndermesinin nedeninin, Han'ın tekneleri aratacağı ve fark edilirse alıkonulmamdan korktuğu olduğunu söyledi. Bu olay 13 Ağustos'ta, gün ortasıydı. Nehre gelen Tatar, elçi Anchioli'ye ait bazı sığırların bulunduğu küçük bir adaya geçmek için bir tekne bulmaya çalıştı. Kayık bulamayınca, birkaç dal topladı, bunları elinden geldiğince birbirine bağladı; eyerleri üzerlerine yerleştirdikten sonra, bir iple atın kuyruğuna bağladı ve sanırım iki ok atımı uzaklıkta olan adaya doğru sürdü. Sonra geri döndü ve aynı yoldan geçtiği Rus kadını aldı. Arkadaşım yüzerek karşıya geçmeyi tercih etti ve bunu biraz tehlikeli bir şekilde yaptı. Daha sonra benim için geldi ve tehlikenin ne kadar büyük olduğunu gördüğümde, gömleğimi ve çorabımı çıkardım, ancak her halükârda bu bana çok az fayda sağlayacaktı; ve Tanrımızın yardımıyla, büyük bir tehlike içinde olmama rağmen, oradan geçtim. Daha sonra Tatar tekrar döndü ve atları getirdi, onlara bindik ve altına girdiğim bir deri örtü olan barınağına doğru ilerledik. Bu hiçbir şey yemediğim üçüncü gündü ve bana biraz ekşi süt verdiğinde büyük bir şükür ile aldım ve çok iyi geldi. Kısa bir süre sonra, adada hayvanlarına bakan bir grup Tatar geldi. Bana baktılar ve kendi aralarında oraya nasıl geldiğimi merak ediyor gibiydiler, çünkü daha önce hiçbir Hristiyan oraya gitmemişti. Hiçbir şey söylemedim, ama mümkün olduğunca hastaymış gibi davrandım. Tatar rehber bana çok iyi davranıyor gibiydi ve sanırım hiç kimse, büyük bir adam olan elçiye duyduğu saygıdan dolayı konuşmaya cesaret edemiyordu. Ayın 14'ünde, yani Meryem Ana Günü'nün arifesinde¹³⁹, şerefime bir kuzu kesildi, kısmen kızartıldı, kısmen haşlandı, ama etini yıkamak için hiçbir zahmete katlanılmadı, çünkü yıkamanın tüm lezzeti yok ettiğini söylüyorlar; ne de bir daldan başka bir şeyle kirletiyorlar. Daha sonra bu etten ve ekşi süttten biraz servis edildi ve Meryem Ana bayramının arifesi olmasına rağmen (dayanamayacağım için bağışlanmayı diledim) hep birlikte yemeye başladık. Çok saygı duydukları ve insana büyük güç verdiğini söyledikleri için içmemi istedikleri kısırak sütü de getirildi; ama çok kötü koktuğu için içmeyi reddettim, tadına baktım, bu da onları biraz rahatsız etti. Ayın 16'sına kadar burada kaldım, Marco kervan ile birlikte geldi ve bir Tatar ile Ruslardan birini beni almaya gönderdi. Daha sonra bir kayıkla nehir üzerinden kervanın bulunduğu yere götürüldüm. Beni bir daha görmek istemeyen Rahip Stephano

¹³⁹ Lady Day, 25 Mart.

ve Zuanne Ungaretto, ortaya çıktığımda çok sevindiler ve Tanrı'ya şükranlarını sundular. Marco ihtiyacım olabilecek kadar at temin etmişti. Ayın 17'si gününün tamamını burada geçirdikten sonra kervanla birlikte çölü geçip Moskova'ya gitmek üzere yola çıktık. Elçi, Ruslar ve Tatarlarla birlikte yaklaşık üç yüz kişiyi bulan tüm kafilenin komutasını üstlendi. Ayrıca Rusya'da yiyecek ve satış için iki yüzden fazla at vardı. Kesinlikle iyi bir düzen içinde yürüdük, nehrin kenarında durduk, geceleri uyuduk ve öğlenleri dinlendik. Bu şekilde on beş gün boyunca ilerledik; bu süre zarfında, aynalı geçide ulaşmadan önce olduğu gibi, Lordo İmparatoru'ndan artık endişe duymuyorlardı. Adını hatırlamadığım ve o bölgelerdeki tüm Tatarları yöneten bir imparator tarafından yönetiliyor.¹⁴⁰ Bu Tatarlar, daha önce de söylediğim gibi, sürekli taze otlak ve su aramak için dolaşırlar ve tamamen süt ve etle yaşarlar. Dünyanın en güzel sığırlarına, ineklerine ve koyunlarına sahip olduklarına inanıyorum; otlakların mükemmelliği nedeniyle etleri de çok lezzetlidir. Bununla birlikte kısırak sütüne büyük değer veriliyor. Ülkeleri, tek bir dağın bile görülmediği güzel ve geniş düzlüklerden oluşuyor. Bu Lordo'yu¹⁴¹ kendim ziyaret etmedim, ancak ona ve sayısal gücüne ilişkin ne kadar bilgi edinebileceğimi öğrenmek istiyordum. Genel kanıya göre, her ne kadar çok sayıda insan barındırsa da kılıç ve yayla silahlanmış bin kişi zor toplanır, geri kalanların hepsi kadın ve çocuklardan, ya da ayakkabısız ve silahsız erkeklerden oluşur. Hem Çerkeslere hem de Rusları yağmaladıkları için cesur sayılırlar. Atları vahşiden farksızdır, ürkektirler ve nallamak âdetleri değildir. Bu Tatarlara genellikle vahşi gözüyle bakılır. Daha önce de söylendiği gibi, Don ve Volga nehirleri arasında yaşarlar. Ancak Volga'nın ötesinde, kuzeydoğu yönünde yaşayan başka bir Tatar kabilesi olduğu söylenir) ve bunların çok sayıda olduğu sanılmaktadır.

Moskova'nın 500 km kuzeybatısında, İlmen Gölü'nün kuzeyinde yer alan Novgorod¹⁴², Hansa Birliği ile olan ekonomik ittifakı sayesinde uzun süre Batı ile ticarete neredeyse tartışmasız bir tekele sahip olmuştur.

Bellerine kadar uzanan uzun giysiler giyerler ve yabani Tatarlar olarak adlandırılırlar. Diğerleri gibi otlak ve su aramak için dolaşırlar ve kışın, çok fazla soğuk

¹⁴⁰ Kazan Hanı İbrahim Han'dan bahsedilmektedir.

¹⁴¹ Han'dan bahsedilmektedir.

¹⁴² Orijinal metinde "Novegrath"

ve buz olduğunda, Astarhan'a kadar geldikleri söylenir; önemsiz bir hendek hırsızlığı dışında şehirde herhangi bir zarar vermezler. Nehir kıyısında on beş gün aralıksız yol aldıktan sonra küçük bir ormana geldik; burada Tatarlar ve Ruslar keresteleri kesmeye başladılar, bu amaçla getirdikleri iplerle birbirine bağladılar ve sanırım kırk kadar sal yaptılar. Bunlar hazırlanırken sefil bir kayık bulduk, Marco eşyalarının akıntı boyunca taşınmasını emretti. Sonra kayığı benim için geri gönderdi ve benden eyerlerimizi ve ne kadar erzakımız varsa getirmemi rica etti, böylece ben onun eşyalarını nehrin kenarında koruyabilecektim, Dimitri, Türk ve Macar ise atları korumak için geride kalacaklardı. Sonra Stephano ve iki Rus'la birlikte bu kayığa bindik; kayığa ağaç sırkılarla kılavuzluk ediyorlardı ve nehrin karşı kıyısına geçtik; nehrin karşı kıyısının bir milden daha uzun olduğunu tahmin ediyorum, ancak hem bizi aşağıya çeken güçlü akıntı hem de kayığın sızdırması nedeniyle yolumuz oldukça uzundu. Ancak Stephano ve ben suyun içinde oturduk ve elimizden geldiğince balyaladık ve büyük bir yorgunluk ve aşırı tehlikeden sonra Tanrı'nın yardımıyla karşı kıyıya güven içinde ulaştık. Tekne boşaltıldıktan sonra Ruslar onunla geri dönmek istediler, ancak tekne çok fazla kırıldığı için bu imkansızdı, bu nedenle kalmak zorunda kaldılar ve toplamda altı kişiydiler. Ertesi sabah bütün kabile karşıya geçecekti ama kuzeyden esen ve iki gün boyunca esmeye devam eden şiddetli bir rüzgâr buna engel oldu. Her şeyimi yanıma aldığım için, atları koruyan adamlarım bu süre zarfında ne yiyecek ne de giyecekleri vardı, bu yüzden onlar için duyduğum endişe tahmin edilebilir. Bu nedenle, geç de olsa, erzaklarımızın sorumluluğunu üstlendim ve akşam yemeği için sadece bir tabak pirinç, akşam yemeği için de aynısını pişirmeye karar verdim her pilav birlikte bazen soğan, bazen sarımsak, biraz kuru ekşi süt ve ara sıra da biraz bisküvi veriyordum. Hepimiz pilav tabağımızın etrafında otururduk) herkes kendi payına düşeni yedi) ne de ben diğerlerinden daha fazla pay alırdım. Bu bölgede kaldığımız iki gün boyunca biraz yabani elma bulduk ve erzaktan tasarruf etmek için bunları kaynatıp yedik. İki gün geçtikten sonra bütün kabile yükleriyle birlikte salları aracılığıyla nehri geçti; her sal altı ya da yedi at tarafından çekiliyor, bir o kadar Tatar da onlara kılavuzluk ediyordu; salları atların kuyruklarına halatlarla bağlanmıştı. Atların geri kalanı, tüm kervanın aynı anda karşıya geçebilmesi için koşumları olmadan yüzerek karşıya geçiriliyordu. Kesinlikle güzel bir manzaraydı ve geçiş tehlikelerle dolu olsa da çabucak karşıya geçtiler. Herkes karşıya geçip biraz dinlendikten sonra, çantaları toplandı

ve yola koyulduk; bana göre, iki milden daha geniş, çok derin ve yüksek kıyıları olan nehirden daha büyüğü olamazdı.

Söylediğim gibi, Tanrı'nın lütfuyla yola çıktık ve daha önce olduğu gibi kuzey yönünde ilerledik, ancak sık sık batıya doğru döndük. Hiçbir yol belirtisi yoktu, her yer çöl düzlüğüydü. Tatarlar, geçtiğimizi sandığım Tana'nın kuzeyinde on beş günlük bir yolculuktan fazla olduğumuzu söylediler. Aynı şekilde seyahat etmeye devam ettik, öğlen ve akşama doğru dinlendik, yatağımız yeryüzü, örtümüz hava ve gökyüzü oldu. Geceleri her zaman üç nöbetçi yerleştirdik: biri sağımızda, biri solumuzda ve üçüncüsü de önümüzde, bizi saldırıdan korumak için. Zaman zaman dinlenme yerlerimizde ne kendimiz ne de atlarımız için su bulamadık ve bu yolculuk boyunca neredeyse hiç av hayvanına rastlamadık. Bununla birlikte, bir önceki yılın kervanına ait olduğu söylenen iki deve ve dört yüz atın beslendiğini gördük. İki kez saldırı korkusu yaşadık. Biri yanlış alarmdı, diğerinde ise nereye gittiklerini anlayamadığımız birkaç Tatarla birlikte yaklaşık yirmi savaş arabası bulduk. Yolculuk uzun ve erzak stoğumuz az olduğu için kendimizi sınırlamak zorunda kaldık.

22 Eylül 1476'da Tanrı Rusya'ya girmemize izin verdi. Ormanın ortasında birkaç küçük Rus köyü vardı ve Marco'nun kervanla birlikte olduğu bilindiğinde, insanlar dışarı çıktılar, ancak Tatarlar yüzünden büyük bir çekingenlikle, ona peteklerde biraz bal getirdiler. Bunun bir kısmını bana verdi ve kesinlikle buna ihtiyacım vardı, çünkü tüm erzağımız tükenmişti ve atlarımıza zorlukla binebileceğimiz bir duruma düşmüştük. Buradan ayrıldık ve Ryazan¹⁴³ adında, karısı Moskova Dükü'nün kız kardeşi olan bir lorda ait, evleri ve kalesi ahşap olan bir şehre ulaştık.¹⁴⁴ Burada bol miktarda ekmek ve etin yanı sıra onların içeceği olan elmayı da bulduk ve bu bizi çok rahatlattı. Buradan ayrıldıktan sonra geniş ormanlardan geçtik ve geceleri hepimiz Rus köylerinde konakladık ve Tanrı'nın yardımıyla güvenli bir yere ulaşmış gibi görüldüğümüz için biraz dinlenebildik. Daha sonra Volga'nın Mosco adlı bir kolu üzerinde yer alan ve

¹⁴³ Orijinal metinde "Resan".

¹⁴⁴ 1456 yılında ölen Ryazan Prensi Ivan Fyodorovich Moskova'da eğitim gören çocukları 8 yaşındaki Basil ve Theodosia'yı Büyük İvan'ın babası Basil'e (1425-1462.) emanet etmişti. 1464 yılında Büyük İvan, Prensiğin ilhakından vazgeçerek genç Basil'in memleketine dönmesine ve küçük kız kardeşiyle evlenmesine izin verdi.

üzerinde büyük bir köprü bulunan Kolomna¹⁴⁵ adlı başka bir şehre geldik. Buradan ayrıldık ve kervan o kadar çabuk gitmeyeceği için Marco tarafından önden gönderildim.

Ayın 26'sında, bunca tehlike ve zorluk içinde bize acıyan Tanrı'ya şükrederek ve övgüler sunarak, Büyük Beyaz Rusya'nın hükümdarı Dük Zuanne'ye ait olan Moskova'ya girdik. Astarhan'dan ayrıldığımız 18 Ağustos'tan 25 Eylül'de Moskova'ya varıncaya kadar çölü geçmek için harcadığımız zamanın büyük bir bölümünde odunumuz olmadığı için yemeğimizi sığırların gübresiyle pişirdiğimizi belirtmeliyim.

Buraya güvenli bir şekilde ulaştıktan sonra Marco, kendim ve adamlarım için kalacak yerler ve atlar için ahırlar sağladı; küçük ve sevimsiz olmasına rağmen, katlanmak zorunda olduğum şeyle karşılaştırıldığında bana büyük bir saray gibi göründü.

Ayın 27'sinde Marco Moskova'ya girdi ve akşam beni görmeye geldi, yanında, ileride anlatacağım gibi, bu kentte çok bol olan bazı erzaklar getirmişti. Hükümdarı adına beni neşeli olmaya davet etti, kendimi evimde sayabilirdim, bunun için ona elimden geldiğince teşekkür ettim.

Ayın 28'inde Marco'yu ziyarete gittim ve eve dönmek istediğim için Dük'ün beni kabul etmesini sağlamasını rica ettim. Bunu yaptı ve Dük kısa bir süre sonra beni çağırttı. Her zamanki selamlamalardan sonra, elçisi Marco'nun ellerinde gördüğüm iyi hizmetlerden dolayı dük hazretlerine teşekkür ettim, çünkü onun sayesinde birçok tehlikeden kurtulduğumu kesinlikle söyleyebilirim. Her ne kadar bu hizmetlerden kişisel olarak yararlanmış olsam da elçisi olduğum yüce Sinyorumuza da hizmet etmiş sayılabilirdim. Dük konuşmamı bitirmeme izin vermedi, ama sert bir bakışla Zuanne Baptista Trivisan'dan¹⁴⁶ yakındı. Amacımız dışında olduğu için bu konuya girmeyeceğim, ancak uzun bir sohbetten sonra ayrılmama izin verilmesini talep ettiğimde, bu konuda başka bir zaman cevap alacağımı söyledi ve bununla birlikte şehirden ayrılmak üzere olan Dük tarafından kovuldum. Her yıl egemenlik alanlarının çeşitli bölgelerini ziyaret etmek onun geleneğidir. Özellikle, topraklarının sınırlarını Tatarların saldırılarından korumak için beş yüz atlıya komuta ettiği söylenen, maaşlı bir Tatar'la ilgileniyor.

¹⁴⁵ Orijinal metinde "Colona".

¹⁴⁶ Zuanne Baptista Trivisan, Venedik'in ittifak arayışları sonucu Rusya topraklarına yolladığı elçilerden biridir. Bu misyon ile yola çıkan Trivisan Rusya'da hoş karşılanmamış ve Tatarlar ile ittifak yapıldığı idida edilmiştir.

Söylediğim gibi, ayrılmayı arzu ettiğim için, isteğime bir cevap almaya çalıştım ve Dük'ün önde gelen baronlarından üçünün huzurunda tekrar saraya çağırıldım. Dük adına bana hoş geldin dediler ve Dük'ün söylediği her şeyi tekrarladılar, aynı zamanda yukarıda adı geçen Zuan Baptista'dan da şikâyet ettiler. Sonuç olarak, istediğim gibi gidebileceğimi ya da kalabileceğimi söylediler ve bununla birlikte beni gönderdiler.

Marco'ya fidyemin faiziyle birlikte miktarını ve benim hesabıma yaptığı diğer bazı masrafları borçlu olduğum için, gitmeme izin verme nezaketini göstermesi için ısrar ettim ve Venedik'e varır varmaz ona olan tüm borcumu göndereceğimi söyledim. Ancak buna razı olmadı, çünkü ödemeye söz verdiğim Tatarların ve Rusların parayı istediklerini söyledi ve çeşitli girişimlerden sonra ne Dük'ü ne de Marco'yu bu konuda etkileyemediğim için, Stephano'yu Venedik'e, yüce lordumuzun yanına göndermeye karar verdim, böylece her zamanki hoşgörülerini ve iyi niyetleriyle bu ülkede sonumun gelmesini önleyecekti.

7 Ekim'de, ben Moskova'da kalırken, Rahip Stephano'yu yolu iyi bilen Nicolo da Leopoli ile birlikte gönderdim. Burada, Dük için çok güzel vazolar ve başka eşyalar yapmış ve yapmakta olan Catharo'lu¹⁴⁷ bir kuyumcu olan Maestro Trifoso'yu buldum. Onun yanında olmak beni çok rahatlatmıştı. Piazza'da bir kilise inşa etmekte olan mühendis Maestro Aristotile da Bologna'nın¹⁴⁸ yanı sıra Despina'nın¹⁴⁹ maiyetinde İstanbul'dan gelen ve hepsiyle dostluk kurduğum birçok Rum vardı.

Marco'nun bana verdiği oda küçük ve nahoştu ve rahatsız bir yerdi, ancak Marco'nun etkisiyle, Dük'ün sarayına yakın ve çok uygun olan Maestro Aristotele'nin evinde bir konaklama yeri buldum. Ancak birkaç gün sonra (hangi nedenle olduğunu hiç duymadım) Dük adına bu evden ayrılmam emredildi ve bana zorlukla kalenin dışında iki küçük oda sağlandı, ayrılana kadar burada kaldım, bunlardan birinde kendim kalırken diğerinde yardımcılarım kalıyordu.

¹⁴⁷ Ivan, Moskova şehrini ve özellikle Kremlin'i güzelleştirmek için Batı'dan, özellikle de İtalya'dan birçok zanaatkar ve sanatçı getirdi.

¹⁴⁸ Kendisi çok yönlü bir Rönesans bilim adamıdır. Mühendis, mimar ve kuyumcu olarak literatürde yerini almak ile birlikte Rusya'da çok önemli işler yapmıştır. Nehir düzenlemelerinde ve şehrin yapılanmasında önemli katkıları bulunmaktadır. Macaristan, Papa ve Milano'da Sforza ailesine hizmetleri bulunmaktadır. Kremlin'in içindeki Meryem Ana Katedrali'nde de çalışmıştır. Kendisine ait en geç tarihli kayıt 1479 yılındadır.

¹⁴⁹ Bu Despina (Sophia Paleologa, Thomas Paleologo'nun kızı, kardeşi Demetrius ile birlikte Mora despotu; Bizans'ın son imparatoru Konstantin XI'in torunlarından biridir. Despina Hatun ile karıştırılmamalıdır.

Moskova şehri küçük bir tepenin üzerinde yer alır ve kale gibi tamamen ahşaptan inşa edilmiştir. Bir tarafında kalenin ve şehrin bir kısmının, diğer tarafında ise kalan kısmının bulunduğu Moskova adlı bir nehirden geçmektedir. Nehir çok sayıda köprü ile geçilmektedir. Moskova başkenttir ve Dük'ün ikametgahıdır. Etrafı ormanlarla çevrilidir ve gerçekten de ülkenin büyük bir kısmı ormanlarla kaplıdır. Ülkede her çeşit hububat bol miktarda bulunur ve ben oradayken, bir dükaya bizim on stare buğdayımızdan daha fazlasını ve aynı oranda diğer hububatları satın alabilirdiniz. Esas olarak yenen et, inek ve domuz etidir ki, sanırım bir düka ile üç pounddan fazlasını temin edebilirsiniz. Bir dukaya yüz tavuk ya da kırk ördek veriyorlar ve kazların her biri üç düka biraz daha fazla. Pazara çok sayıda tavşan getiriliyor. Diğer av hayvanları çok az, çünkü sanırım onları nasıl yakalayacaklarını bilmiyorlar. Her türden küçük kuş var ve çok ucuz. Ancak hükümdar herkese bunu yapma izni vermez; çünkü böyle bir izne sahip olsalardı, sürekli sarhoş olurlar ve birbirlerini vahşiler gibi öldürürlerdi. Onların âdeti sabahtan öğleye kadar çarşılarda dolaşmak ve günün geri kalanını meyhanelerde yiyip içerek geçirmektir. Öğleden sonra onlardan hiçbir şekilde hizmet alamazsınız. Kış aylarında Almanya ve Polonya'dan bu şehre çok sayıda tüccar gelir ve tek amaçları keçi, tilki, kakım, sincap, kurt ve diğer hayvanların kürklerini satın almaktır; bu kürkler Moskova'dan kuzeydoğuya ya da kuzey-batıya doğru günlerce süren yolculuklarla elde edilse de, hepsi tüccarların satın aldığı yere getirilir. Ne ekmek yapıyorlar ne de birkaç karpuz ve yabani elma dışında meyveleri var. İklim o kadar soğuk ki, insanlar yılın dokuz ayını kapalı yerlerde geçiriyor. Sık ormanlar ve buzların erimesinden kaynaklanan büyük miktarda çamur nedeniyle yaz aylarında seyahat etmek zor olduğundan, tüm erzaklarını ilkbaharda almak zorundadırlar, bu amaçla her şeyi istifledikleri ve bir at tarafından kolayca çekilebilen Sanili¹⁵⁰ kullanırlar. Ekim ayının sonunda Şehrin içinden geçen nehir donmuş ve Her türlü şeyin satıldığı dükkânlar ve pazarlar kasabada neredeyse hiçbir şey satılmıyordu.

Ekim ayının sonunda, nehir arazinin ortasından geçer, tamamı çalkalanır, her türlü şeyden oluşan depoları üzerine yayılır ve orada pazarda ürünlerini satarlar ve artık arazide neredeyse hiçbir şey satılmaz ve bunu yapmalarının nedeni, bir taraftan diğerine kara ile çevrili olan ve rüzgarlarla çevrilen bu yerin diğer yerlerden daha soğuk olmasıdır. Ve

¹⁵⁰ Çağdaş İtalyanca'da "Slitta" kızak anlamına gelmektedir.

orada, nehrin yukarısında, her gün büyük miktarda hayvan, inek, domuz, odun, hayvan ve diğer gerekli her şey var ve tüm kış boyunca hiçbir eksiklik yok. Birçoğu da Novgorod adında bir kasabaya gidiyor. Fransa ve Yukarı Almanya sınırlarında ve Moskova'nın sekiz günlük batısında yer almaktadır. Bu şehir, bağımsız bir yönetime sahip olmasına rağmen, yıllık haraç ödediği Dük'e tabidir. Bu prens, duyduğuma göre, geniş bir bölgeye sahip ve büyük bir ordu toplayabilir, ama genelde vasıfsızdırlar. Ülke, Almanya'nın Polonya Kralı'na ait olan kısmıyla sınırlanmıştır. Kuzeybatıya doğru, herhangi bir hükümdarı olmayan, ancak istekli olduklarında Moskova Knezi'ne itaat eden putperest bir ulus olduğu söylenir. Bazılarının gördükleri ilk şeye taptıkları, bazılarının da bir ağacın dibinde bir hayvan kurban edip sonra ona taptıkları söylenir. Anlatılan daha pek çok şey var ki, bunlara bizzat tanık olmadığım ve inandırıcı olmadıkları için tekrarlamayacağım. Dük otuz beş yaşlarında olabilir; uzun boylu, zayıf ve yakışıklı. İki erkek kardeşi var ve annesi hâlâ hayatta. Başka bir kadından Despina'ya iyi davranmadığı için hoş karşılanmayan bir oğlu daha var ve büyük oldukları söylenen iki kızı var.¹⁵¹

Başka şeylerden de bahsedebilirim ama çok uzun sürer. Moskova'da 25 Eylül'den 21 Ocak'a kadar kaldım ve kesinlikle herkesten iyi muamele gördüm. Dük, topraklarını ziyaret ettikten sonra aralık ayının sonlarına doğru Moskova'ya döndü. Fidyem için Rahip Stephano'yu göndermiştim ve bunun geleceğinden emindim, ancak ülkenin yaşam tarzı bana uymadığı için eve dönüşümü hızlandırmayı çok istiyordum, ayrılma isteğime olumlu yaklaşan bazı beylerle konuştum ve birkaç gün sonra Dük ile yemek yemek için bir davet aldım. Bunun üzerine Dük bana gitmemi istediğini ve Yüce Senyörümüze hizmet etmekten mutluluk duyacağını ve fidyem için Tatarlara ve Ruslara ödenmesi gereken her şeyi ödeyeceğini söyledi. Davet edildiğim ziyafet, sadece çok sayıda yemek açısından değil, diğer her açıdan da kesinlikle iyi bir tarzda sunuldu. Yemek biter bitmez, ülkenin geleneklerine uygun olarak evime döndüm. Birkaç gün sonra Dük beni tekrar yemeğe davet etti ve hazinedarına Tatarlara ve Ruslara ödemem gereken parayı bana vermesini emretti. Daha sonra sarayına gittim, orada bana erminden (yani sadece deriden)

¹⁵¹ III. İvan, Kör Basil ve Maria Yaroslavna'nın oğluydu; kardeşleri Yuri (1472'de), Andrew, Boris ve başka bir Andrew (1481) idi. Tver prensesi Maria Borisovna (1467) ile 1452'de evlenmiş ve bu evlilikten üvey annesine karşı çıkan Genç İvan (1458-1490) ve başka bir oğlu dünyaya gelmişti. Sophia'dan önce üç kızı oldu: Helena, Theodosia, başka bir Helena, sonra Basil (d. 1478 veya 1479), Genç İvan'ın oğlu Dimitri'nin ve daha sonra diğer çocuklarının rekabetinin üstesinden gelerek tahta geçti.

bir elbise giydirildi ve ayrıca bin sincap derisi verildi, bunlarla eve döndüm. Dük'ün isteği üzerine Despina'yı da ziyaret ettim ve her zamanki selam ve iltifatlardan sonra kendisiyle uzun uzun sohbet ettim. Bana büyük bir nezaket ve kibarlıkla davrandı ve kendisini Yüce Sinyörlüğüme övmemi benden içtenlikle istedi.

Ertesi gün akşam yemeği için saraya davet edildim. Masaya oturmadan önce Ekselansları Marco ve sekreterlerden biri tarafından bir odada çok nazık bir şekilde ağırlandım. O da Dük, yüce Sinyor'uma şunu bildirmem için bana oldukça ısrar etti; İyi bir dostlukları olduğunu ve öyle kalmayı dilediğini isteyerek ayrılmama izin verdi ve daha fazla bir şey istersem alabileceğimi söyledi.

21 Ocak'ta Marco ve kendi adamlarımla güzel bir akşam yemeği yedikten sonra ondan ayrıldım ve kızağımıza binip yola çıktık. Sadece buzullarda kullanılan bu kızaklar ev gibidirler ve bir at tarafından çekiliyor. Herkesin kendine ait bir evi var. İçinde istediğiniz kadar kıyafetle oturuyorsunuz ve atı sürüyorsunuz. Çok hızlı giderler ve tüm erzakları ve gerekli olan her şeyi içerecek şekilde yapılmışlardır. Antakya Patriği ya da Ludovico Kardeş, Marco'yu temsil ettiği için Dük tarafından alıkonulmuştu, benim büyük çabalarım sonucunda serbest bırakıldı ve bize eşlik etmesi gerekiyordu; ancak bunu yapmak istemediğini görünce, halkımla birlikte yalnız yola çıktım ve Dük tarafından bana eşlik etmesi için bir adam gönderildi ve tüm toprakları boyunca yer yer başka rehberler sağlanması emredildi. Akşam çok garip bir köye uğradık ve o ülkelerin aşırı soğuğu ve sürekli ormanlar arasında seyahat etmek zorunda kalmamız nedeniyle birçok rahatsızlık ve zorluğa maruz kalmamız gerektiğinin farkında olmama rağmen, her rahatsızlığı memnuniyetle karşıladım ve gece gündüz seyahat etmekten başka bir şey düşünmedim ne de herhangi bir korkum vardı, o yerlerden ve yaşam tarzlarından kaçma arzum çok büyüktü.

Ayın 22'sinde bu köyden ayrıldık ve ayın 27'sinde Vyazma¹⁵² adında küçük bir kasabaya varana kadar aşırı soğukta ormanların içinden sürekli seyahat ettik. Buradan ayrıldıktan sonra, bir yerden bir yere rehberler tuttuk ve Smolensk¹⁵³ adında başka bir küçük kasabaya ulaştık, buradan başka bir rehberle ayrıldık ve Polonya Kralı Cazimir'e ait olan Litvanya'ya girmek için Moskova Dükü'nün egemenlik alanından ayrıldık. Daha

¹⁵² Orijinal metinde "Viesemo".

¹⁵³ Orijinal metinde "Smolencho".

sonra Troki adlı küçük bir kasabaya doğru ilerledik ve burada Majesteleri, adı geçen Kral'ı bulduk.

Moskova'dan ayrıldığımız 21 Ocak gününden Trokiye¹⁵⁴ ulaştığımız 12 Şubat gününe kadar sürekli olarak ormanların içinden geçtik. Ülke genellikle düzdü, birkaç tepe vardı. Bazen dinlendiğimiz bir köy bulduk ama genellikle ormanda uyuduk. Öğle vakti, bizden önce gelenler tarafından ateş yakılmış ve atları sulamak için buz kırılmış olduğunu gördüğümüz yerlerde yemeklerimizi yedik. Daha sonra ateşe odun atıyor ve etrafına oturarak yanımızdaki az miktardaki erzaktan yiyorduk. Kesinlikle büyük acılar çektik; çünkü bir tarafımız soğukken diğer tarafımızı ateşe çevirmek zorunda kaldık ve ben yerde yatmaktansa kürkümün içinde uyudum. Üç gün yol aldık ve iki gece donmuş bir nehrin üzerinde uyuduk ve üç yüz mil yol aldığımız söylendi ki bu çok büyük bir mesafedir. Majesteleri geldiğimi duyunca, sağ salim vardığım için beni tebrik etmek ve ertesi gün kendisiyle yemek yemeye davet etmek üzere iki beyefendi gönderdi. Ayın 15'i olan o gün Kral bana hediye olarak kıpkırmızı Şam kumaşından, içi erminle astarlanmış bir elbise gönderdi; altı güzel atın çektiği Kraliyet sanilerinden biriyle saraya götürüldüm. Sarayın dışında dört baron yaya olarak bekliyordu ve diğerleri de bize eşlik ediyordu. Huzur odasına ulaştığımda Majestelerini çok güzel süslenmiş bir tahtta otururken buldum, yanında da kıpkırmızı saten giysiler içinde melekler kadar genç ve yakışıklı iki oğlu vardı. Çok sayıda baron ve seçkin şövalye de oradaydı. Beni büyük bir sevgiyle karşılayan ve oğullarıyla tokalaşmamı sağlayan Majestelerinin önünde benim için bir yer ayrılmıştı. Bana karşı gösterdiği nezaket ve kibarlık, babam olsaydı bundan daha fazlasını yapamazdı.. Diz çökerek konuşmak istedim ve elimden geldiğince bunu yapmaya çalıştım, ancak oturmadan konuşmama başlamama izin vermedi; tekrar tekrar verdiği emirlere uyarak sonunda bunu yapmak zorunda kaldım. Daha sonra Majestelerine yolculuğumun ayrıntılarını kısaca anlattım, Uzun Hasan'ın sarayında başıma gelenleri anlattım ve bu hükümdarın gücü ve ülkesinin gelenekleri hakkında bilgi verdim, kendisi de bunları öğrenmeye çok istekli görünüyordu. Ayrıca Tatarların davranışlarını ve kaynaklarını anlattım ve yolculuk sırasında atlattığım tehlikelerden bahsettim. Kral beni yarım saat boyunca büyük bir dikkatle dinledi, beni dinlemekten o kadar memnun

¹⁵⁴ Orijinal metinde "Trochi".

görünüyordu ki. Daha sonra Majestelerine, bana verdiği hediye ve bahsettiği onur için Yüce Sinyorluğumuz adına teşekkür ettim. Majesteleri tercümanı aracılığıyla, yolculuğa çıktığımda bir daha geri dönemeyeceğimi düşündüğümünden, gelişime çok sevindiğini söyledi. Daha sonra Uzun Hasan ve Tatarlar hakkında duyduklarını büyük bir ilgiyle dinlediğini ve söylediklerimin doğru olduğundan emin olduğunu söyledi ve ekledi, daha önce kendisine doğruyu söyleyen biriyle hiç karşılaşmamıştı. Sonunda masaların kurulduğu ve kısa bir süre sonra Kral ile iki oğlunun büyük bir törenle trompet sesleri arasında girdikleri başka bir odaya girmeleri sağlandı. Majesteleri sofraya oturdu, iki oğlu sağ tarafta, başpiskopos ise sol taraftaydı. Ben de Majesteleri'nden çok da uzak olmayan bir mesafede, ikincisinin yanına yerleştirildim. Masalarda birçok baron da vardı ama biraz uzaktaydılar. Sanırım toplamda kırktan fazla kişi vardı. Yemekler büyük tabaklarda ve bol miktarda getirildiği için her zaman trompetlerle önümüze konurdu ve bıçaklar da bizim usulümüze göre önümüze konurdu. Sofrada yaklaşık iki saat kaldık ve bu süre zarfında Majesteleri bana yolculuğumla ilgili pek çok soru sordu, ben de eksiksiz olarak yanıtladım. Yemek bittiğinde, Majestelerinden ayrılmak üzere ayağa kalktım ve kendisine başka bir emri olup olmadığını sordum. O da çok nazik bir şekilde, Yüce Majesteleri'ne iyi bir şekilde tavsiye edilmek istediğini söyledi ve oğullarına da bana aynı şeyi söylemelerini emretti. Daha sonra Majestelerinden ve oğullarından saygıyla ayrıldım ve onurlu bir şekilde kaldığım odaya kadar bana eşlik edildi. Kral, her yere güven içinde seyahat edebilmem için ülkenin her yerinde bana rehberler ve eskortlar sağlanmasını sağlayacak bir rehberin bana eşlik etmesi talimatını verdi.

Ayin 16'sında Troki'den ayrıldık ve 25'ine kadar seyahat ederek Ionici¹⁵⁵ denilen yere ulaştık. Lomza'dan ayrıldıktan sonra Polonya'ya girdik ve burada Kral'ın emirlerine göre bir yerden diğerine rehberler sağlandı. Vardıktan sonra. İki kardeşin egemenliği altında olan Varşova¹⁵⁶ adlı bir şehre vardığımda, büyük bir onurla karşılandım ve bana Polonya'da eşlik eden bir rehber sağlandı. Bu krallıktan daha önce söz ettiğim için, sadece güzel bir ülke olduğunu ve et ve diğer erzak bakımından bol görüldüğünü, ancak çok az meyve olduğunu ekleyeceğim. Kaleler ve köyler gördük ama kayda değer bir kasaba yoktu. Her gece kalacak yer bulduk ve her yerde iyi karşılandık. Burası güvenli bir ülke.

¹⁵⁵ Lomza.

¹⁵⁶ Orijinal metinde "Varsovia".

1 Mart'ta Polonya topraklarına vardık, sağlıklı geçmişte sürekli seyahat ettik ve hem büyük soğuk hem de sahip olduğumuz her koşulun birçok arzusu nedeniyle ailemle biraz yorgun olduğumuz için, ayın 5'ine kadar burada kaldık, iyi bir yerde ve güzel bir toprakta, çok iyi ağırlandık; ayrıca binmemiz için atlar ve ihtiyaç duyduğumuz diğer her şeyi sağlandı ve ailem ile ilgilendim.

Ayın 5'inde buradan ayrıldık ve aynı Kral'a ait Miedzyrzecz¹⁵⁷ adlı küçük bir kasabaya geldik. Buradan ayrıldıktan sonra Polonya ve Almanya sınırlarına vardık ve bu sınırlardan korkusuzca ve tehlikesizce geçtik.

Ayın 9'unda Brandenburg Markizi'ne ait olan Frankfort'a vardık ve yolculuğum sırasında kaldığım eve yerleştikten sonra ev sahibi beni tanıdı ve çok şaşırdı. Beni büyük bir saygı ve nezaketle karşıladı ve sınırları geçerken büyük tehlikelerden kurtulduğumuzu söyledi.

Ayın 10'unda Frankfurt'tan ayrıldık ve Almanya'yı dolaşırken, şehirlerde ve pansiyonlarda olduğu gibi köylerde ve şatolarda da sürekli bir gelişme olduğunu gördük. Ayın 15'inde, Jena¹⁵⁸ adlı bir kentin yakınlarındayken, fidyemle birlikte Yüce bayrağımızdan bana dönmekte olan Rahip Stephano'yla karşılaştım. İkimizin de yeniden karşılaşmaktan duyduğumuz sevinç kolayca tahmin edilebilir ve her şey gibi bu da kesinlikle Tanrı'nın lütfuna bağlıydı. Birbirimizi kucakladıktan ve söyleyeceklerimizi dinledikten sonra Jena şehrine girdik ve orada dinlendik.

Ayın 17'sinde buradan ayrıldık ve 22'sinde, daha önce de söylediğim gibi çok güzel bir şehir olan Nürnberg'e vardık. Çok yorgun olduğumdan ve Müjde Bayramı'nı¹⁵⁹ (ki asıl nedenim buydu), bayram süresince burada kalmaya karar verdim.

Ayın 26'sında, bir Prens-Psikopos tarafından yönetilen ancak İmparatora bağlı olan Nürnberg'den ayrıldık. Her gece, aralarında Augsburg'un da bulunduğu iyi ve önemli şehirlerde konakladık ve daha birçok şehirden geçtik.

¹⁵⁷ Günümüz Polonya'sına ait bir şehir. Orijinal metinde "Messeriga".

¹⁵⁸ Orijinal metinde "Ian".

¹⁵⁹ "La Festivita Della Annuncazione" 25 Mart tarihi Venedik için ekstra önemli bir tarihti zira İtalyanların "Annunciazione" adı ile kutladıkları ve dilimizde müjde anlamına gelen, Hz. Meryem'e İsa'nın doğuşunun müjdelenmesi vesilesi ile kutlanan bu bayram aynı zamanda Venedik'in 421 yılındaki kurulmasının da bayramıdır.

Kutsal Cuma olan 4 Nisan 1477 sabahı Trent'e vardık, burada kutsanmış Simon'un¹⁶⁰ mucizesini duyduktan sonra, sadece onun kutsal kalıntılarına saygı göstermeyi ve Paskalya Günü'nü kutlamayı değil, aynı zamanda günah çıkarmayı ve kutsal ayini kabul etmeyi de görevim olarak gördüm. Bu nedenle, Paskalya Pazarı olan ayın 6'sında, yanımdakiler ile birlikte kutsal ayini kabul ettim ve bayramı kutlamak üzere Trent'te kaldım.

Ayın 7'sinin sabahı, her günü bir yıl gibi gösteren o kolay hayal edilebilen sevgili topraklarımıza ulaşma özlemiyle, onurlandırıldığım ve iyi karşılandığım Saygıdeğer Piskoposundan izin aldıktan sonra Trent'ten ayrıldım ve ilk olarak Şanlı Sinyorluğumuza ait olan Scala'ya¹⁶¹ geldim. Ettiğim bir yemini yerine getirmek üzere, ayın 9'unda öğle vakti vardığım S. Maria di Monte Arthon'a doğru yola çıktım. Yeminimin gereklerini yerine getirdikten ve söz verdiğim adağı sunduktan sonra, buranın önderi Simone Kardeş'ten ayrıldım ve Padua'daki kapıya geldim.

Beni pek çok tehlikeden ve zorluktan kurtaran ve beni istediğim yere sağ salım getiren Yüce İsa Mesih'e ve O'nun sevgili Annesine şükranlarımı sunmayı da ihmal etmedim. Bedenen bu yerde olmama rağmen, zihnim neredeyse bu gerçekten şüphe duyuyordu, her şey göz önünde bulundurulduğunda bu o kadar imkânsız görünüyordu ki. Kardeşime ve aileme, ayın 10'u perşembe günü, akşam duası saatinde Venedik'e varacağımı bildiren bir mektup yazmıştım; ama özlemim o kadar büyüktü ki, bu düzenlemeye uyamadım. Bu nedenle gün ağarmadan yola çıktım ve saat iki sularında Liza Fusina'ya ulaştım. Eve dönmeden önce S. Maria di Gratia'da bir adak daha yerine getirmek için yan tarafa giderken, Canal della Giudecca'da kardeşim Agostino¹⁶² ve iki kayınbiraderimle karşılaştım. Öldüğümünden emin oldukları için beni görünce çok şaşırdılar ve birbirimizi sevgiyle kucakladıktan sonra S. Maria di Gratia'ya gittik. Perşembe günü Pregadi Konseyi olduğu için, eve gitmeden önce Şanlı Sinyor'a saygılarımı sunmayı ve görevimi nasıl yerine getirdiğimi bildirmeyi de görevim olarak kabul ettim. Bu nedenle, olduğum gibi Pregadi Konseyi'ne gittim ve gerekli

¹⁶⁰ Üç yaşında iken Yahudi bir cemaat tarafından öldürülen bir çocuğun anmasından bahsedilmektedir. Kendisi Hristiyanlık ve Paskalya tarihinde önemli bir yere sahiptir.

¹⁶¹ Bir kale.

¹⁶² Agostino Contarini, Barbaro ve diğer elçileri Kıbrıs'a götüren ince kadırgalardan birine komuta etti ve daha sonra da onun yanında kaldı.

selamlamalardan sonra kürsüye çıkıp söyleyeceklerimi bildirmem emredildi, ben de öyle yaptım. Yüce Prensımız oldukça rahatsız olduğu ve Konsey’de bulunmadığı için, konuşmamı bitirip Sinyorluk’tan ayrıldığımda yanına gittim. Beni gördüğüne çok sevindi ve ben de yaptıklarımın bir kısmını kısaca anlattım.

Daha sonra eve döndüm ve beni bunca tehlikeden kurtarıp, bir daha görmekten sık sık ümidimi kestiğim aileme kavuşturarak bana lütufta bulunan Tanrımıza içtenlikle şükrettim.

Bu yolculuğu burada sonlandırıyorum. Belki daha zarif bir üslupla yazabilirdim, ama gerçeği bu şekilde ifade etmeyi, yalanı güzel ve zarif bir dille süslemeye tercih ettim. Almanya ile ilgili herhangi bir şey atlanmışsa kimse şaşırmasın, çünkü bize bu kadar yakın ve tanıdık olan bir ülke hakkında uzun uzadıya konuşmak bana gerekli görünmedi.

Uzun Hasan’ın geniş ülkesi Osmanlı Devleti ve Karamanoğulları ile sınırlanmıştır. İlk eyaleti olan Türkmenistan,¹⁶³ Halep bölgesine doğru Sultan’ın egemenlik alanlarına katılır. Uzun Hasan’ın, üstün gücünden çok, iyi talihi sayesinde, öldürttüğü Cihan Şah’tan aldığı İran’ın başkenti ve hükümet merkezi Tebriz’dir. Bu şehirden yirmi dört günlük yolculuk mesafesinde, güneydoğu yönünde, İran’daki son şehir olan Şiraz bulunmaktadır. Pers İmparatorluğu aynı zamanda, sık sık savaşılan ve hala bazı endişelere neden olan Tatar Sultanı Ebu Said’in çocukları olan Çağatay ülkesi ile de sınırlıdır. Ayrıca, Uzun Hasan’a yıllık haraç ödeyen Şirvan Şahı Şirvanşah’a ait Şirvan, Kral Bagrat’a ait Gürcistan ve Erzincan¹⁶⁴ ovasının ötesindeki Gorgora ile de sınırlıdır. Uzun Hasan’ın ayrıca Fırat’ın diğer tarafında Osmanlı İmparatorluğu’na doğru bir miktar toprağa sahip olduğu söylenmektedir. Şiraz’dan altı günlük bir yolculukla ulaştığım başkent Isfahan’a kadar tüm İran kurak bir ülkedir; neredeyse hiç ağaç görülmez ve su çoğunlukla kötüdür. Yine de ülke, yapay sulama ile yetiştirilen her türlü erzak ve meyve ile oldukça iyi bir şekilde tedarik edilmektedir. Uzun Hasan bana yetmiş yaşlarında gibi göründü. Uzun boylu, zayıf ve yakışıklıydı, ancak müreffeh

¹⁶³ Turcomania.

¹⁶⁴ Orijinal metinde “Arsengan”.

görünmüyordu. Hanımdan olan en büyük oğlunun adı Uğurlu Mehmet'ti, çok ünlüydü ve babası onunla savaş halindeydi. Başka bir eşinden de üç oğlu oldu. Sultan Halil adındaki en büyüğünün otuz beş yaşlarında olduğu söylenir. Uzun Hasan Şiraz şehrini ona vermişti. Lacubei adındaki ikincisi yaklaşık on beş yaşında olabilirdi. Yedi yaşlarında bir çocuk olan üçüncüsünün adını hatırlamıyorum. Başka bir karısından Maksud Bey adında bir oğlu vardı, ona karşı savaş açmıştı, babasını her gün gördüm, Uğurlu Mehmet ile iş birliği yaptığı için zincire vurulmuştu ve sonunda öldürüldü. Farklı kişilerden Uzun Hasan'ın kaynaklarının boyutunu öğrenmek istiyordum. En yüksek tahmini verenler elli bin atlısı olduğunu söylüyorlar, ancak bunların hepsi en iyisi değil. Ayrıca Osmanlı ile savaş sırasında kaç kişinin sahaya sürüldüğünü öğrenmek istedim ve bana kırk binden fazla olabileceği söylendi. Bunu, çoğu o savaşta görev yapmış olan kişilerden duydum. Ancak bu ordunun Osmanlı'ya karşı savaşmak için değil, sadece Osmanlı'nın elinde bulunan Karamanoğlu Mehmet Bey'in ülkesine geri getirmek için gönderildiğini düşünüyorlardı. Uzun Hasan da başka bir amaç için çaba göstermedi. Farklı bir görüşe sahip olanlar, çoğu insan tarafından yanlış olarak kabul edilir. Ben her şeyi duyma ve anlama fırsatına sahip oldum ve sadece gördüklerimi ve duyduklarımı ifade ediyorum. Anlatımımı çok uzatmamak için başka birçok şeylerden ki bunlar çok önemli değildir bahsetmekten kaçınacağım.

Papalığı 1471'den 1484'e kadar süren Papa Sixtus IV. Osmanlı Türklerine karşı bir haçlı seferi düzenlemeye çalıştı, ancak haçlı seferlerini canlandıran ruh artık yok olduğu için kayda değer bir yardım alamadı.

BİBLİYOGRAFYA

ARAYANCAN, Ayşe Atıcı, “Akkoyunlu Sarayında Bir Begüm Ya Da Mehd-i Ulya: Selçukşah Begüm”, *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, VII/20, Aralık 2019, s. 1-11.

BABINGER, Franz, “XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Milano Duka’lığı İlişkileri” *Belleten*, XLIX/ 94, 1985, s. 373-390.

BABINGER, Franz, “Fatih Sultan Mehmet ve İtalya”, (Çev. B. S. Baykal), *Belleten*, XVII/ 65, 1953, s. 41-82.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, “Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Kati Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması”, *Belleten*, XXI/82, 1957, s. 261-84.

BELLINGERI, Giampiero, “Un’ Estrema Tipologia Del ‘Codex Cumanicus’”, *Edizioni Di Storia é Letteratura*, 2005.

BELLINGERI, Giampiero, “Turchi E Persiani Fra Visioni Abnormi E Normalizzazioni, A Venezia (Secoli XV-XVIII)”, *RILUNE — Revue Des Littératures Européennes*, IX, 2015, s. 14-89.

BIANCHI, Vito, *Otranto 1480*, Editori Laterza, Rome, 2018.

BOWD, Stephan, “Simon Of Trent”, *Oxford Biographies Online*, doi:10.1093/OBO/9780195399301-0433 (02 Mayıs 2024 tarihinde erişildi.)

CAZZOLO, P., et al. “Nota Bibliografica Su Aristotele Fioravanti.” *Arte Lombarda*, no. 44/45, 1976, s. 239–41 (*JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/43105095>. 5 Mayıs 2024 tarihinde erişildi).

EMECEN, Feridun, Fatih Ve İstanbul'un Fethi, *Türkler Ansiklopedisi*, IX, s. 577, Ankara, 2002.

Encyclopedia Iranica, Contarini Ambrogio, C. VI, 1992,

FILIPPO, Pietro Di San Amat, *Biografie dei Viaggiatori Italiani*, Rome, 1882.

Georgian Soviet Encyclopedia, Vol. 2, Tbilisi, 1977, s. 345-346,

GÜNDÜZ, Tufan, *Doğu'da Venedik Elçileri*, İstanbul, 2006, , Yeditepe Yayınevi.

HERBERSTEIN, Sigismund Von Notes Upon Russia C. II , (internet archive erişim) 20 Mart 2023

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. İstanbul 2003, Yapı Kredi Yayınları.

KORT, Michael, *A Brief History Of Russia*, Facts On File, New York, 2008.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2018.

LOCKHART, L. R. Morozzo della Rocca, and M. F. Tiepolo, *I viaggi in Persia degli Ambasciatori Veneti Barbaro e Contarini*, Rome, 1973.

MANTICOLO, Giovanni Cronache Veneziane, Rome, digitalised by internet archive with fundings of University Of Toronto, internetartchive.org (5 Mayıs 2024 tarihinde erişildi,)

MILANESİ, Marica, CONTARINI, Ambrogio, *Dizionario Biografico degli Italiani Volume 28*. Treccani - Istituto della Enciclopedia Italiana, 1983.

N. Di Lenna, *Ambrogio Contarini, Politico e Viaggiatore Veneto del secolo XV*, Padua, 1921.

ORAL, Özgür, *Osmanlı- Venedik Ticari İlişkileri (1763-1794)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017

PEDANI, Maria Pia "Venedik" *DİA İslam Ansiklopedisi*, 43, 2013, İstanbul, s. 44-47.

SPULER, Bertold, *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü) Ankara, 2011, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

STANTCHEV, Stefan. “Devedo: The Venetian Response To Sultan Mehmed II in the Venetian-Ottoman Conflict Of 1462–79”, *Mediterranean Studies*, Vol. 19, 2010, pp. 43-664.

SÜMER, Faruk, ‘Akkoyunlular’, *DİA İslam Ansiklopedisi*, II, 1989, s. 270-274

TARAKÇI, Nejat, *Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009

TURAN, Şerafettin, ‘Venedik’te Türk Ticaret Merkezi (Fondaco Dei Turchi)”, *Belleten*, XXXII/126, 1968, s. 247-84.

Travels to Tana and Persia by Josafa Barbaro and Ambrigio Contarini, Trans. W. Thomas, S. A. Roy, New York, 1873.

VIALON, Marie Venezia-Ottomana Nel Cinquecento *Epirotica Chronica Ioannina*, C. 42, 2008.

WRIGHT, Diana Gilliland, ve MACKAY, Pierre A. “When The Serenissima And The Gran Turco Made Love: The Peace Treaty Of 1478.”3 *Studi Veneziani*, XIII, 2007, s. 261-270.

ZURLA, Placido, “*Di Marco Polo e Degli Altri Viaggiatori Veneziani Più illustri.*” Venezia, 1819

TEŞEKKÜR

Başta bugünlere gelmeme vesile olan ailem olmak üzere, eğitim sürecimde yoğun desteklerini ve katkılarını hissettiklerim değerli hocalarım Sn. Mehmet Akif Erdoğan ve Sn. Serkan Acar'a, uzun bir süreçte İtalyanca'yı derinlikleri ile öğrenmeme vesile olan İzmir İtalyan Kültür Merkezi'ne ve manevi desteğini her zaman hissettiğim Eylem Arslan'a teşekkürlerimi sunarım.

